TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

La

Bendruomenė ir individo santykiavimo principai

Šalkauskio idėjų reikšmė išeivijoje

Helsinkio nutarimai okupacijos neįteisino

Jaunoji karta ruošiasi prie vairo

Krikščioniškoji demokratija — pagrindinė jėga prieš komunizmą

1977 Nr. 2 (38)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos ir Vidurio ir Rytų Europos Krikščionių Demokratų Unijos (CDUCE) narys.

Centro Komitetas: pirm. Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874; sekr. Ad. Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by the Lithuanian Christian Democratic Union, a member of European Christian Democratic Union and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

P. Alšėnas, K. Ališauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, dr. D. Jasaitis, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, St. Lušys, M. Mickevičius, dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. dr. J. Meškauskas, S. Raučkinas, A. Rinkūnas, S. Sužiedėlis, dr. V. Sruogienė, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, dr. D. Tamulionytė, prel. L. Tulaba, dr. J. K. Valiūnas, A. Venskus, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kt.

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1977 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 2 (38)

A. A. PRANAS VAINAUSKAS

Pranas Vainauskas buvo gimęs 1899 metais sausio 26 dieną Gasčiūnų bažnytkaimyje, Joniškio valsčiuje, Šiaulių apskrityje, susipratusio ūkininko nemažoje šeimoje. Vienas Prano brolis Kazys buvo mokytojas, po Antrojo pasaulinio karo atvykęs į Jungtines Amerikos Valstybes ir, palyginti, dar jauno amžiaus mirė Čikagoje. Kiti broliai, giminės ir artimieji liko Lietuvoje. Velionis Pranas mokėsi Mintaujoje, Šiauliuose ir Voroneže, kur jį, visai dar jauną, nubloškė Pirmojo pasaulinio karo audra su daugeliu kitų moksleivių, traukiantis nuo besiveržiančių į rytus vokiečių. Ten Martyno Yčo Lietuvių gimnazijoje ėjo vidurinį

Lietuvos Nacionalinė Mažvydo bibliotekа

mokslą ir baigė 7-nias gimnazijos klases. Sugrįžęs į Lietuvą, įstojo į Šiaulių gimnaziją ir ten 1919 metais gavo brandos atestatą. Tais pačiais 1919 metais išėjo savanoriu į tada besiorganizuojančią jaunutę Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas į Karo mokyklą. Pavyzdingai baigęs Karo mokyklos II-ją laidą, gavo leitenanto laipsnį ir tuojau išvyko į frontą su lenkais. Dalyvavo kautynėse, pergyveno nemaža sunkių valandų, kol santarvininkų netikėta intervencija, prieš Lietuvos valią, buvo padarytos paliaubos.

1922 metais Pranas Vainauskas pasitraukė iš kariuomenės, išėjo į atsargą ir tais pat metais įstojo studentu į Lietuvos Universiteto Teisių fakultetą, Teisių skyrių. Pradėjęs studijas, rado, kad tame fakultete dauguma paskaitų buvo skaitomos vakarais, o dienos metas buvo laisvesnis kitiems darbams. 1923 metais ėmėsi administracinio darbo ir buvo paskirtas Kauno apskrities žemės tvarkytoju. Tą darbą teko pertraukti, prireikus prancūzų valdomą Klaipėdos kraštą išlaisvinti. Pranas Vainauskas išėjo savanoriu į Klaipėdos sukilėlių eiles ir tik po laimėto žygio sugrįžęs vėl dirbo Kauno apskrities žemės tvarkytojo darbą. Bet žemės tvarkytoju jis buvo neilgai. 1924 metais tuometinis žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius, stropiai vykdęs žemės reformą, pastebėjęs Prano Vainausko administracinius gabumus, pakvietė jį į ministeriją Žemės reformos departamento direktorium. Tos atsakingos pareigos daug kam atrodė per didelės Prano amžiui, bet jis jas ėjo su nepaprastu uolumu ir pasiaukojimu. Abejojantieji greitai įsitikino Prano tinkamumu toms pareigoms, o tie, kurie juo iš karto pasitikėjo, ypač žemės ūkio ministras Mykolas Krupavičius, buvo patenkinti ir džiaugėsi gavę tinkamą asmenį sudėtingam darbui.

Vykdant žemės reformą, Žemės reformos departamento direktorius buvo labai svarbus ir labai artimas žemės ūkio ministro bendradarbis. Per jo rankas ėjo bylų paruošimas ir jų vykdymas, kai atitinkami kolektyvai ar pats žemės ūkio ministras padarydavo sprendimus. Visi, kas žemės prašė ir kas jos gavo, gerai atsimena ministrą Mykolą Krupavičių ir jauną žemės reformos departamento direktorių Praną Vainauską, kurio pastangos juos suprasti ir jiems padėti buvo nepaprastai svarbios. Todėl, kalbant apie Lietuvos žemės reformos vykdymą, tiktų minėti ir nuopelnų pripažinti ne vien žemės ūkio ministrui Mykolui Krupa-

vičiui, bet ir jo žemės reformos departamento direktoriui Pranui Vainauskui. Tas didžios apimties epochinis darbas buvo visos lietuvių tautos noru paremtas ir jos išrinktų atstovų Steigiamojo Seimo sprendimu padarytas. Bet reformos vykdymas ir to vykdymo tempas priklausė nuo administracijos. Jei vykdytojai būtų buvę lėti, mažiau stropūs, tai kažin ar būtų suspėta tiek darbo baigti iki 1926 metų rinkimų, kuriuose krikščionių demokratų blokas nebegavo daugumos seime. Krašto valdymo vairą perėmė kairioji seimo pusė, kuri taip pat daugumos neturėjo, bet ji susitarė su mažumomis, davė joms pažadų ir tuo būdu sudarė vyriausybę. Kairiųjų vyriausybė nebūtų žemės reformos trukdžiusi — ji siekė dar radikalesnės žemės reformos, bet jos gyvavimas buvo labai trumpas: gruodžio 17 dieną įvyko perversmas, o po to valstybės vairą perėmė kitos krypties žmonės, kurie niekad gilesnei žemės reformai nepritarė ir, kas dar nebuvo baigta, sustabdė. Todėl vertinant žemės reformą, reikia įvertinti ir jos stropius vykdytojus — žemės ūkio ministrą Mykolą Krupavišių ir jo artimiausią bendradarbį, žemės reformos departamento direktorių a.a. Praną Vainauską.

Pranas Vainauskas buvo vertinga dovana Mykolui Krupavičiui, nes jis sugebėjo laiku paruošti klausimus greitam sprendimui, ir, svarbiausia, gautus sprendimus vykdė nuoširdžiai be jokių persvartymų ir ginčų. Jo pažiūra pareigose buvo panaši į gerai paruoštų karių pažiūras: vykdyti viršininko įsakymą, nesigilinant į jo gerumą. Geriau blogas įsakymas gerai vykdomas, negu labai geras, bet blogai vykdomas. Pranui tas principas buvo žinomas iš Karo mokyklos laikų. Tai tinka ne tik kariuomenei karo metu, bet ir civiliniame gyvenime, kai reikia skubiai atlikti ir laiku įvykdyti didelius darbus. Tame kontekste išryškėja Prano Vainausko asmenybė administracijos srityje.

Krikščionių demokratų blokui 1926 metų rinkimų nelaimėjus, atsistatydino ministrų kabinetas, kartu pasitraukė ir Mykolas Krupavičius. Tuoj po to turėjo pasitraukti ir žemės reformos departamento direktorius Pranas Vainauskas. Pabuvęs kiek laiko be darbo, pradėjo dirbti Finansų ministerijos Prekybos departamento vyresniuoju referentu. Tame darbe išbuvo jis apie septynerius metus, parodydamas savo turimą administracinį talentą ir įgydamas savo viršininkų bei bendradarbių pasitikėjimą. Bet jis ir

čia nepasiliko, išeidamas į savarankiškesnį darbą Klaipėdoje.

Klaipėdos uostas metai po metų augo, jo prekybinė ir ūkinė reikšmė kilo, įplaukiančių ir išplaukiančių laivų skaičius didėjo, o kartu su tuo ir prekių tonažas importe ir eksporte ėjo aukštyn. Klaipėdos muitinė nebuvo tinkamai organizuota, neturėjo atitinkamų kvalifikacijų žmonių atsakingiems darbams. O tai atsiliepė į muitinės prestižą, Klaipėdos uosto gerą vardą. Iškilo muitinės pertvarkymo reikalas. Finansų ministras ir Prekybos departamentas tam reikalui sutvarkyti bei perorganizuoti pasirinko Praną Vainauską, kaip gabų administratorių, patyrusį valdininką ir labai sąžiningą žmogų. 1934 metais Pranas Vainauskas išvyko į Klaipėdą perimti uosto muitinės viršininko pareigų. O tos pareigos buvo atsakingos ir nelengvos, nes daug kas reikėjo pakeisti ir pertvarkyti. Susidurta su rutina ir ten dirbančiais žmonėmis, kuriems nepatiko naujo viršininko stropumas, ir jo drausmės reikalavimai atrodė per sunkūs. Bet tai nesitęsė ilgai. Jo bendradarbiai pamatė ne tik naujo viršininko stropumą ir drausmės reikalavimus, bet ir jo visiems lygų teisingumą. Atsirado daugiau tvarkos įstaigoje ir sandėliuose, viskas susiderino, ir ten dirbę valdininkai buvo patenkinti.

Klaipėdos uosto muitinės viršininko pareigose Pranas Vainauskas išbuvo iki didžiųjų Lietuvos nelaimių pradžios — iki 1940 metų. 1939 metais kovo 22 dieną dalyvavo derybose su Vokietija dėl laisvosios zonos Klaipėdos uoste, 1939-1940 metais buvo tos zonos valdybos narys. Už nuopelnus darbe ir sąžiningą pareigų atlikimą Ministrų tarybos sprendimu buvo apdovanotas Gedimino ordinu. Tas atžymėjimas tačiau nesudarė Pranui Vainauskui malonumo, ir paskirtą dieną jis nevyko į Kauno to ordino atsiimti, kas valdžiai, suprantama, negalėjo patikti.

1940 metais nelaimėms Lietuvą užgriuvus ir ginkluotoms sovietų jėgoms mūsų šalį užplūdus, prasidėjo nauja Odisėja visiems, taip pat ir Pranui Vainauskui. Teko vienur kitur dirbti, neretai slapstytis, kaime prisiglausti, kol prasidėjo vokiečių - sovietų karas. Kur Pranas Vainauskas begyveno, ką bedirbo sovietų ir vokiečių okupacijų metais visada buvo aktyvus ir pasiryžęs rezistentas. Taip jis buvo ir 1941 metų sukilimo dalyvis, vienas jo organizatorių. Kada sovietų kariuomenės daliniai traukėsi iš Kauno ir jų likučiai dar tebebuvo Kauno gatvėse, specialiai skirta su-

kilėlių grupė įsiveržė į dar tebesaugomą Kauno radiofoną, izoliavo sargybą ir paskelbė Lietuvos valstybės suverenumo atstatymą bei Laikinosios Lietuvos Vyriausybės sudarymą. Į tą Laikinąją Vyriausybę įėjo ir Pranas Vainauskas kaip prekybos ministras.

Mūšių linijai nuslinkus toliau į rytus, atgužėjo į Lietuvą vokiečių civilinė valdžia. Nieko nepadėjo darytos pastangos išgauti Lietuvos suverenumo pripažinimą. Septynias savaites veikusi Laikinoji Lietuvos Vyriausybė, Berlyno sprendimu, buvo suspenduota ir išsklido. Civilinė vokiečių valdžia taktikos sumetimais praėjo ieškoti lietuvių talkininkų. Pirmiausia gundė buvusius Laikinosios Vyriausybės narius, kviesdama juos tarėjais maždaug pagal ministerijų darbo sritis. Kai kurie buvusieji ministrai sutiko ir tapo žemės ūkio, finansų, teisingumo tarėjais. Tokį pasiūlymą buvo gavęs ir Pranas Vainauskas, bet jis nesutiko, griežtai atsisakė. Tiesa ir tie, kurie sutiko, nėjo dirbti okupantui, daugiau tikėdamiesi pagelbėti lietuvių gerovei ir jų teisių apsaugai. Bet Pranas Vainauskas tuo atžvilgiu nesusvyravo, netikros viltys jam neimponavo, iš bendradarbiavimo su okupantu jis nieko gero nelaukė ir dėl to sutikusiems būti vokiečių tarėjais kolegoms kietai priekaištavo. Taip Pranas Vainauskas išliko pavyzdingai tyras Lietuvos laisvės principų šviesoje.

Nors Praną Vainauską pažinome kaip retų gabumų administratorių ir labai sąžiningą pareigūną, bet kai reikėjo jis ėmėsi ir grynai politinio darbo. Buvo krikščionis demokratas nuo gimnazijos laikų — nuo 1915 metų. Tos grynai politinės organizacijos centro komiteto nariu jis buvo nuo 1927 metų. 1949 metais, atvykęs į JAV, čia organizavo krikščionis demokratus ir buvo išrinktas jų centro komiteto pirmininku. Tose pareigose jis išbuvo devynerius metus, būdamas artimiausiu VLIKo pirmininko prel. M. Krupavičiaus bendradarbiu ir jo patarėju labai kritišku VLIKo veikimo metu. Iš to laikotarpio liko didelis jų susirašinėjimo — įvairiausiais klausimais jų abiejų rašytų raštų rinkinys. Politiniais klausimais yra išspausdinęs nemaža straipsnių laikraščiuose.

Persikėlus VLIKui iš Europos į JAV, Pranas Vainauskas visą laiką buvo aktyvus jo rėmėjas, ilgą laiką atstovavo Krikščionių Demokratų Sąjungai VLIKo Taryboje, o būdamas VLIKo valdybos nariu, ėjo joje finansų tvarky-

tojo pareigas, telkdamas lėšas Lietuvos laisvinimo reikalams. Buvo pavyzdingas pareigose, niekada neapleisdavo posėdžių ir niekada nebuvo pasyviu posėdžiautoju. Visada gynė tautos suteiktas VLIKui teises, įgaliojimus ir jo organizacinius pagrindus. Buvo priešingas kai kieno tendencijai VLIKą suišeivinti, paversti jį dar viena išeivių organizacija, įtraukiant į jį kultūrines lietuvių išeivių organizacijas, kurios neišvengiamai atsineštų išeivijos rūpesčių ir galėtų susilpninti pagrindinį VLIKui pavestą darbą — Lietuvos laisvinimą, jam vadovavimą ir visų veiksnių koordinavimą.

Pranas Vainauskas dalyvavo ir tarptautinėje veikloje, atstovaudamas krikščionims demokratams ir Lietuvai. Buvo Lietuvos Laisvės komiteto narys nuo pat to komiteto įsisteigimo. Dalyvavo Europos Krikščionių Demokratų Sąjungoje, buvo tos sąjungos vykdomajame komitete vicepirmininku. Lankėsi Europoje, dalyvavo tarptautiniame krikščionių demokratų kongrese, atliko svarbias misijas Lietuvos laisvės byloje. Už nuopelnus krikščioniškajai demokratijai ir Lietuvos laisvinimo darbui Lietuvių Krikščionių Demokratų konferencijoje 1977 metais gegužės 29 dieną buvo pakeltas tos sąjungos garbės nariu.

Pranas Vainauskas — šiaurinės Lietuvos sūnus, gyvendamas Kaune ir studijuodamas Lietuvos universitete, ateitininkų organizacijoje, kuriai jis priklausė nuo 1911 metų, susitiko, susipažino ir susidraugavo su Žemaitijoje augusia, labai gražiai žemaičių tarmę vartojusia tada taip pat studente Emilija Tamulyte, su kuria sukūrė šeimą. Emilija ir Pranas Vainauskai idealiai vienas kitam tiko, sunkiose valandose kits kitą globojo, savęs nebežiūrėdami. Paskutiniu metu Emilija su didžiausiu pasiaukojimu Praną slaugė, juo rūpinosi ir kiek tik galėjo jam padėjo. Bet Dievo planai — ne mūsų planai. 1977 metais birželio 20 dieną Prano širdis nustojo plakusi ir teko išsiskirti. Didįjį Emilijos Vainauskienės liūdesį tik gilus tikėjimas ir amžinojo gyvenimo viltis gali sušvelninti bei įprasminti.

Nuoširdžiausia užuojauta didžio skausmo valandoje!

Stasys Lušys

A.A. DR. DOMAS JASAITIS

Gyvenimas yra nuolatinė keitinosi srovė. Žmonės gimsta, gyvena, įneša savo dalį, pavargsta, išsisemia ir iš jo pasitraukia, užleisdami savo vietą kitiems, po jų ateinantiems, gyventi, dirbti, veikti ir vėl pasitraukti į amžinybę.

Žmogaus gyvenimas yra vertingas tiek, kiek prasmingai jis perėjo žemės kelią, kiek jis yra kam gero padaręs, kiek žmoniškumo bei dvasingumo apraiškų jis yra sukūręs, kiek savo kilnaus patyrimo jis yra kitiems palikęs.

Tokios mintys kyla, prisimenant dr. Domo Jasaičio asmenybę, jo veikimą visuomenėje, jo turėtą įtaką ne tik jo artimiesiems bei pažįstamiems, bet daugeliui ir tų, kurie jo net nepažino ir tik iš vardo jį težinojo. Vyres-

nioji karta dar prisimena, kad jie dar savo ankstyvoje jaunystėje apie Domą Jasaitį žinojo kaip apie idealistą jaunuolį, veiklų ateitininką, vėliau subrendusį visuomenininką veikėją, pasiaukojusį gydytoją, garbingą ir visuomenėje didelę įtaką turintį žmogų, svarią bei garbingą asmenybę. Apie jį buvo girdėjusi Lietuvos šviesuomenė ir, jam pasitraukus iš Lietuvos nuo artėjančių priešų, lietuviškoji išeivija.

Domas Jasaitis buvo gimęs netoli nuo Kauno, Garliavos valsčiuje, 1898 metais rugpiūčio 18 dieną. Mokėsi Domas pradžioje Kaune. Karo metu mokslą tęsė Voroneže, kur 1917 metais baigė Martyno Yčo gimnaziją. Tais pat metais įstojo į Kijevo universitetą ir studijavo mediciną. Karui pasibaigus, studijas tęsė Berlyno universitete ir jas baigė 1923 metais medicinos daktaro laipsniu. Dar dvejus metus studijas gilino bei specializavosi įvairiose Paryžiaus ligoninėse ir Pasteuro institute. 1925 m. įsikūrė Šiauliuose, kur dirbo kaip gydytojas ir kaip populiarus visuomenininkas.

Ateitininku Domas buvo nuo pat jų susiorganizavimo 1911 metais. Dar prieš tai, 1910 metais, jis priklausė Kazimiero Bizausko Kauno gimnazijoje suorganizuotai slaptai lietuvių moksleivių kuopelei. 1911-14 m. Domas Jasaitis buvo jaunesniųjų ateitininkų kuopelės pirmininkas. Karo metu, persikėlęs mokytis į Voronežą, jis su kitais vyresniaisiais ateitininkais suorganizavo ateitininkų kuopą ir 1915-17 buvo jos valdyboje. Studijuodamas Berlyno universitete, jis buvo ten studijuojančių studentų ateitininkų kuopos pirmininkas. 1921-22 m. jis su A. Juška redagavo ateitininkų įdeologinį leidinį "Mūsų idėjos". Grįžęs į Lietuvą, jis pasireiškė kaip vienas ateitininkų vadų. 1925 metų ateitininkų kongrese Kaune jis buvo vienas kalbėtojų. Organizuojant ateitininkų kongresą 1927 metais Palangoje, jis buvo reorganizacinės konferencijos vadovybės narys, tos konferencijos prezidiumo pirmininkas ir pasakė įspūdingą kalbą prie jūros. Jis visą laiką buvo vienas iškilių Ateitininkų Federacijos narių. Yra buvęs Federacijos Garbės teismo nariu, 1970 m. ateitininkų kongreso bankete jis pasakė pagrindinę kalbą. Ir šiais metais ruošėsi važiuoti į ateitininkų kongresą Clevelande, nors ir abejojo, ar dėl savo silpnos sveikatos dar galės nuvažiuoti. Nebenuvažiavo.

Iš tėvų šeimos išėjęs su tvirtais religiniais įsitikini-

mais, Domas Jasaitis suaugo su ateitininkų ideologija ir ja vadovavosi savo veikloje ir darbuose per visą gyvenimą. Bet kartu, būdamas aukštos kultūros žmogus, jis buvo labai tolerantiškas ir kitokių pažiūrų žmonėms.

Jo socialiniam idealui atitiko krikščioniškoji demokratija. Nors, gyvendamas studijų metu užsienyje ir vėliau Šiauliuose nuošaliai nuo valstybinės politikos, jis praktinėje politinėje veikloje daug nepasireiškė ir politinio darbo nedirbo, bet jis nuo krikščioniškosios demokratijos niekada nepasitraukė. Jo socialinis veikimas rėmėsi krikščioniškos demokratijos idėjomis ir principais. Jis buvo vienas iškiliųjų krikščionių demokratų krypties asmenybių. Skaudžiai pergyveno katalikų politinį skilimą ir ieškojo kelių tam skilimui užlyginti. Gyvendamas New Yorke, buvo Krikščionių Demokratų Sąjungos skyriaus pirmininkas. Visą laiką bendradarbiavo krikščionių demokratų spaudoje. Nuo 1968 iki 1975 metų buvo jų organo "Tėvynės Sargas" redaktorius. Taigi jis priklausė prie Krikščionių Demokratų Sąjungos vadovaujančių asmenų. Kaip Krikščionių Demokratų Sąjungos atstovas jis buvo 1945-50 Lietuvos Raudonojo Kryžiaus pirmininkas ir 1946-47 Vykdomosios Tarybos narys.

Domo Jasaičio profesija — žmonių gydymas. Todėl ir jo pagrindinė veiklos sritis buvo rūpestis žmonių sveikata, medicinos pažanga Lietuvoje ir apskritai gydytojo darbas, kuriam jis ruošėsi studijuodamas ir, studijas baigęs, specializuodamasis. Apsigyvenęs Šiauliuose, jis dirbo kaip vidaus ligų gydytojas. Bet nesitenkino eiline gydytojo praktika. Greta tiesioginės gydytojo praktikos, jis dar buvo mokytojų seminarijos mokytojas ir gydytojas. Jis suorganizavo tuberkuliozinį dispanserį ir jį vedė. Visą dešimtį metį jis buvo miesto sveikatos skyriaus vedėjas. 1940-41 metais vadovavo naujos miesto ligoninės statybai ir per paskutinius porą metų buvo miesto ligoninės direktorius.

Be tiesioginio gydytojo darbo, jis turėjo pareigų kelio-se medicinos organizacijose. 1927-40 m. jis buvo Šiaulių Medicinos draugijos pirmininkas, 1932-40 m. Šiaulių kovai su džiova skyriaus pirmininkas ir ilgametis tos draugijos centro valdybos narys. Buvo ilgametis Lietuvių gydytojų sąjungos centro valdybos narys.

Atvykęs į JAV, Domas Jasaitis trejetą metų dirbo kaip gydytojas Gayford Farm sanatorijoje, o nuo 1953 iki 1968

metų, vadinasi, visą penkioliką metų, dirbo džiovininkų sanatorijoje Tampoje.

Kaip pažangus gydytojas, savo darbą bedirbdamas, Domas Jasaitis gilinosi į įvairius medicinos klausimus ir rašė nemaža tos srities straipsnių. Daugiausia rašė džiovos klausimais. "Medicinoje" buvo išspausdinta nemaža jo specialių straipsnių: apie erzinimo terapiją, diabeto gydymą, D'Herelle'io fenomeną, sanokriziną, skarlatiną, prieštuberkuliozinę vakciną, tuberkuliozės sero- ir vakcinoterapiją ir kitais klausimais. Šiaulių "Varpuose" išspausdino lietuvių statistikos duomenimis pagrįstą studiją "Gimdingumo problema". Lietuvių Enciklopedijoje buvo medicinos skyriaus redaktorius.

Ankstyvas Domo Jasaičio suaugimas su ateitininkų sąjūdžiu, jo veikla su krikščionimis demokratais ir jo aktyvumas medicinos draugijose atskleidžia dar vieną jo veiklos charakterį, būtent, jo bendrą linkimą į visuomeninį veiklumą. Siekdamas padėti žmonėms bei pagerinti jų gyvenimą, ypač pagerinti jų sveikatingumą ir, be to, būdamas visuomeniškos prigimties, jis pasireiškė kaip plataus masto visuomenininkas. Tai rodo jo dalyvavimas daugelyje visuomeninių organizacijų. Be jo veiklos jau minėtose ateitininkų ir krikščionių demokratų organizacijose, jis, dar studijas gilindamas, pirmininkavo lietuvių studentų draugijai Paryžiuje; dalyvavo kaliniams globoti draugijoje ir buvo jos centro valdybos vicepirmininkas; dvylika metų jis pirmininkavo Šiaulių "Vilties" draugijai moksleiviams šelpti; jis buvo vienas Šiaulių kraštotyros draugijos steigėjų ir veikėjų, Lietuvos pagražinimo draugijos narys, Šiaulių Rotary klubo pirmininkas ir 1941-44 Šiaulių miesto ir apskrities savitarpinės pagalbos pirmininkas.

Gyvendamas New Yorke, buvo Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos New Yorko židinio pirmininkas. 1964 m. LKMA suvažiavime New Yorke skaitė pranešimą apie nacional-socialistinį ir komunistinį genocidą Lietuvoje.

Būdamas visuomenininkas, jis neapleido ir spaudos. Dar 1922 m. su Juozu Sakalausku Dasaičio ir Sakalo slapyvardžiais jie išleido dvi knygeles: "Kaliniams paaukotas gyvenimas (F. J. Haaso biografija) ir "Padangėse". "Kosme" rašė apie Pasteurą, Židinyje išspausdino iš P. de Kruifo knygos "Mikrobų medžiotojai" vertimus apie Pasteurą, Kochą ir Erlichą. Straipsnius apie prel. M. Kru-

pavičių jis spausdino "Drauge" ir "Tėvynės Sarge". Be to, apie prel. M. Krupavičių jis "Drauge" spausdino ilgą studiją, ėjusią per 24 laikraščio atkarpas. 1967 m. "Tėvynės Sarge" išspausdino studiją apie gruodžio 17 perversmą. LKM Akedemijos metraštyje išspausdino studiją "Sveikatos draudimas ir socialinis saugumas". Rinko medžiagą studijai apie dr. Petrą Karvelį.

Laikraščiuose yra parašęs nemaža straipsnių įvairiais visuomeniniais klausimais. Žydų neteisingiems spaudoje ir knygose prieš lietuvius kaltinimams atremti, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pavestas, Domas Jasaitis rinko duomenis ir ruošė studiją, kurioje turėjo parodyti, kaip lietuviai gelbėjo žydus nuo vokiečių, patys dažnai dėl to nukentėdami, neretai ir patys žūdami už žydų gelbėjimą. Rašė platų veikalą apie nacionalsocialistinę tautžudybę Lietuvoje.

Savo straipsnius dr. Domas Jasaitis yra spausdinęs "Ateities Spinduliuose", "Ateityje", "Ryte", "Šiaulietyje", "Mūsų momente", "Kovoje su Džiova", "Tėvynės Sarge", "Drauge", LKMA suvažiavimo darbuose. Be savo tikrosios pavardės, kartais pasirašydavo slapyvardžiais: Dijas, Druidas, Dasaitis.

Dr. Domas Jasaitis buvo kilnus idealistas, patriotas, su pasiaukojimu tarnavęs lietuvių tautai, rūpindamasis žmonių sveikatingumu, jų gerove ir tautos kultūrine bei socialine pažanga. Ilgus metus dirbdamas Šiauliuose, jis išgarsėjo kaip geras ir labai sąžiningas gydytojas, kaip plataus masto miestui ir žmonėms daug gero padaręs veikėjas, kaip geras ir garbingas žmogus. Visiems buvo pažįstamas kaip tauri asmenybė, geras kalbėtojas, didelio intelekto žmogus, nuoširdus žmonių santykiuose, malonus pokalbyje, įžvalgus į svartomus reikalus bei susidarančias situacijas.

Mirdamas velionis paliko žmoną Sofiją Jasaitienę, sūnų dr. Stasį Jasaitį ir dukterį Eleną Valiūnienę.

P. Maldeikis

DU VISUOMENINIAI PRINCIPAI

VYT. BAGDANAVIČIUS

Du visuomeniniai principai, kurie tarp savęs neturi konflikto, nes remiasi ta pačia pažiūra į asmens ir visuomenės santykius ir yra tik skirtingi priėjimai prie to paties dalyko, mūsų visuomenėje yra atsistoję prieš vienas kitą, sudarydami visuomeninį konfliktą. Į Bendruomenės konfliktą su Altu ir iš dalies su Vliku daug kas žiūri vien kaip į įtakų konfliktą. Be abejo, jo čia esama. Šalia to, čia vyksta gilesnės prigimties visuomeninis aiškinimasis, kuris reiškia ne mažą mūsų visuomenės jautrumą ir, toliau besivystydamas, gali prisidėti prie Lietuvių tautos visuomeninio brendimo. Jeigu šitokio pobūdžio konfliktas mūsų visuomenėje kyla, tai tuo pačiu jis liudija mūsų tautos visuomeninį subrendimą, išauklėtą seimų diskusijų, tautininkų valdžios ir frontininkų ieškojimų.

Dvi visuomeninės kryptys, kurias čia minime, yra solidarizmas ir subsidijinis principas. Šis pastarasis buvo oficialiai iškeltas Pijaus XI enciklikoje "Quadragesimo anno", o Pijus XII jį rekomendavo katalikiškai visuomenei įvairiose savo kalbose, bet tikrasis jo formuluotojas ir net kūrėjas yra vokiečių jėzuitas Gustavas Gundlachas, nesenai miręs. Ir po to visi popiežiai to laikosi.

Solidarinės sociologijos kūrėjas yra Gundlacho mokytojas, kitas vokietis jėzuitas Heinrichas Peschas. Jis atstovauja katalikiškos galvosenos pasipriešinimą socializmui ir liberalizmui 19 ir 20 šimtmečių sąvartoje. Kuo šie visuomeniniai mokslai yra bendri ir kuo jie skiriasi? Jie abu yra būdingi žmogaus asmens gyvenimu nuo visokio kolektyvizmo, vis tiek, ar jis būtų komunistinis, ar socialistinis, ar kapitalistinis žmonių pavertimas mase. Šios abi teorijos visuomeninę realybę talpina žmogaus asmenyje, o ne priešingai, kur asmuo talpinamas visuomenėje. Jie nesutinka, kad visuomeninė būtis būtų pripažįstama kaip egzistuojanti šalia ir virš žmogaus.

Kuo šios sistemos skiriasi viena nuo kitos? — Jos skiriasi greičiau tik akcentu, to visuomeniškumo, kuris glūdi žmoguje. Einant solidarizmo mokslu, žmogus savo prigimtimi yra santykiaujanti būtybė. Nors jis yra savaiminga ir save apsprendžianti būtybė, tačiau be santykio su kitu žmogumi jis nėra nei įmanomas, nei suprantamas. Subsidijinio principo atsto-

vaujamas žmogus yra dar labiau savaimingas. Jam santykis su kitu žmogumi yra reikalingas ir būtinas tiek, kiek žmogus pats sau yra nepakankamas. Ką atskiras žmogus gali padaryti pats, to nereikia daryti visuomeniniu būdu. Šio žmogaus santykis su visuomene yra savaimingesnis, negu solidarizmo žmogaus. Nors jis taip pat turi būti solidarus su visuomene, tačiau jis turi sugebėti ir nepritarti jai bei priešintis, ten kur visuomenė užsimeta žmogui neteisėtai nusavindama jo pareigas ir teises.

Šis rašinys buvo pradėtas rašyti tada, kai jo autorius dar nebuvo skaitęs Stasio Barzduko straipsnio: "Katro pirmenybė: grupinio ar bendrinio galvojimo?" (Į Laisvę, 1977 m. 69(106) nr., 53-58 psl.). Barzduko supratimu, mūsų visuomeninis konfliktas yra tarp grupinio ir bendrinio galvojimo. Kai du asmenys, be vienas kito įtakos, panašiai aptaria problemą, tai yra daug duomenų manyti, kad klausimo pastatymas yra teisingas. Taigi mūsų visuomeninis konfliktas glūdi skirtume tarp tokio visuomenės supratimo, kuris remiasi solidariu bendruomeniškumu ir tokio, kuris visuomenę supranta kaip bendrinės organizacijos paramą atskiriems asmenims ir įvairiems jų susiorganizavimams.

Grupinį susitelkimą Barzdukas laiko savaime aiškiu ir neišvengiamu reiškiniu; tačiau jo vertinimas neabejotinai linksta į bendruomeninę vienybę, į visuotinę, visus lietuvius apimančią organizaciją be skirtumo pažiūrų, įsitikinimų ir kitų dalykų.

Norėdami susigaudyti šiame konflikte, grįžkime dar prie solidarizmo ir subsidijarizmo apibūdinimų. Jie mums padės geriau įžvelgti vertybes, kurias jie atstovauja ir kurios glūdi ir mūsų konflikte. Tai gal galės būti ir kelrodžiu, rodančiu, kuria kyrptimi galime ieškoti šio konflikto suderinimo.

Be solidarumo nėra įmanoma visuomenė. Žmonės, kurie nejaučia vienaip ar kitaip besireiškiančio bendrumo, negali sudaryti nei visuomenės, nei bendruomenės. Ir mes turime labai vertinti tą faktą, kad lietuvių tautoje tą solidarumo dvasią mes turime. Jos neišardo nei geografiniai toliai, nei politinė prievarta. Šios bendrumos dvasios negalima laikyti mažu dalyku. Visokiame susiorganizavime ši bendrumo dvasia turi išlikti, nes ant jos rymo visa kita. Jos buvo žymiai mažiau senojoje išeivijoje, bet naujoji išeivija ją atgaivino ir sustiprino.

Solidarizmas, taip kaip jį supranta Peschas, nėra kolektyvumas. Jis glūdi asmenyje ir kyla iš asmens, kuris turi bendruomenės sąmonę. Ši sąmonė yra pačioje žmogaus prigimtyje

glūdintis nusiteikimas visuomeninei tvarkai. Solidarumas su kitais yra neatskiriama žmogaus prigimties dalis. Čia reikia atkreipti ypatingą dėmesį, kad solidarumas kyla iš asmens, o ne iš bendruomenės. Visuomenės gyvybė priklauso nuo to, kiek atskiri asmenys jos savyje atranda ir ją išgyvena. Solidarumas nėra tas pat, kas artimo meilė. Jam išreikšti greičiau tinka žodis: įsijungimas. Tai yra išvidinis nusiteikimas pasiduoti bendruomenės labui ne pasyviai, bet su savo turimu dvasiniu ir medžiaginiu ištekliu ir sava visuomenine inicijatyva. Šitoks įsijungimas reiškia ne pasidavimą, bet ir savo autonomiškumą. Šioje sampratoje visuomenė ir individas stovi prieš vienas kitą ne kaip prieštarautojai, bet tik kaip priešingybės, t. y. tos pačios realybės priešingi poliai. Taigi pilnai suprastame solidarizme neturi turėti vietos joks kolektyvizmas, ar totalizmas, ar centralizmas, kurie, vienas vienaip, kitas kitaip, nusavina žmogaus asmens teises.

Dabar pažvelkime į subsidijizmą. Subsidijinis principas, taip, kaip jis buvo aptartas Pijaus XI enciklikoje "Quadragesimo anno", paprastais žodžiais išreikštas būtų: ten, kur gali apsieiti atskiras žmogus, to uždavinio nereikia imtis visuomenei; tai, ką gali padaryti mažesnė visuomenė, pvz. šeima, to nereikia daryti platesnei visuomenei. Tai, ką gali padaryti kuri organziacija, to nereikia daryti valstybiniu mąstu. Subsidijinis principas, iš esmės žiūrint, yra tik kompetencijų pasidalinimo principas. Tačiau kompetencijų pasiskirstymas yra pagrindinė rakštis visuomeniniame gyvenime. Subsidijinis principas rymo ant visuomeninio solidarumo. Ten, kur nėra solidarios visuomenės, ten nėra nei kalbos apie kompetencijų pasidalinimą. Kompetencijos ten yra paskirstomos administraciniu ar kitokiu būdu. Subsidijinio principo uždavinys yra apsaugoti asmenį ir mažą visuomenę, kad ji didžiojoje visuomenėje nebūtų sunaikinta. Tuo pačiu šis principas ugdo visuomeniškumą pačioje visuomenės šaknyje. Tačiau šis principas nekuria mažų visuomenių, bet tik apsaugoja esančias.

Subsidijizmas rūpinasi, kad nei atskiras asmuo, nei jo visuomeniška veikla jokioje sąrangoje neišnyktų. To pavojaus visada esama net demokratijoje. Ir joje totalistinių tendencijų negalima nepastebėti. Einant subsidijiniu principu, atskiras asmuo yra kartu ir už visuomenę, ir prieš ją, kai ji pradeda užimti visų kitų veiksnių vietas. Kiekvienas visuomeninis junginys savo esme yra subsidijinis, t. y. pagelbinis, jei jis save teisingai supranta. Ir juo jis yra platesnis, tuo labiau jis

yra pagelbinis. Tačiau, kaip minėjome, subsidijinis principas neatstoja solidarumo principo. Jo uždavinys yra saugoti, kad neįsigalėtų nei centralizmas, iš vienos pusės, nei partikuliarizmas, iš kitos.

Apžvelgus šiuos principus, kurie šiandien pradeda iškilti katalikų visuomenininkų mąstytojų tarpe, pirmas įspūdis, kurį iš tos apžvalgos gauname, jokiu būdu nėra paprastumo įspūdis. Čia turima reikalo su sudėtingais reiškiniais ir procesais ir labai subtiliais skirtumais. Tačiau tie subtilūs skirtumai padaro, kad didžiosios visuomeninės sąrangos arba kyla, arba žūva. Tai mums paliudytų didžiųjų imperijų istorijos. Toli nejieškant, net Gedimino — Vytauto imperija pasižymi labai subtiliu išlyginimu lokalinių ir centrinių vadovavimų.

Bet to paprastumo visuomeninėje srityje nėra ko ir tikėtis, kai mes gyvename laikais, kada didelės vienašališkos visuomeninės sistemos, kaip liberalizmas ir socializmas yra privedusios prie vienokio ar kitokio totalizmo. Šių sistemų netolima nepasisekimų istorija mums yra perspėjimas nuo perdaug suprastintų sprendimų visuomeninėje srityje. Į tą atsargumą skatina mus ir mūsų tautos bei visuomenės meilė, nes neatsargus ir nerūpestingas pasukimas viena ar kita kryptimi gali pakenkti tautai. Ir, priešingai, rūpestingas įsigilinimas į visuomeninius klausimus bei teorijas gali padėti mums išsaugoti geriausiu būdu ribotas mūsų visuomenines jėgas.

To uždavinio nereikia bodėtis. Jeigu tiek daug teorinio darbo yra atliekama pažinti ir aptarti mūsų gyvajai ir negyvajai gamtai, mūsų fizinei ir dvasinei prigimčiai, ar mažiau studijinio dėmesio reikia mūsų visuomeninei prigimčiai? Tuo labiau, kad ši prigimtis yra tarsi nematoma ir ne kartą įvairių nuotykininkų yra piktnaudojama arba žmones pavergiant, ar juos išlaisvinant nuo to, nuo ko žmogus negali išsilaisvinti, neprarasdamas savo vertės. Tai padaroma, žmonėms įkalbant įvairias lengvai viską išsprendžiančias teorijas. Šiuo metu yra didelis palinkimas į visuomeninį gyvenimą žiūrėti vien statistiniu metodu, klausiant, kiek ko yra. Toks metodas gali būti pakankamas fiziniams kūnams, bet ne žmonių visuomenei.

Žmonija ilgainiui pradeda save suvokti kaip visuomeninę realybę, ne kaip masę. Ji tai atlieka, eidama per įvairius bandymus ir klaidas. Ir mūsų visuomenės šiandieninis konfliktas slepia nemaža vaisių, jeigu mes sugebėsime jį išugdyti ir prinokinti. Naujo tipo visuomenininkas nori įsijungti

visuomenėn su savo asmeniniu visuomeniškumu. Jis nesutinka būti vien skaičius balsavimuose. Jis ateina su savo visuomenine iniciatyva. Šis visuomenininkas skiriasi nuo liberalistinio ir socialistinio visuomenininko, kurie eina tik pasipriešinti kapitalizmui masės vardu. Šis visuomenininkas eina savo asmeninio įsijungimo vardu.

Jokia visuomenė neturi pažeisti savyje natūralaus visuomeniškumo, kuris reiškiasi betarpišku kontaktu su žmonėmis ir su iškylančiomis problemomis. Įsiterpti į šį betarpiškąjį visuomeniškumą centrinė organizacija turi teisės tik tada, kai jo kur pritrūksta ar kai jis pažeidžia pagrindinius dorinius principus. Suderinimas įcentrinio ir išcentrinio momento visuomenėje yra jo gyvybės laidas. Ryškiausias to suderinimo pavyzdys yra Šveicarija, kur išcentrinis elementas yra labai stiprus, pasireiškiąs skirtingomis kalbomis ir religijomis ne tik savaimingais kantonais, bet kaip tik šis aktyvus autonomiškumas sudaro visos sistemos stiprybę. Centrinė jėga ten yra ne primesta, bet iš apačios išugdyta.

Lietuvos nepriklausomybė yra įvairybių suderinimo padarinys. Ji yra ištisų visuomeninių seimų — nuo Vilniaus iki Petrapilio — pastangų padaras derinti idėjiškai skirtingas visuomenines sroves. Šios pastangos apsivainikavo Steigiamuoju seimu ir jo konstitucija, suteikusia Lietuvių tautai valstybinį statusą. Šių pastangų padarinys yra ir vieninga lietuviškos išeivijos visuomenė. Įvairios srovės taip susiartino, kad liaudininkas pasidarė priimtinas tautininkams, o socialistas — krikščionims demokratams. Tačiau ši raida padarė dar ir kai ką daugiau. Daug kam pasirodė, kad, išnykus skirtumams, išnyko kartu ir tarimosi bei derinimosi reikalas. Pats VLIKas, vadovaujamas politinių grupių žmonių, padarė sprendimą, išreikštą Lietuvių chartoje, kuri lietuvišką organizaciją pasaulyje suprojektavo ne ant grupių susitarimo pagrindo, bet ant tautinio solidarumo, išryškinto iki tokio laipsnio, kuriame idėjiniai skirtumai pasidarė nejuntami.

Su bendruomeniškumu ligi šiol mes vargo neturėjome, išskyrus nemažą trynimąsi su senąja Amerikos lietuvių visuomene. Tačiau ateityje, įvairioms išcentrinėms jėgoms mus vis labiau veikiant, mes jų turėsime daugiau. Paprasto suglaudinimo priemonių greičiausiai nepakaks. Dėl to reikės labiau visuomeniškų derinimo metodų.

Mūsų visuomenėje kyla naujas liberalistinis sąjūdis Šviesos - Santaros formoje. Jo atrama yra kairūs ir liberalistiniai

universitetai. To sąjūdžio iš lietuviškos visuomenės mes negalime išmesti. Bet mes turime uždavinį mūsų visuomenėje sudaryti jam atitinkamą idėjinę atsvarą. Dėl to į lietuvių visuomenę mes negalime žiūrėti vien solidaristiniu požiūriu.

Iš viso, kai mes esame didelio visuomeninių vertybių perkainojimo Vakarų kultūroje akivaizdoje, į visuomeninius klausimus mes turime žiūrėti su didesniu gelmės pajautimu. Nieko čia nėra nei banalaus, nei paprasto, nei praščiokiško, kaip kai kurie mūsų literatai mėgsta išsireikšti apie visuomeninę sritį. Kad Vakarų kultūroje vyksta didelis persiorientavimas visuomeninėje srityje, ar geriau pasakius, jieškojimas, pirmieji mūsų visuomenėje pajuto tie sluoksniai, kurie yra žinomi kaip frontininkų sąjūdis. Šis sąjūdis tautinį solidarumą pasiėmė kaip savo veiklos atramą ir pasisakė prieš partiją kaip nerealybę visuomenėje. Tuo savo pasisakymu sukėlė nepasitenkinimą liaudininkų tarpe dar Lietuvoje. Kad visi šiame sąjūdyje sutilptų, pasirinkta nepasaulėžiūrinės politikos samprata. Dėl šios pastarosios nepasitenkinimą pajuto tradicinė krikščioniškoji Lietuvos visuomenė.

Neginčijant solidarumo reikšmės tautos visuomenėje, negalima praleisti iš akių, kad ji susideda iš gyvų, mąstančių, save apsprendžiančių ir į kurią veiklą besijungiančių ar nesijungiančių asmenų. Tai praleidus iš akių, pačiam solidarumui būtų pakirstos šaknys.

Tarp Pescho solidarumo ir Gundlacho subsidijizmo jokio principinio konflikto nėra užregistruota teorinėje plotmėje. Bet jį iškelia ir užregistruoja lietuviška visuomenė išeivijoje. Akcento skirtumas čia yra. Galimas dalykas, kad mes esame šiuo atveju avangarde visuomeninio klausimo svarstyme ir sprendime, panašiai kaip lietuvių tauta buvo tokiame priešakyje, kai ji vedė žemės reformą viso katalikiško pasaulio nustebimui.

Solidarizmas ir subsidijizmas buvo aptartas pasinaudojant Johannes Schwarte knyga: Gustav Gundlach, S.J. (1892-1963), Muenchen Verlag Ferdinand Schoening, 1975.

Mes vieni Lietuvos neišlaisvinsime, bet niekas jos neišlaisvins ir be mūsų.

Prel. M. Krupavičius

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

ŠALKAUSKIO IDĖJOS IŠEIVIJOS KLYSTKELIUOSE

A. J. KASULAITIS

Pradėdamas rašyti apie vieną didžiųjų lietuvių kultūros aristokratų — garbingos atminties filosofą, ateitininkijos ideologą, Vytauto Didžiojo Universiteto rektorių *Stasį Šalkauskį,* aš nemaža valandų praleidau mąstydamas, kokią vedamąją giją šiam straipsniui pasirinkti. Ir ne dėl to, kad sunku surasti temą: Šalkauskis savo didžiu protu aprėpė plačią gamą esminių filosofinių problemų, tautinių klausimų, religinės problematikos uždavinių. Jo platus ir gilus žvilgsnis perskrodė kultūrą ir religiją, tautiškumą ir internacionalizmą, politiką ir pedagogiką, sportą ir inteligentiškumą. Pagaliau pati jo asmenybė, jo gyvenimas, jo kasdienybės veikla yra ištisa ir vientisa tema kuri dar tik vos paliesta. Aš tvirtai tikiu, kad jo asmenybės tema, kada nors, Dievo malonei atsivėrus, bus pati pagrindinė, kai Stasys Šalkauskis gal nušvis altoriaus garbėje.

Pasirinkau šiam svarstymui temą "Šalkauskio idėjos išeivijos klystkeliuose" neatsitiktinai. Tam buvo eilė priežasčių. Tačiau svarbiausia yra ši: retas iš anų laikų mąstytojų tėra palikęs tokį didelį ir prasmingą palikimą išeivijai kaip Stasys Šalkauskis. Ne aukso, ne didelių pastatų, ne žemės, bet deimanto spalvomis blizgančių minčių, kurios iš šimtų puslapių kalba išeivijai apie jos problemas. Kai skaitai šiandien Šalkauskio raštus, dažnai junti jį buvus ne tik filosofą, bet tiesiog pranašą. Būriai jo minčių yra tiesioginis atsakymas į dešimtis šiandienos lietuvių išeivijos klausimų ir problemų. Tarsi į *šiandienos* iškeltus klausimus jis *šiandien* atsakytų.

Gal Šalkauskio pranašiškumą didele dalim nulėmė aplinkybės. Jis buvo pačia tiksliąja ir gražiąja prasme savo laiko ir savo tautos vaikas. Jo aštri mintis nenuilstamai skverbėsi į universalius klausimus, tačiau jis niekuomet nepaliko nei savo tautos, nei savo laiko.

Šalkauskis yra vienas pačių didžiųjų ir šviesiųjų lietuvių tautos patriotų. Patrioto samprata šiais laikais, kaip ir daug kas mūsuose, yra bent kiek kryptelėjusi; lyg patriotu gali būti tik modeliuotas karys, frakuotas diplomatas ir tautinių

šokių šokėjas. Šalkauskis buvo ne šūkio ir ne iškilmės patriotas. Kai Lietuvoje bruzdėjo ir virė politinis, valstybinis, kultūrinis ir visuomeninis gyvenimas, kurio apreiškos dažnai pralenkdavo jų reiškėjus, kur klystkelius užtušuodavo akcija ar momento reikalai, Šalkauskis visu savo protu ir didžia dvasia buvo pasinėręs ieškoti tų tiesų ir principų, ant kurių pastatyta tauta ir valstybė kiltų, kaip jis sakė, iš tautos į nacijos rangą.

Lietuvos atstatymo pirmiesiems skaidriesiems žaibams prigęsus, nepriklausomybės kovoms nutilus, Lietuva įžengė į kūrybinio kultūrinio, ekonominio, politinio gyvenimo laikotarpį. Vienas, visa apimantis, širdis uždegantis, aiškus ir būtinas tikslas buvo pasiektas — laisvė išsikovota, valstybė atstatyta, tauta išlaisvinta. Vieton vieno tikslo atsirado daugelis. Vieton vienos krypties — kelios. Koki tikslai svarbiausi, kokios kryptys tiksliausios — štai klausimai, kurie užgulė tiek vadus, tiek ir visą tautą. Demokratija gi suteikė sąlygas idėjinėms rungtynėms, tų tikslų siekiant. Rungtynės tiek savyje, tiek neretai virtusios atvira kova, visuomet palikdavo šešėlių ir miglų. Kai rungtyniautojai, tas miglas sukėlę, neturėdavo pakankamai laiko, įžvalgos ar neangažuoto intereso pro tuos šešėlius ir miglas žvelgti į esmingesnes problemas, Šalkauskis buvo vienas iš tų kelių vyrų, kuris krovė Lietuvai turtus, kurių rūdys nesuėda ir kandys nesugraužia. Jis tiesia jai tokius dvasinius pagrindus, kurie padarytų iš Lietuvos vaižgantišką ir pakštišką deimančiuką. Gili jo meilė savo tautai ir rūpestis ja jį net veda į poeziją, kai jis sviedžia romuviečiams dar 1919 metais šūkį: "Ir nupinsime iš brangios Tėvynės gyvą dainelę; ir padarysime iš jos pasigėrėjimą amžiams". Šitam dvieilyje sukauptas vienkart tyras lietuviškas paprastumas ir kartu tokis aukštas, beveik nepasiekiamas tikslas, kurį galėjo užsibrėžti tik toks dvasios aristokratas ir proto milžinas kaip Šalkauskis.

Ir padarysime iš jos pasigėrėjimą amžiams — buvo ta aukso gija, kuria jis vadovavosi, atskleisdamas Lietuvai vis naujus horizontus, ragindamas ja kopti dar vis vieną pakopą aukščiau religiniais, kultūriniais, visuomeniniais laiptais.

Šalkauskio troškimas pasivyti Vakarus ir juos pralenkti, atidirbti už šimtmečio letargą, išsiliejo atskirais veikalais, straipsniais, šūkiais, naujomis koncepcijomis bei konkrečiais pasiūlymais. Jis nebuvo Krupavičius, kuris kasdienos valstybiniame ir politiniame gyvenime, duonos ir žemės sferoje sukėlė

revoliuciją. Jis nebuvo Dovydaitis, kuris beveik vienas atskleidė lietuvių jaunimui Vakarų mokslo vartus ir protus, daugelio mokslų ir daugelį protų. Jis nebuvo Pakštas, kuris savo kūrybinėje fantazijoje gebėjo iškilti aukščiau, kaip bet kuris kitas. Šalkauskis paniro į gelmes. Į tas proto ir sielos gelmes, kur glūdi esminės būties problemos, kur žčmiškojo gyvenimo atomai susiliečia su Dievo malone. Kur gimsta sintezės ir formuojasi amžių takai. Iš šitų proto ir dvasios gelmių Šalkauskis Lietuvai yra pažėręs ne vieną, bet didelę saują deimantų.

1.

Ir anais laikais, kaip ir šiandien, lietuvybės problema nebuvo išspręsta. Iš vienos pusės istorinė tauta, peržengusi per šimtmečio vergijos slenkstį, negalėjo atsiverti nei pačiai sau, nei pasauliui visu skaidrumu iš karto. Iš antros pusės lietuvybė nėra negyvas faktas, bet gyva būtis ir lytis, kurios visos problemos niekuomet nebus išspręstos, kaip ir kitos moralinės, etinės, kultūrinės, politinės vertybės. Tiesa, lietuvybės problemos tuose laikuose buvo sprendžiamos kituose rūmuose ir kitokiose sąlygose, tačiau, ką Šalkauskis atskleidė, pasinėręs į dvasios ir proto gelmes, tie pagrindai pralaužia ir sąlygų ir laiko ribas, ir todėl tie atsakymai didele dalim tinka ir šiandienos klausimams.

Šis didis tautinis kompozitorius savo dainelę, kaip pasigėrėjimą amžiams netrukus išplečia į pilnai orkestruotą simfoniją. Kurdamas ateitininkams principines gaires, Šalkauskis pateikia imperatyvus visiems laikams ir visiems žmonėms. Tautiškumo principo redakcijoje jis sako: "Ateitininkas laiko tautybę būtinu teigiamuoju gyvenimo veiksniu, nes ji yra ta individualinė, nors sutelktinė, lytis, kuria turi pasireikšti visuotinas žmogiškosios dvasios turinys. Būdamas lietuvis katalikas, jis supranta patriotizmą kaip tautinės lietuvių individualybės meilę, kuri reikalauja realizuoti visuotinį krikščioniškosios kultūros idealą tautinės lietuvių individualybės lytyse.

Ateitininkas laiko savo pareiga įsigyti aiškaus tautinio susipratimo, to tikro patriotizmo prasme, kurio pagrinde glūdi siekimas kultūrinės didybės savo tautai ir kuris nelaiko tautybės gyvenimo tikslu, vertingesniu už gyvenimo turinį... Be to, ateitininkas vengia pats ir stengiasi saugoti plačiąsias mases nuo to siauro nacionalizmo, kuris kaip ekskliuzivistiškas šovinizmas, neleidžia tautoms sueiti į harmoningą visos žmonijos sąjungą".

Šios gilios mintys turėtų būti ypatingai kruopščiai išmąstytos šiandienos lietuviškojo jaunimo, kuris išeivijoje yra pastatytas prieš nepaprasto apsisprendimo problemas. Nepavydėtinose moralinėse ir geografinėse sąlygose mūsų jaunimas Šalkauskio tautinėje filosofijoje rastų atsakymus į daugelį klausimų.

Pats Šalkauskis, toliau ryškindamas savo mintį, rašo: "Nereikia manyti, kad pasiruošti būti inteligentu patriotu yra toks lengvas dalykas, kuris nereikalauja rimtų studijų ir dorinių pastangų. Yra neabejotina, kad kiekviena tautinė individualybė yra palinkusi į tautinį egoizmą, vadinamą šovinizmu, panašiai kaip ir kiekviena žmogiškoji individualybė yra palinkusi iš prigimties į paprastąjį egoizmą. Ir kaip kiekvienai žmogiškajai asmenybei yra dorinė prievolė pergalėti savo palinkimą į egoizmą, taip kiekvienai tautai yra patriotinė prievolė pergalėti savo palinkimą į nacionalistinį šovinizmą. Ir kaip tikrai didi tegali būti asmenybė, išėjusi iš siauro egoistinių interesų rato, taip tikrai didi tegali būti vien tauta, pergalėjusi savo ekskliuzivizmą ir iškilusi į visuotines žmogaus dvasios padanges . . . Tikras tautinis susipratimas reikalauja net tam tikros ortodoksijos . . . Tikro patriotizmo esmę sudaro teigiamasis kūrybinis nusistatymas, tolimas nuo neapykantos savo tautinių priešų, nuo šūkavimo ir piktžodžiavimo jų adresu, nuo tuščio pasigyrimo ir t.t. . . . Tikras patriotizmas turi tris pagrindines savybes, kuriomis yra: pirma, tautinės savo individualybės meilė; antra, pageidavimas savo tautai moralinės didybės, ir, trečia, jungimas individualinės tautinės lyties su visuotinuoju turiniu . . ."

Atrodo, kad sekantis paragrafas skirtas specialiai mums išeiviams — politiniams emigrantams, kurių išeiviškasis pašaukimas beveik kasdien pastato ištikimybės, lojalumo, suderinimo klausimus. Šalkauskis sako: "Tikras patriotizmas, be to, yra pagrindas geram sugyvenimui su kitomis tautomis. Tik tas, kas moka išmintingai mylėti savo tautą, atjaus kitų tautų vertę ir supras, kad santykiuose su kitomis tuatomis idealu yra toji krikščioniškoji meilė, kuri pritaikyta tautoms liepia tikram patriotui mylėti kitas tautas, kaip savąją".

Ir vėl lyg specialiai šiandienos jaunimui jis kalbėtų, Šalkauskis sako: "Šiems uždaviniams atlikti galima numatyti visa eilė įvairių priemonių . . . Pažinimas tikro patriotizmo principų bei pareigų . . . Pažinimas savo Tėvynės tikros padėties, istorijos, krašto, tautinių, politinių ir kultūrinių aplinkybių,

tautinės politikos . . . dalyvavimas tautinėse iškilmėse, kuriose reiškiasi gerai suprastas patriotizmas, kovojimas su nacionalistiško šovinizmo ir ekskliuzivizmo apraiškomis . . . stengimasis kiek galint geriau pažinti kitas tautybes iš geros pusės . . . Mylėjimas visų tautų organiško solidarumo idėjos".

2.

Dr. A. Maceina viename straipsnyje rašo: "Būdamas gyvenimo filosofas ir pilnutinio ugdymo atstovas, Šalkauskis negalėjo tylomis praeiti ir pro visuomeninius reiškinius. Visuomeninis gyvenimas jį domino labai stipriai ir visuomeniniams klausimams jis yra skyręs nemažą savo minties darbo dalį".

Iš tikrųjų visa eile raštų Šalkauskis gyvai įsijungė į visuomeninės minties sferą. Čia jis nevengė ne tiktai sukurti ir pateikti katalikų visuomenei visuomeninius veikimo principus, bet savo žodį tarė politikos, spaudos, visuomeninininkų pasiruošimo reikalu. Dar daugiau. Nors dėl sveikatos negalėdamas aktyviau įsijungti į pačią veiklą, jis ir jai yra atidavęs savo duoklę, kaip ir polemikai, kai reikalas lietė esminius dalykus ir problemas.

Visuomeninio veikimo principuose tarp kitko jis sako: "1. Bet kuris žmogaus veikimas turi būti visuomeniškas ta prasme, kad jis būtų suderintas savo pobūdžiu su visuomenės gerove ir reikalais. 4. Visuomeniniame veikime griežta kova už principus ir taikingumo dvasia turi derintis pagal tai, kokie interesai yra paliesti, kokios priemonės yra vartojamos ir kokie tikslai yra siekiami. 6. Visuomeninio veikimo taktika turi būti pagrįsta tvirtu principialiu nusistatymu, moderuojama kompromisiniais nusileidimais interesų ir abejingų priemonių srityje ir atremta į faktinį sugebėjimą realizuoti maksimumas visuomeninės pažangos aktualiose gyvenimo aplinkybėse. . . 10. Visuomeninis veikimas valstybinio gyvenimo srityje neprivalo vengti žmonių organizavimo į partijas, nes partija yra neišvengiamas žmonių susibūrimas, turįs savo tikslu politinio veikimo priemonėmis realizuoti valstybiniame gyvenime tam tikrą mažiau ar daugiau konkretizuotą programą tam tikrais būdais . . . 13. Katalikiškasis visuomeninis veikimas tuo privalo skirtis nuo pasaulietiško, kad jis iš vienos pusės, šalia teorinio nusimanymo, praktinio sugebėjimo ir dorinio nusistatymo turėtų religinę intenciją pagal Katalikų Bažnyčios supratimą, o iš antros pusės stengtųsi

sutelkti visuomenines katalikų pajėgas visuomeniniams tikslams realizuoti galutinėje sąskaitoje, pagal religinę intenciją".

Pagaliau Šalkauskis sako: 14. Katalikams veikėjams ne tik principialiai, bet ir praktiškai yra privalomas ieškojimas vienos bendros programos visiems katalikams".

Tačiau, kaip jau minėjome, prof. Šalkauskis ne tiktai smaigstė gaires. Jis atydžiai sekė verdantį gyvenimą ir jį komentavo. Labai prasmingas ne tik aniems, bet ir šiems laikams Šalkauskio skundas 1930 m. Savo kalboje ateitininkų kongrese jis sako: "Kai visuomeniniame gyvenime ne viskas yra gera, arba kai jame įvyksta gili krizė, katalikams susidaro pareiga į šitą negerumą reaguoti ir visuomeninį gyvenimą gydyti. Ką gi mes matome visuomeniniame mūsų gyvenime šiuo metu — klausia Šalkauskis ir taria: vienu žodžiu tariant — didelį chaosą. Stoka moralinių ir legalinių autoritetų, teisėtai laimėtų visuomeniniame gyvenime; visuomeninės vienybės suirimas; tvirtų visuomeninių principų bei pažiūrų sunykimas . . . Tokiose aplinkybėse katalikai, o tuo pačiu ir katalikiškoji jaunoumenė turi tiesioginę pareigą pagal savo visuomeninį idealą stiprinti visuomeninius pagrindus katalikiškąja akcija ir pradėti nuo savęs visuomeninį mūsų tautos atgimimą kultūros, doros ir religijos pagelba".

Šalkauskis nesišalino ir nuo politinių klausimų. Šviesios atminties prof. Pakštas prieš dešimtmetį tuo reikalu apie savo draugą rašė: "Jokiai politinei partijai niekuomet Šalkauskis nepriklausė. Sakėsi norįs pasilikti pilną laisvę kritikuoti bet kurią partiją, nei kiek nevaržomas partinės disciplinos. Politinių partijų skaičiaus klausimu jis buvo šiaurieits, mėgęs Britanijos, Skandinavijos politinę santvarką . . . Lietuvos krikščionių susiskaldymą į tris frakcijas jis laikė mažai tautai nenaudingu . . . Šalkauskis buvo labai artimas krikščionių demokratų reformistinėms idėjoms . . . Į krikščionis demokratus jis žiūrėjo kaip į plačių horizontų europinę partiją, kuri labai pravarti šioje gadynėje, kai mažųjų tautų laisvė vis reikalingesnė tarptautinės paramos. Šalkauskis giliai buvo pasinėręs į kultūros krizės dramatiškas problemas, tad jam buvo aiškesnis kaip kitiems reikalingumas suderintos tarptautinės veiklos pasaulinei civilizacijai ir kultūrai išgelbėti. O barbarų invazijos pavojus jam jau ryškiai matėsi . . ."

Šalkauskis laikė, kad visuomeniniam darbui visų pirmiausiai reikalingi du pagrindiniai nusiteikimai: solidarumo jausmas ir teisės sąmonė. Pagal jį, "teisės sąmonė turi pirmaeilės

reikšmės politiniame gyvenime ... Teisės sąmonė turi pasireikšti sąmoningu branginimu dviejų pagrindinių visuomeninio gyvenimo vertybių, būtent, tvarkos ir laisvės. Tvarkos meilė ir sugebėjimas ją palaikyti visuomenės gyvenime yra ne kas kita, kaip parlamentarinis drausmingumas. Laisvės meilė ir sugebėjimas ją pagerbti yra ne kas kita, kaip tolerantingas laisvingumas. Kitaip tariant, į politinio lavinimo pagrindą reikia padėti drausmės bei laisvės sintezė".

Savo politinę filosofiją Šalkauskis trumpiausiai ir ryškiausiai yra išdėstęs savo Bendrojoje Politinio Centro Ideologijoje. Kai kurios tezės skamba taip:

"1. Politinis Centras turi savo tikslu realizuoti Lietuvoje teisiškos valstybės lytyse politinę bei socialinę demokratiją Kristaus mokslo pagrindais.

3. Svarbiausiais visuomeninės santvarkos pagrindais Politinis Centras laiko:

a. religiją, kaip žmogaus viso gyvenimo jungimą vienu dieviškuoju pradu;

b. tautybę, kaipo individualinę kultūrinio visuomenės pasireiškimo lytį;

c. šeimą, kaipo prigimtąjį visuomenės ir valstybės organizavimo narvelį;

d. profesinę korporaciją, kaipo racionalią produktyvaus darbo organizaciją;

e. valstybę, kaipo pilnalytį suorganizuoto tautos bendravimo reiškimąsi;

f. privatinę nuosavybę, kaipo visuotinės gerovės veiksnį".

4.

Teikdamas planus ir kurdamas ideologijas, Šalkauskis nepraėjo tylomis ir pro žmogų, kuris keis Lietuvos veidą pagal jo nubrėžtas gaires ir vykdys jo planus. Naujas lietuvio kataliko inteligento tipas jam rūpėjo ir kaip giliam pasaulinio mąsto pedagogui bei kurį laiką įtakingiausios lietuvių jaunimo organizacijos vadui. Jis sako: "Tikras inteligentas šalia tokių savybių, kokiomis yra sąmoningas orientavimasis gyvenime, drąsi iniciatyva ir platus užsimojimas, privalo pasižymėti našiu kūrybiniu nusistatymu". Ir toliau jis laiko didžiu uždaviniu įsigijimą "visiems kūrybinio pilno iniciatyvos ir plataus užsimojimo nusistatymo einant į tautinę savo lytimi ir universalinę savo turiniu kultūrinę sintezę".

5.

Nenuostabu, kad Šalkauskis tarė savo žodį įvairiais klausimais. Giliausia prasme jis buvo gyvenimo filosofas, labiausiai išvystęs savo mąstymuose kultūros sritį. Jis, o ne kas kitas, yra pirmosios pasaulyje kultūros filosofijos sistemos kūrėjas. Jo filosofinėje sintetikoje kultūra jam buvo vidurinis laiptas tarp prigimties ir religijos. Atiduodamas tinkamą vietą savo sintezėje prigimčiai ir išpažindamas nelygstamą religijos viršenybę, Šalkauskis atvėrė savo geniališkas galias kultūros dirvonams puoselėti. Kultūrinėje kūryboje, kuri stovi ant prigimties pagrindo ir yra pašventinta dieviškuoju įkvėpimu, jis matė lietuvių tautos ir kelią ir žemiškąjį tikslą, ar tas tikslas būtų ekonominis, politinis, meninis, ar dar kitas savo momento reikalavimuose.

Tačiau, nors Šalkauskis didžiausią savo kūrybos duoklę atidavė kultūros sričiai, jis niekuomet neišleido iš akių religijos, kaip žmogų atbaigiančio ir įprasminančio veiksnio. Kultūra yra ta sritis, kuriai jis atiduoda visas savo kūrybines jėgas, bet ji tėra tik vidurinis laipsnis. Religija yra ta sritis, kurioje išsisprendžia visos problemos. Dievas yra ir prigimties ir priemonių — kultūros teikėjas. Jis pats savyje yra sintezė, ir tik Jame viskas prasideda ir viskas pasibaigia.

Kaip tik dėlto — ir logiškai — visa Šalkauskio minties kūryba yra pergauta krikščioniškąja pasaulėžiūra. Jam "katalikiškoji pasaulėžiūra yra ta, kuri turi centriniu savo branduoliu dogmatinį Katalikų Bažnyčios mokslą, remiasi filosofija, sutariančia su tuo branduoliu, ir apima specialiąsias pažintis, neprieštaraujančias nei dogminėms, nei filosofinėms tiesoms . . . Katalikiškoje pasaulėžiūroje gyvenimą ir tiesą turi jungti organiškoji vienybė, sėkminga ir tiesai pažinti ir gyvenimui tobulinti pagal tiesą".

Taip suvokęs katalikiškosios pasaulėžiūros esmę, Šalkauskis nesunkiai, bet giliai prasmingai atskleidė jos santykį su tauta. Jo žodžiais, "visos tautos ir visi amžiai dalyvauja katalikiškos pasaulėžiūros kūryboje . . . Žmonija nežino jokios kitos gyvos pasaulėžiūros, kuri taip ilgai būtų valdžiusi masinę žmonių mintį, kaip katalikiškoji".

Jos tautinė reikšmė, Šalkauskio teigimu, yra esminė. Pirmoji atskleidžia tiesos lobį — tiek mūsų tautos, tiek visuotinį. Antra — katalikiškoji pasaulėžiūra turi nepaprastą galią vienyti žmones. Įsijungimas į tokią pasaulėžiūrinę vienybę ne tik atskiram žmogui, bet ir visai tautai yra didelis laimėjimas.

Tokiu atveju žmogus ar tauta tampa didelės solidarios bendruomenės narys ir ima naudotis šitos bendruomenės laimėtais dvasiniais turtais, visuotinai reikšmingais ir giliai gyvastingais. Trečia, Šalkauskis teigia, katalikiškoji pasaulėžiūra yra tautos intelektualinė ugdytoja. Ketvirta — ji yra pagrindinis dorovinis veiksnys, saugantis tautą nuo išsigimimo, patvirkimo ir dvasinio paliegimo.

Kaip pats Šalkauskis rašė: "Mūsų žemėje nėra kitos jėgos, šalia krikščionybės, kuri įstengtų atstatyti lemtą pusiausvyrą tarp prigimties, kultūros ir religijos ir . . .kuri atsispirtų pasaulio dechristianizacijai ir jį rechristianizuotų krikščioniškos kultūros priemonėmis".

6.

Juo daugiau įstengi įsivilioti į Šalkauskio filosofiją ir apskritai jo mintis, juo aiškiau atsiskleidžia jo kūrybinis genijus ir dažnai jo pranašiška galia.

Kiek daug problemų, kurias Šalkauskis sprendė, yra ir šiandien su mumis, ar neišspręstos praktikoje iš anų laikų, ar naujai atsiradusios. Tiesos žinojimas nebūtinai garantuoja jos viešpatavimą. Tik jos meilė ir jos vykdymas sulaiko klaidos piktžoles nuo išdygimo.

Rūpinamės šiandien lietuvybės išlikimu išeivijoje. Jaunimas kelia esminį klausimą — kodėl jis turi būti lietuviu? Vyresnieji dažnai tik pro pirštus žiūri į šią problemą ir vilte viliasi, kad ji pati išsispręs. Tuo tarpu lietuviškosios gretos beprasmiai tirpsta.

Ne viskas džiugina širdį ir visuomeninės veiklos baruose. Kiek daug pasimetimo tiksluose ir metoduose. Kiek maža esminės vienybės ir realybės pajautimo. Vis daugiau jaučiamas susismulkinimas tiek kokybinėje, tiek kiekybinėje srityse.

Nemažesnės piktžolės auga ir mūsų politinės bendruomenės kai kuriuose sluogsniuose. Partijų per dvidešimt metų ne tik nesumažėjo, bet padaugėjo. Nors ir kvėpuodamos Vakarų demokratijos oru, dažnai jos tapo daugiau ekskliuzivistinės, negu anksčiau. Savybiniai interesai dar vis dažnai svarbesni už bendruosius. Šovinistinis nacionalizmas ir materialistinis liberalizmas ne tik tarpsta, bet randa takus į krikščioniškos pasaulėžiūros žmones. Lietuvoje buvo trys krikščioniškos krypties politinės grupės, šiandien jau yra šešios. Kampanija prieš politines grupes ir apskritai politiką yra vedama visu tempu, net nesusivokiant, kad tuo kertamos mūsų valstybinės sąmonės šaknys. Tvarka ir teisė tiek visuome-

niniame gyvenime apskritai, tiek politikoje yra neretai paaukota savybiniams reikalams, strategijos reikalavimams ir taktinėms užgaidoms.

Tik retas išeivis gali nejausti, nematyti ir negirdėti pasimetimo katalikų visuomenėje apskritai. Hierarchija dažnai ignoruojama, kunigija kritikuojama, katalikiški laikraščiai neretai vaikosi paskui pinigą ir populiarumą, katalikiškoji akcija vos įžiūrima, tolerancija atsirėmusi ne teisingu krikščioniškosios meilės principu, bet kintamomis vertybėmis. Ateitininkijoje irgi kartais papučia vėjai, kuriuose maža gaivinančių Šalkauskio minčių.

Politinės emigracijos sąlygos, tiesa, nėra lengvos. Tačiau sąlygos yra tik vienas mūsų gyvenimo ir veiklos elementas. Žmogiškasis kilnumas ir juo paremta tautinė didybė yra vienintėlis mūsų ne tik išsilaikymo, bet ir augimo laidas.

Šalkauskis — tas didysis žmogiškojo kilnumo ir tautinės didybės inžinierius, paliko mums planą, kuris pagrįstas ne tik prigimties pagrindu, kuris ne tik išraižytas kultūrinės kūrybos gairėmis, bet kuris taip pat atspindi dieviškojo įkvėpimo dvasią. Šiame palikime glūdi atsakymai ir į daugelį šiandienos klausimų. Mums telieka juos surasti, suprasti ir, svarbiausia, panaudoti.

Šalkauskio mintis anais laikais atsimušė į antidemokratinių, pseudo-krikščionių politinę sieną. Negeriau sekėsi ir tiems tūkstančiams šviesių protų ir kilnių širdžių, kurie, Šalkauskio dvasios pergauti, stengėsi pakeisti Lietuvos veidą. Ne vienas turime šiandien patys sau prisipažinti, kad ir mūsų ausys ne visuomet girdi Didžiojo Lietuvos Auklėtojo žodžius. Anot Pakšto: "Taip Šalkauskis liko nedideliame susibaudėlių būry. Tai dažnai atsitinka su tais, kurie savo protu ir vizijomis pakyla į kultūrinės piramidės aukštybes. O aukštybėse vyrauja vienuma. Piramidės susitinka su žemomis papėdėmis savo mase. Į aukštybes pakilę, žyniai pasilieka žvaigždžių vienumoje, tik jų kurstomo aukuro šventa ugnis iš didžių tolumų ir aukštybių tvaska ir šviečia tiems, kurie ieško takų į tiesą, grožį ir meilę".

Mes, tų didžių dviejų vyrų palikuonys, tegalime juos nudžiuginti, tik iš naujo įsiklausydami į kitą tyriausios lietuviškos poezijos posmą, kurį šventos atminties Šalkauskis mums paliko kaip skaistų žibintą, audringos išeivijos naktims nušviesti:

Ir nupinsime iš brangios Tėvynės gyvą dainelę,
Ir padarysime iš jos pasigėrėjimą amžiams . . .

OKUPACIJOS NEPRIPAŽINIMAS IR TARPTAUTINĖ TEISĖ

DR. KAZYS ŠIDLAUSKAS

1. Baltijos valstybių padėtis

Baltijos valstybės, Sovietų Sąjungos okupuotos prieš beveik 40 metų, nėra nustojusios savo juridinės egzistencijos iki šios dienos. Ryškiausi Baltijos valstybių tolimesnio teisinio gyvavimo simboliai yra Baltijos valstybių atstovybės ir konsulatai daugelyje Vakarų valstybių. Net ir tas mūsų tarpe daug karštų ginčų sukėlęs Helsinkio aktas nėra nė kiek pakeitęs šios padėties. Dėl šio akto pasirašymo nė kiek nepasikeitė jokios lig tol Vakaruose veikusios Baltijos valstybių atstovybės ar konsulato padėtis.

Žinoma, galima aiškinti, kad to Helsinkio akto laisvomis Vakarų valstybėms visai nereikėjo pasirašyti, nes iš anksto galima buvo žinoti, kad Sovietų Sąjunga to akto nuostatus savaip aiškins ir jo nesilaikys, ir iš to nebus jokios naudos.

Vienok sunku suprasti, kad mes patys perimtume ir pradėtume skelbti sovietišką to Helsinkio akto interpretaciją, kas jame liečia Baltijos valstybių padėtį, kai tam įrodyti neturime jokių faktų. Juk sovietai ligšiol nėra pripažinę, kad jie yra okupavę Baltijos valstybes. Jie skelbė ir tebeskelbia, kad Baltijos kraštuose įvyko "socialinės revoliucijos", nuvertusios esamas valdžias, o naujos valdžios "laisvu" tautų pritarimu nusprendusios Baltijos kraštus įjungti į Sovietų Sąjungą. Jei mums priimtina sovietų Helsinkio akto interpretacija, tai kodėl nepriimti ir jų 1940 metų įvykių interpretacijos?

Baltijos valstybių teisinės padėties nustatyme nepaprastą reikšmę yra turėjęs Amerikos Lietuvių Tarybos pastangomis išgautas vadinamas Kersteno Komiteto tyrinėjimas ir iš jo padarytos išvados. Pagrindinai ištyręs Baltijos valstybių į Sovietų Sąjungą įjungimo aplinkybes, JAV Atstovų Rūmų kongr. Kersteno vadovaujamas komitetas priėjo sprendimą, kad Lietuva, Latvija ir Estija yra tapusios Sovietų Sąjungos agresijos aukomis be jokios provokacijos iš jų pusės ir kad Sovietų Sąjungos tvirtinimas, kad tos tautos įsijungė į Sovietų imperiją laisva valia, yra tik grynas

melas[1]. Tiesiog pasakyta, kad 1940 m. birželio mėn. Sovietų Sąjunga padarė invaziją į Baltijos valstybes, atseit jas okupavo, paimdama jas savo karinėn ir politinėn kontrolėn, tuo papildydama neišprovokuotos agresijos veiksmą.

2. Okupacijos nepripažinimas

Kadangi naujos valstybės arba naujos sudarytos vyriausybės pripažinimas yra laikomas grynai politiniu aktu, tai nevisai tas pat galioja smurto priemonėmis arba kitokiais nelegaliais būdais pasiektų teritorinių pakeitimų pripažinimui.

Negalima pripažinti, kad valstybės galėtų pasikeisti savo provincijomis lygiai taip pat, kaip ūkininkai perka ir parduoda savo laukus. Teisės taisyklės, kurios leidžia suvereniteto pasikeitimus, lygiai liečia asmenų kaip ir turto teises[2]. Senais laikais, kai suvereniteto laikytojais buvo laikomi monarchai, tokio skirtumo nebuvo; jis atsirado, kai suvereninės galios laikytojais buvo pripažintos tautos.

Po Tautų Sąjungos įkūrimo ir Kellogo-Briando pakto pasirašymo 1928 m. susidarė tokia padėtis, kad užkariavimas tapo išjungtas kaip būdas įsigytos nuosavybės teisės į teritoriją[3].

Mums labai svarbu yra tai, kad JAV, atrodo, buvo pats pirmasis kraštas, kuris nelegalių teritorinių pasikeitimų nepripažinimą yra iškėlęs į tarptautinės teisės principo lygį, paskelbdamas vad. Stimsono doktriną. Tas JAV nusistatymas buvo formaliai paskelbtas valstybės sekretoriaus Stimsono 1932 m. sausio 7 d. notomis, vykstant Manchurijos konfliktui. Tuomet JAV vyriausybė paskelbė, kad ji "nemananti pripažinti jokios padėties, sutarties arba sandėrio, kuris būtų pasiektas priemonėmis, prieštaraujančiomis 1928 m. rugpiūčio 27 d. Paryžiaus Pakto nuostatams . . ."[4].

Kaip žinome, tas Paryžiaus arba Kellogo-Briando paktas pasmerkė karą kaip priemonę ginčams tarp valstybių spręsti.

Kuomet Amerikos valstybės sekretoriaus pareigas einąs Sumner Welles 1940 m. liepos 23 d. pasmerkė Sovietų Sąjungos įvykdytą Baltijos valstybių okupaciją ir aneksiją, jis minėjo doktriną ir principus, kurie turėtų normuoti santykius tarp valstybių. Nors Sumner Welles įsakmiai nepaminėjo Stimsono doktrinos, pagal Amerikos teises autorių interpretaciją[5], jis turėjęs galvoj tą doktriną.

Taigi JAV pasmerkė Sovietų Sąjungą už Baltijos vals-

tybių užgrobimą ir pareiškė, kad jos ir ateityje laikysis tų principų, t.y. tarptautinės teisės normų, draudžiančių tarpvalstybinius smurto veiksmus. Atrodo, kad negalėjo būti jokios abejonės, jog buvo kalbama apie tarptautinę teisę, o ne kokią nors nepripažinimo politiką.

3. Okupacijos nepripažinimo sustiprinimas

Kažkaip atsitiko, kad, Amerikos lietuvių delegacijai lankantis pas prezidentą Franklin D. Roosewelta 1940 m. spalio 15 d., delegacijos prezidentui įteiktame memorandume, dėkojant už agresijos pasmerkimą, buvo kalbama ne apie tarptautinę teisę, o tik apie (nepripažinimo) politiką[6], kurios terminas mūsų tebevartojamas iki šių dienų.

Netenka aiškinti, kad mes žymiai susilpniname savo padėtį Lietuvos laisvinimo byloj, jei mes Lietuvos užgrobimo nepripažinimą vadiname politika, kuri gali keistis, o ne tarptautinės teisės principo padiktuota laikysena. Galime suprasti, kad, jei mes patys tą tarptautinio smurto nepripažinimą vadiname politika vietoje teisės, tai nieko geresnio negalima tikėtis iš oficialių JAV valdžios sluoksnių. Jiems daug patogiau kalbėti apie lengvai galinčią pasikeisti politiką, negu apie tarptautinės teisės principo apsaugojimą, kurio atveju mums susidarytų proga reikalauti daug nuoseklesnės, iš nepripažinimo principo kylančios, laikysenos. Pvz. Vasario 16 d. proga Valstybės departamento pareiškimai lietuvių tautai neturėtų būti tokie, kurie lygiai tiktų ir kiekvienai nepriklausomybės siekiančiai Afrikos ar Azijos tautelei.

Amerikos Lietuvių Taryba per eilę metų savo memorandumuose ir kituose raštuose JAV įstaigoms vengė vartoti terminą "nepripažinimo politika", o buvo kalbama apie JAV nusistatymą, laikyseną ar poziciją nepripažinti Baltijos valstybių okupacijos ir neteisėtos aneksijos. Nežiūrint to, JAV oficialiuose pareiškimuose, įskaitant ir paties JAV prezidento, vis buvo kalbama apie nepripažinimo politiką. Atrodo, kad ligšiol vienintelę malonią išimtį yra padaręs prezidentas Fordas, kada jis savo pranešime vad. Belgrado komisijai rašė apie ilgalaikį JAV oficialų nusistatymą official position of the United States, nepripažinti smurtingos Baltijos valstybių inkorporacijos į Sovietų Sąjungą[7].

Amerikos Lietuvių Tarybai ligšiol nepavyko pravesti

JAV Kongrese nė vienos rezoliucijos, kurioje būtų aiškiai pasakyta, kad Baltijos valstybių prievartinis įjungimas į Sovietų Sąjungą niekada negali būti pripažintas teisėtu, nes tarptautinės teisės normos uždraudžia tai padaryti.

Juk, jeigu JAV Kongreso (Kersteno) komitetas, nustatęs faktus, priėjo išvadą, kad Baltijos valstybės buvo okuokupuotos ir klasta įjungtos į Sovietų Sąjungą ir jeigu jau 1932 metais JAV yra paskelbusios principą, kad smurtu pasiektų teritorinių pakeitimų negalima pripažinti, tai JAV Kongresas, rodos, nesunkiai turėtų galėti konstatuoti tokią Baltijos valstybių atžvilgiu susidariusią padėtį, priimdamas atitinkamą rezoliuciją.

Išnašos

1. Žiūr. Third Interim Report of the Committee on Communist Agression of The House of Representatives, 83rd Congress (1954).
2. Max Soerensen, Manual of Public International Law, St. Martin's Press, New York, 1968, p. 18.
3. Gerhard von Glahn, Law Among Nations, 3rd Edition, Macmillan Pub. Co., New York, 1976.
4. Žiūr. 26 American Journal of International Law, 1932, p. 342.
5. Langer, Seizure of Teritory, 1947, p. 263-264.
6. Žiūr. Šimutis, Amerikos Lietuvių Taryba, Chicago, 1971, p. 458.
7. First Semiannual Report to the Commission on Security and Cooperation in Europe, p. 6.

Tautą išsaugoja ir valstybę sukuria praėjusios, dabartinės ir būsiančios kartos. Laisvės atgavimas nėra žaibiško žygio reikalas. Laisvinimo kovos vėliavas ir žiburius privalo viena karta perduoti kitai. Tik jų apjungtais sugebėjimais, sutelktomis dvasinėmis ir fizinėmis galiomis bus pasiektas laimėjimas.

Ateinantieji dešimtmečiai parodys, ar lietuviai sugebėjo tai padaryti.

Dr. Domas Jasaitis

JAUNOJI KARTA RUOŠIASI POLITINEI VEIKLAI

J. VARNAS

Daug kas, prisimindami, kokį pagrindinį vaidmenį suvaidino Lietuvos jaunimas tautinio atgimimo ir valstybės atkūrimo istorijoje, nelabai tiki, kad šių laikų išeivijos jaunimas galėtų ateityje suvaidinti panašų vaidmenį. Anuos laikus atsimindama, vyresnioji karta neretai pergyvena nusivylimą jaunimo pasyvumu pagrindiniuose tautos reikaluose ir jo tautinio entuziazmo trūkumu. Bet toks nusivylimas dažnai kyla dėl to, kad neatsižvelgiama į prieš 60 - 70 metų Lietuvoje augusio ir čia dabar gyvenančio jaunimo skirtingumus. O tie skirtingumai yra dideli.

Pirma, praeityje, tautos atgimimo laikais, jauniems žmonėms teko išskirtinai svarbus vaidmuo daugiausia dėl to, kad tuo metu buvo labai maža nenutautusios šviesuomenės. Šiaip, normaliai, politinis tautos vadovavimas nėra laikomas jaunomenės uždaviniu. Tai daugiausia politiškai subrendusių suaugusių darbas. Ir tik trūkstant suaugusių bei patyrusių politikų, reikalui esant, politinio darbo griebiasi ir tautiškai bei politiškai sąmoningas jaunimas. Todėl reikia laikyti normalia padėtimi, kad, vyresniesiems dirbant, jaunimas prie politinio darbo nesiveržia.

Antra, mūsų dabartinės išeivijos jaunimas, daugiausia gimė, augo bei brendo jau ne savo krašte, augo kitų kraštų gyvenimo bei įtakų veikiamas, gyveno daugiausia jų gyvenimu ir todėl mažiau tesusigyveno su savo tautinėmis vertybėmis, su savo tautos siekimais, tradicijomis bei tendencijomis. Tiesa, jie lietuviškąjį pagrindą gavo, bent buvo supažindinti su lietuviškais reikalais bei siekimais šeimoje, lietuviškose mokyklose ir dalyvaudami lietuviškose organizacijose ir lietuviškame kultūriniame gyvenime, tačiau daug kam tai nesudaro normalaus bei pakankamo įaugimo į savo tautą, nes gyvenamo krašto mokyklos ir visas gyvenimas jį kreipė į savo pusę. Priklausomybės ir atsakingumo atžvilgiu kitame krašte augantis žmogus yra suskaldytas. Jo tėvų perteikiamas tautiškumas yra gyvenamo krašto riekalavimų bei aplinkos niveliuojamas. Taip nemaža jaunimo dalis nėra auklėta bei formuota norma-

laus lietuviško gyvenimo ir vispusiškai lietuviškos aplinkos, todėl jis ir prie lietuviškų reikalų prieina dažnai kitaip, negu tie, kurie buvo formuoti lietuviško gyvenimo ir kurių nusistatymus bei jausminį nusiteikimą formavo pati tauta bei tėvų žemė, palenkdama į save jų mintis ir širdis. Jaunimą gi supa juos priglaudusių kraštų gyvenimas su jų nuotaikomis ir problemomis, nuo kurių jis jau negali izoliuotis ar jų nepaisyti.

Suprantama, toks jų suaugimas su gyvenamu kraštu negali neatsiliepti jų lietuviškam sąmoningumui, kuris išlieka tiek, kiek nepamirštama ir neatsisakoma savo tautinės priklausomybės ir tautinio atsakingumo, kuriam jį įpareigoja jo gimimas ir auklėjimas savo tėvų tautoje.

Gyvenamo krašto įtakos yra labai žymios ir žmogaus nusiteikimui politinės veiklos atžvilgiu. Amerikoje politika reiškia ne viešosios tvarkos organizavimą pagal partijų pasisavintus bei ginamus principus, o iškovojimą sau profesijos ir padarymą pelningos karjeros, pataikaujant rinkėjams. Dėl to JAV politinė veikla neturi respekto, ir rinkimuose dalyvauja dažniausiai tik mažuma turinčių teisę balsuoti. Ir partijos kartu su jas atstovaujančiais kandidatais pažada daug ką rinkėjams patraukti, bet ko jie nemano vykdyti. Čia politika reiškia ne žmonių gerovei pasiaukojančią veiklą, o rinkimų keliu įsigijimą pelningos profesijos, dažnai turinčios ryšių su korupcija. Kaip ir dauguma gyventojų, taip ir jaunimas politikos daug nevertina ir ja nesidomi. Vyraujant čia tokiam politikos supratimui, ir lietuvių jaunimui sunkiai suprantamas politinis idealistiniais principais susiorganizavimas.

Trečia, į lietuvių išeivių tėvų ir vaikų santykius tautine ir tautinės veiklos prasme neišvengiamai įsiterpia ir kartų skirtingumai. Dėl to jaunesniesiems neretai atrodo, ką ir jie patys pasako, kad vyresnieji politiniai veikėjai gyvena į praeitį nuėjusiomis idėjomis bei problemomis, kurios nėra pagrįstos pragmatiškai ir kurios jau nėra jiems įdomios. Jie jaučiasi gyveną kitais laikais ir kitokių laikų dvasia. Todėl ir lietuvių politinis susiorganizavimas, jų Amerikai svetima partinė struktūra jiems atrodo nebeaktuali mūsų laikams ir nebepateisinama.

Be to, negalima paneigti, kad nemažą įtaką naujosios kartos nepalankiam nusistatymui politinės veiklos atžvilgiu ir jų abejingumui Lietuvos laisvinimo veiklai turėjo daugelio "nepolitinių" politikų politikos smerkimas ir politinį darbą dir-

bančių niekinimas.

Visa tai per daugelį metų prisidėjo prie išplėtojimo jaunimo nuotaikos, kuri nėra palanki jam įsijungti į išeivijos politinį darbą. Ji jam nėra palanki įsijungti į lietuvių politines organizacijas, partijomis, sąjungomis, sąjūdžiais ir dar kitokiais vardais pasivadinusias. Ir jei kurios srovės bando jaunimui prisistatyti kaip tik jį atstovaujančios, tai ir tokiu keliu vis tiek jos neturi pasisekimo. Taip "nepolitinių" politikų pastangos davė ir jiems patiems nepalankių padarinių. Ir kadangi Lietuvos laisvinimo veiksnius sudaro politinės organizacijos, jaunimui nuošaliai nuo jų laikantis, susiaurėja jam kelias įsijungti į Lietuvos laisvinimo darbą. Dėl to kalbant apie jaunimo tautinį.sąmoningumą, daug kur pritrūksta optimizmo dėl jaunimo noro prisidėti prie tautos laisvinimo pastangų. Kad toks pesimizmas nėra pagrįstas, parodo reikalui esant ryžtingas jaunimo politinio pobūdžio reagavimas, organizuojant ir įvykdant demonstracijas, piketavimus, Pabaltiečių žygį už žmogaus teises ir kt. Ir jei kartais kur prileidžiama, kad jaunimas aplamai yra abejingas mūsų politinei laisvinimo veiklai, tai ne kartą jaunimo parodyta iniciatyva yra parodžiusi ką kitą. Iš tikrųjų jaunesnioji karta neranda vietos VLIKo ir ALTos laisvinimo veikloje ne tiek dėl jo nesidomėjimo Lietuvos laisvinimu, kiek dėl jo nepritapimo prie šių institucijų organizacinės struktūros. Jaunimas nerodo didelio susidomėjimo išeivių politinėmis organizacijomis iš dalies dėl jų parodomo nevieningumo svarbiuose dalykuose ir dėl jų kovojimo dėl principinių skirtingumų, kas šio krašto žmonėms dažnai nesuprantama.

Kalbamos nuotaikos bei esama padėtis nesudaro sąlygų jauniems, nuošaliai nuo politinių sąjūdžių stovintiems žmonėms įsijungti į mūsų laisvinimo institucijas. Per ilgą laiką jos nedaug jaunesniais žmonėmis tepasipildė. O senesniems veikėjams iš jų pasitraukiant, darosi vis svarbesnis jaunų žmonių į jas įsijungimas, nes jų veikla jokiu atveju neturėtų sustoti, vyresniems iš jų pasitraukiant.

Politinė veikla yra specifinė. Politinių pareigų turi visi, ir reikalui esant turi jas atlikti. Bet tikrų politinių veikėjų bei vadų — politikų, kurie rūpinasi viešaisiais tautos bei valstybės reikalais, — normaliai nebūna daug. Visuomenininkų yra daugiau. Bet tokių visuomenininkų, kurie išsiskirtų savo politiniais sugebėjimais, dideliu politiniu numatymu, aiškiu politiniu interesu ir praktiniu politiniu veiklumu, bet

kurioje visuomenėje yra nedaug. Ir politinis sugebėjimas ateina su didesniu visuomeniniu subrandimu, dideliu išsilavinimu ir atitinkamu patyrimu. Čia neužtenka tik didelio noro politiškai vadovauti ar užsimojimų viską iš pagrindų pakeisti. Todėl ir iš išeivių jaunimo negalima tikėtis, kad jis stos į laisvinimo kovą su didesniu ryžtingumu ir iš karto tas laisvinimo institucijas įstatys į naujus bei sėkmingus laisvinimo veiklos kelius. Iš savo veiklos patyrimo matome, kad mums, labai priklausantiems nuo pasaulio politikos, reikalinga ne tiek naujų metodų su politikais santykiauti, kiek ryžtingai tęsti ir dešimtmečius tęsti nepaliaujamą kovą dėl mūsų tautos išlaisvinimo. Mums reikia toms institucijoms naujų žmonių, kurie tikėtų Lietuvos išsilaisvinimo galimumu, to išsilaisvinimo visomis priemonėmis siektų ir dėl jo kovotų, nežiūrint, kaip ilgai ta kova užsitęs. Bet į tas institucijas netinka tie, kuriems trūksta tikėjimo savo tautos genijumi, kuriems trūksta nusimanymo apie politinius reikalus ir diplomatinio sugebėjimo, ar kuriuos suktiems politikams bei demagogams nesunku palenkti į savo pusę ar net ir visai atgrasinti nuo "politikos".

Tiesa, žmonių su tokiais sugebėjimais dažnai tenka ilgai paieškoti. Bet negalėtume pasakyti, kad tokių žmonių iš viso nebūtų. Jų, daugiau ar mažiau kvalifikuotų kalbamoms funkcijoms, be abejo, turi atsirasti ir mūsų jaunojoje kartoje. Reikia manyti, kad ir joje turi atsirasti žmonių su dideliu politiniu interesu, besireiškiančiu su jų patriotiniu nusistatymu. Būtų bloga, jei tokių visiškai neatsirastų. Iš jaunosios kartos turi jų atsirasti, ne vien tokių, kurie mėgtų politika pažaisti, bet ir tokių, kurie sėkmingai tęstų laisvinimo kovą.

Yra šio krašto išeivių jaunimui ir kliūčių. Šis bręstantis jaunimas skaito ir girdi daugiausia apie didžiosios politikos svarstymus bei pasaulinio masto politinius įvykius. Prie tokių įvykių Lietuvos klausimas daug kam atrodo per menkas, kad pasaulio politikai juo domėtųsi ar kad imtųsi jį spręsti. Taip manantieji pradeda nebetikėti Lietuvos išlaisvinimu ir dėl to nebelinkę dėl išlaisvinimo daug aukotis.

Čia gimusiems ir augusiems jauniems žmonėms nelabai suprantama ir svarbiausios laisvinimo institucijos — VLIKo — politinė struktūra. Užaugę didžiausio kintamumo krašte, jie nesupranta, kodėl gi jo negalima pakeisti. Jiems sunkiau suprantama, kodėl atėję nauji žmonės negali susidaryti kitokios, naujos institucijos. Jiems nesuprantama, kad VLIKas, kuris remiasi visomis nepriklausomos Lietuvos politinėmis jė-

gomis ir rezistenciniais sąjūdžiais, atstovauja lietuvių tautos politinę valią. Atsisakius to principinio pagrindo, niekas nebegalėtų pretenduoti, kad jis atstovauja pavergtos tautos valią.

Jaunimui sudominti Lietuvos laisvinimo veikla, VLIKas ėmėsi vasaros metu pasitelkti sociologiją studijavusius ir visuomeniškai pasireiškusius jaunus žmones už atlyginimą dirbti jo raštinėje, kad čia praktiškai susipažintų su jo dirbamu laisvinimo darbu bei jo problemomis. To bandymo rezultatai, sako, yra patenkinami. Čia įgytas patyrimas atsiliepė ir į Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos veiklą, nes joje padidėjo susidomėjimas politinėmis Lietuvos laisvinimo problemomis. Pereitais metais įvykusiame Pasaulio lietuvių jaunimo kongrese buvo priimta visa eilė laisvinimo reikalu rezoliucijų, kurios rodo, jas paruošusių ne tik politinį subrendimą, bet ir susirūpinimą lietuvių išeivių politinėmis problemomis. Sakoma, kad iš visų tame kongrese veikusių komisijų politinės veiklos komisija buvusi aktyviausia. Ji išjudino jaunimo pamirštą veiklos srotį — politinę veiklą — siekdama kongreso dalyvius supažindinti su pasaulio politika, išlaisvinimo klausimu ir lietuviškomis laisvinimo institucijomis.

Susidomėjimą jaunimo įtraukimu į laisvinimo veiklą rodo ir VLIKo ir PLJS š. m. vasario 26 - 27 dienomis New Yorke bendrai suorganizuotas politinis seminaras jaunimui. Jame dalyvavo 37 jauni žmonės, kurių 14 globojo politinės organizacijos, o 23 buvo rekomenduoti PLJS. Seminaro tikslas buvo išsiaiškinti, ką ir kuriuo būdu jaunesnioji karta, PLJS vadovaujama, galėtų dirbti Lietuvos laisvinimui, kuriuo būdu jaunesniesiems būtų tiksliausia palaikyti ryšį su VLIKu ir kuo ji gali jam padėti. Seminaro pranešimuose buvo padaryta Lietuvos laisvinimo institucijų apžvalga ir nagrinėtos šios temos: "Lietuvos valstybingumo klausimas: šio klausimo istorija ir padėtis šiandien", "Laisvinimo uždaviniai, viltys ir galimybės", "Galimi jaunimo uždaviniai veikloje prieš okupantą", "Pavergtojo ir laisvojo lietuvio jaunuolio psichologiniai bruožai", "Jaunimo kelionių į Lietuvą ligšiolinis balansas". Be to, dar buvo svarstyta, kaip pagelbėti pabaltiečiams politiniams kaliniams ir kaip reaguoti į šių metų vasarą įvykstančią Belgrado konferenciją. Tris tų pranešimų padarė VLIKo nariai. Jaunesnieji gyvai dalyvavo svarstymuose bei diskusijose. VLIKas susilaukė aštrios jaunimo kritikos, kad jis esanti pasenusi ir šių laikų nebeatitinkanti institucija, kurios partijų struktūra esanti šiems laikams nebeaktuali. Taip pat jaunimas gynė

Kapsuko universitete organizuojamus kursus. Jaunimo politinės veiklos koordinatorius Viktoras Nakas mano, kad "Politinė veikla turėtų būti tokia, kad jaunimas pasirinktų vieną iš gyvenamojo krašto politinių partijų ir įsijungtų į jos veiklą. Reikia stengtis išrinkti savo kongresmanus ir parlamento atstovus. Jaunimas turėtų pasinaudoti tuo nepaprastai dideliu lietuvių profesionalų bei profesorių skaičiumi ir daryti įtaką į krašto spaudą, inteligentiją bei valdžią, kad atkreiptų dėmesį į Lietuvos bylą" ("Laiškai lietuviams", 1977 m. 6 nr.).

Aplamai, pozityvūs jaunimo atstovų pasisakymai politiniais Lietuvos laisvinimo klausimais nėra dažni. Turime daug Amerikoje ir kituose kraštuose jaunų intelektualų, dirbančių įvairiose profesijose, bet laisvinimo uždaviniais nedaug kas jų tesidomi, ir politinės organizacijos neturi iš jų talkininkų. Iš dabartinių jaunų žmonių pasisakymų atrodo, lyg ir būtų prasidėjęs jaunų žmonių politinis sąjūdis kilęs iš laisvinimo uždavinių supratimo. Naivu būtų manyti, kad su jų susidomėjimu laisvinimo klausimais ir jų radikaliais pasiūlymais prasideda visiškai naujas laikotarpis mūsų politinėje laisvinimo veikloje. Laisvinimo veikla yra išvystyta daugelyje pavergtų tautų išeivių ir turi daugelio metų tradiciją, kurioje sukaupta įvairiausi tos veiklos būdai, galimumai ir bandymai įvairiausiomis didžiosios pasaulio politikos sąlygomis, realiomis ar pranašaujančių numatomomis. Daugiau galimumų tokiai veiklai turi tie, kurie turi gabesnių ir veiklesnių politikų, sugebančių numatyti tolimesnę politikos plėtotę ir pasaulio jėgų evoliuciją ir galinčių planuoti dabartinę veiklą tolimesniems ateities uždaviniams. Negalintiems toliau numatyti ir ypač neturintiems didesnio ryžtingumo tolimesnė ateitis pasidaro visiškai tamsi ir politinė veikla nebeturi prasmės. Mūsų laisvinimo institucijoms ir politinei veiklai labai svarbu neprarasti tėvynės meile pagrįsto ryžto dėl jos kovoti ir turėti toliau numatančių vadų, kurie pro tamsią smurtų ir pavergimų uždangą pramatytų ir šviesesnes išeitis, kurie vergijoje bei kančiose pramatytų ir jos atgimimo pradmenis. Mūsų laisvinimo veiklai reikia tokių vadų. Jie ateis iš išeivijoje subrendusių politikų, ir reikia nepraleisti progų jiems surasti ir į bendrąjį darbą pasitelkti. Ir kalbamas jaunimo susidomėjimas ir jų politine orientacija rodo, kad iš jo gali į mūsų laisvinimo veiklą ateiti labai rimtų darbininkų. Svarbu tik, kad tas sąjūdis pozityviai plėtotųsi, orientuodamasis į pagrindinius mūsų politinius laisvinimo uždavinius

PRELATAS MYKOLAS KRUPAVIČIUS IR PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ

P. M.

1. Prel. M. Krupavičius — PLB kūrėjas

1949 m. birželio 14 d. prel. M. Krupavičiaus pirmininkaujamas VLIKas paskelbė Lietuvių chartą. Tą pačią dieną, pasiremdamas Lietuvių charta ir Jungtinių tautų organizacijos paskelbtąja Visuotine žmogaus teisių deklaracija, paskelbė jis ir Laikinuosius Pasaulio Lietuvių Bendruomenės santvarkos nuostatus. Jų įgyvendinimas buvo pavestas Vykdomosios Tarybos Lietuvybės išlaikymo tarnybai. Kiek vėliau prie VLIKo pirmininko pareigų buvo prijungtos ir Vykdomosios Tarybos pirmininko pareigos su Lietuvybės išlaikymo tarnyba, kuri tuo būdu atiteko prel. Krupavičiui su PLB suorganizavimo uždaviniu. Nors jis iš principo tokiam pertvarkymui priešinosi, tačiau, tų institucijų statuto įpareigotas, jis ėmėsi to darbo ir jį dirbo ilgiau kaip trejus metus ir nutiesė kelią suorganizuoti PLB visuose kraštuose, kur tik buvo lietuvių išeivių.

Susidaręs numatytos įkurti PLB planus ir išdiskutavęs juos specialiai sušauktuose Tremtinių bendruomenės atstovų ir tremtinių kultūrininkų suvažiavimuose ir išgavęs VT jų patvirtinimą, jis su visa savo energija, jam būdingu užsidegimu ir toli numatymu ėmėsi organizuoti visame pasaulyje išsiblaškiusius lietuvius į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę. Važinėjo tuo reikalu po tremtinių stovyklas, šaukė jose susirinkimus, sakė uždegančias kalbas ir kartu su susirinkusiais diskutavo Bendruomenės organizavimo reikalą bei būdus. Susirašinėjo su jam žinomais ir jo įgaliotais veikėjais visuose kraštuose, kur tik buvo įsikūrusių lietuvių, siuntinėjo jiems bendraraščius su instrukcijomis bei kitokiais nurodymais, kaip kiekviename krašte suorganizuoti laikinuosius komitetus ir kaip vėliau, išjudinus to krašto išeivius į veiklą, pereiti į normalią krašto Bendruomenę. Taip jis sukūrė dvidešimt dviejuose kraštuose PLB branduolius — Laikinuosius organizacinius komitetus — LOKus — ir be atvangos, duodamas nurodymų, kaip kuriame krašte prisitaikyti, jis kurstė jų veiklumą. Parašė šimtus laiškų.

Didelį užsimojimą vykdant, atsirado ir nenumatytų kliū-

čių. Dalis kur įsikūrusių išeivių neprisitaikė ir panoro emigruoti dar į kitus kraštus. Taip kai kuriuose kraštuose po kurio laiko nebeliko nei lietuvių, nei jų įkurtos Bendruomenės. O tuose kraštuose, kur buvo stipri su savo organizacijomis ankstesnioji išeivija, ji Bendruomenės nepageidavo, ir Krupavičiui nebuvo lengva jiems įrodyti jos reikalingumą ir įpiršti jiems jos idėją. Bet per ilgesnį laiką pagrindinės kliūtys buvo nugalėtos, ir visur atsirado, jei ir ne reguliarios kraštų LB, tei bent laikini jų branduoliai — LOKai, ir PLB buvo suorganizuota ar bent įstatyta į organizavimosi kelią.

Bet už viršinį bei organizacinį Bendruomenės sukūrimą nebuvo lengvesnis jos vidinis suorganizavimas, būtent, nustatymas jos paskirtį atitinkančios ir visiems priimtinos ideologijos, suformulavimas jos tikslų bei uždavinių, nustatymas jos veiklos principų bei jos santykių su kitomis organizacijomis, įrodymas, kad ji būtinai reikalinga lietuvybei bei lietuviškai kultūrai išlaikyti — žodžiu, įskiepijimas idėjų ir motyvų organizuotis ir veikti. Tą visa galėjo padaryti tik Krupavičiaus masto žmogus.

Sukurdamas PLB organizaciją ir jos veikimo principų sistemą ir skatindamas jos vienetų vietinę iniciatyvą, Krupavičius buvo tikrasis jos kūrėjas. Tiesa, pats prel. Krupavičius kukliai tą Bendruomenės kūrėjo titulą priskyrė VLIKui: "PLB tėvas buvo VLIKas. Aš turėjau laimės ir garbės ją į vėžes įstatyti"[1]. Iš tikrųjų gi jis, turėdamas tik VLIKo paruoštus Laikinuosius nuostatus, sukūrė pačią Bendruomenę. Tai jam pripažino visi, kiti net lietuviškuoju Moze vadindami. Po trejų metų jos tolimesnio organizavimo darbą perdavė kitiems, pats susitelkdamas į VLIKo vadovavimą ir kovą su jo veiklai pasitaikančiomis kliūtimis.

Taip per tuos trejus metus jis pastatė PLB ant savo kojų, galėdamas ją palikti toliau savarankiškai plėtotis.

2. *Pagrindiniai PLB principai*

Pagal VLIKo numatytą ir prel. Krupavičiaus detalizuotą ir jo vykdomą PLB planą ji turėjo apimti visus išeivius lietuvius. Suprantama, nebuvo lengva visus po pasaulį išsibarsčiusius lietuvius suorganizuoti bei suburti į vieną organizaciją, o dar sunkiau ją išlaikyti laisvą nuo politinių partijų įtakų, išlaikyti ją apolitinę ir apartinę su visais savo padaliniais ir vadovaujamais organais. Jam vis kėlė

didelį rūpestį, kad viena kuri partija ar dvi jų susitarę nepaglemžtų jo jau suorganizuotos Bendruomenės ir nesugriautų jo išsvajotos taip svarbios bei reikšmingos organizacijos. Net ir pirmuosiuose jos žingsniuose jis matė tokį pavojų ar bent galimumą, kad vietoje tautinės bendruomenės gali atsirasti partinė organizacija, atstumianti visus kitus, tai srovei nepriklausančius.

Skelbdamas pirmuosius PLB organizuoti nurodymus, Krupavičius kartu formulavo ir jos principus. Matydamas, kad vis dar tos naujos organizacijos veikėjams lieka įvairių neaiškumų, 1950 m. gegužės 30 d. jiems pašalinti Krupavičius išsiuntinėjo ilgą bendraraštį, Nr. 3, skirtą PLB Laikiniesiems nuostatams interpretuoti[2]. Tie jo paaiškinimai pasidarė PLB normomis ir apėmė pagrindinius jos esmės, susiorganizavimo ir veikimo klausimus.

Formuluodamas PLB pagrindus, Krupavičius ją aptarė, kad ji nėra draugija, į kurią rašosi kas nori, o tautinė bendruomenė, kuriai priklauso visi — visokių pažiūrų bei nusistatymų lietuviai — kaip kad Lietuvos valsčiui priklausė visi jo ribose gyvenantieji žmonės. Apimdama visus lietuvius, PLB yra visuotinė ir tuo pačiu vienatinė. Apsiribodama lietuviais, PLB yra lietuviška ir demokratiška; ir visi jos organai turi būti demokratiški: demokratiški savo esme, savo struktūra ir savo metodais. PLB remia kiekvieną gerą lietuvišką iniciatyvą, nežiūrint iš kokių organizacijų ji kiltų. PLB organai bei jų vadovybės negali reikštis partinėmis tendencijomis ar diktatūriniais polinkiais. Jos gali būti ir partinių nuotaikų ir nusistatymų, bet PLB veikloje jos gali būti tik lietuviškos ir demokratiškos savo turiniu ir metodais. PLB organai negali pasidaryti tos ar kitos partijos ekspozitūra. Partijos su savo partiniais tikslais PLB organuose neturi darbo. PLB tikslas — lietuvybė. Lietuvybė yra bendras reikalas visoms lietuviškoms valstybinėms partijoms. Kas PLB organuose pamėgintų jos uždavinius siaurinti ir vesti siaurą partinę politiką, būtų PLB-nei kenksmingas, nes skaldytų ją iš vidaus. PLB organizacija yra antpartinė. Kas ateina į bet kurią PLB vadovybę, turi iškilti viršum savo partijos egoistinių reikalų.

Bendruomenės nepartiškumo principą jis pakartotinai pabrėžė nuostatuose, jį gynė ir gyvenime, skelbdamas, kad

Bendruomenė yra nepolitinė organizacija, ir joje įvairių srovių veikėjai neturį reikštis kaip politikai. Į Bendruomenę nereikią nešti partinių tikslų.

3. *PLB tikslai*

PLB-nei Krupavičius skyrė du tikslus: pagrindinį ir atsitiktinį. Pagrindinis PLB tikslas yra lietuvybės išlaikymas. Antras, atsitiktinis, tikslas — iškovoti Lietuvai laisvę. Pirmojo tikslo PLB turės siekti visada ir visur. Tuo tarpu Lietuvos laisvinimo reikalas, kurio ji negali atsisakyti, jai yra atsitiktinis, kilęs iš fakto, kad dabar Lietuva yra pavergta ir reikalinga išlaisvinti. Lietuvą išlaisvinus, išeiviams to tikslo siekimas atpuls. Dėl to jis laikomas atsitiktiniu, kaip atsitiktinė ir nenuolatinė yra ir Lietuvos okupacija[3].

"PLB organizacija ateina ne esamos tvarkos ir esamų draugijų keisti ar naikinti, bet tik jų veiklos paremti, papildyti ir apvainikuoti kaip bendra visų lietuvių organizacija. PLB savo apimties atžvilgiu yra visuotinė, nes apima visus lietuvius, bet darbo atžvilgiu ji nėra visuotinė, nes neperims tų darbų, kuriuos dirba draugijos. Kas daroma draugijų, to neprivalo daryti lygiagrečiai PLB organai[4]. PLB neprivalo griauti esamos organizacinės sistemos ir pačių organizacijų, nes ji nėra jokia superorganizacija[5]. Taip elgiasi tik totalinė valstybė, o ne PLB, kuri yra demokratiška turiniu ir metodais. PLB įjims tik tokias organizacijas, kurių tikslas yra lietuvybė[6].

4. *Tolimesni prel. Krupavičiaus santykiai su PLB*

Bendruomenei sau kelią prasiskynus ir jai stiprėjant, didėjo ir kai kurių jėgos bei didesnės įtakos siekiančių politikų noras palenkti ją savo srovės įtakai. O tai nevedė Bendruomenės į vieningumo bei kūrybingumo entuziazmą. Tame krašte, kur ji buvo gausiausia, ji nesiplėtojo taip, kad ji būtų lygiai visų išeivių lietuvių Bendruomenė, kurioje neprasikištų sroviniai norai vyrauti. Greitai joje pasirodė tarpgrupinė trintis ir vienų kitais nepasitikėjimas, kas ją vedė į stagnaciją. Nebuvo Krupavičiaus masto žmogaus su jo energija ir pasiaukojimu, kovojančio už LB nešališkumą ir jos tikslų įgyvendinimą. Nebuvo į jos organizavimą bei vadovavimą sutelktos visų srovių geriausios jėgos vieningai ir tik lietuvybės tikslų siekiančiai Bendruomenei sukurti.

Prieš sutiktas JAV Bendruomenei organizuoti kliūtis neparodyta reikalingo veržlumo ir pasitenkinta tik žodiniu jai nepalankių JAV veikėjų bei organizacinių apkaltinimų, neparodyta reikalingos energijos toms kliūtims apeiti, joms nugalėti ir išeivių masei laimėti. Taip beveik visa ankstesnioji lietuviškoji išeivija, išskyrus nedaugelį atskirų veikėjų, buvo palikta šalia bendruomenės, kas neleido jai išaugti į visuotinę lietuvių išeivių organizaciją. Vietoje Bendruomenės augimo bei brandinimo vis daugiau aiškėjo kai kieno pastangos jai į savo rankas suimti. Slaptame sroviniame leidinyje netruko paraginimų įsigalėti apylinkėse ir apygardose. Taip Bendruomenėje palaipsniui vyko tai, prieš ką Krupavičius jau pats PLB organizavimo pradžioje buvo pakartotinai labai rimtai įspėjęs.

Toliau ir pats Bendruomenės kūrėjas su tokiu savo nusistatymu pasidarė partiškai politiškai nusiteikusiems ir jos priešakyje atsistojusiems vadams nebepriimtinas. Susirenkant pirmajam PLB seimui, kuriame ja suinteresuotų srovių politikai buvo pasiruošę perimti visą PLB į savo rankas, pats Bendruomenės kūrėjas, kuris jame dalyvavo kaip atstovas, nebuvo nė į prezidiumą pakviestas, kada tuo tarpu seimui pirmininkavo nieko pozityvaus Bendruomenei nedavęs politikas. Taip buvo pademonstruotas Krupavičiui mestas įžeidimas. Savo nepasitenkinimo jis viešai neparodė. Svarstant įvairius lietuvybės išlaikymo klausimus, jis labai svariai pasisakė, o vienai jo kalbai seimo balsavimo keliu buvo pratęstas laikas, iki jis ją laiko nevaržomas baigė. Seimą jis įvertino, kad jis buvo vedamas nebendruomeniškoje dvasioje[7]. Su sunkia nuotaika jis sekė seime besireiškiančias kitokias tendencijas.

Ir po seimo jo nusivylimas Bendruomene nesumažėjo, o greičiau didėjo. Jo reikalavimas ginti naikinamą lietuvybę parapijose, parapinėse mokyklose ir šeimose nesukėlė atgarsio. Jis matė, kad JAV LB nepakankamai rūpinasi lietuviškumo išlaikymu kalbamose pozicijose. Jis kėlė balsą prieš LB organų neveiklumą lietuvybės išlaikymo atveju suvažiavimuose bei susirinkimuose, kreipėsi žodžiu į jos vadus ir rašė karčius laiškus dėl jauniausiojo jaunimo nutautinimo parapinėse mokyklose: "Kuria vaga eina to jaunimo gyvenimas, mato kiekvienas, kas į gyvenimą žiūri atviromis akimis. Nesu jokiose vadovybėse. Esu eiliniausias lietuvis. Bet, turėdamas tą vaizdą prieš akis,

neįstengiu tylėti. Negaliu būti šunim nebyliu. Kalbėjau tuo reikalu su Barzduku, kalbėjau su Jasaičiu, su Nainiu. Referavau apylinkių ir apygardų susirinkimams ir suvažiavimams . . . Rašiau straipsnių visą eilę. Tyla"[8].

Jo nusivylimą kėlė labiausiai tai, kad Bendruomenė nesiplėtojo ir toli gražu neišaugo iki visuotinės išeivių organizacijos, kaip jo buvo numatyta ir jos nuostatuose aptarta. Ir po keliolikos metų ji apėmė tik mažą išeivių datuvių dalį, kurios vadai neįsigijo didesnio autoriteto ir neišdrįso pasisakyti bei veikti dėl tokio svarbaus reikalo. "Bendruomenė nustojo buvusi Bendruomene ir virto paprasta organizacija. Tai PL organizacijai priklauso šiurpiai mažas lietuvių skaičius. Ankstyvesnis JAV LB Centro valdybos pirmininkas turėjo drąsos narių skaičių skelbti, dabartinis neranda reikalo tai daryti. Bet tai padarė Čikagos LB apygardos valdyba savo paskutiniame atstovų suvažiavime. JAV LB stovi dar ant kūdikio kojų ir tiek pajėgų teturi". Nors ji ir dirbanti, bet ji atliekanti tik mažą dalį to, ką ji turėtų nudirbti. Nors ji ir mėgsta organizuoti didelius pasirodymus, ji yra apleidusi pagrindinius savo uždavinius — šeimą, mokyklą, vaikų darželius[9]. Užuot Bendruomenę plėtus iki tokios, kokia ji buvo jos kūrėjo VLIKo numatyta[10], kai kurių žmonių sistemingai dedamos pastangos paimti jai į "savo rankas". Tas jos ėmimas į "savo rankas" pakerta kitų pasitikėjimą ir daugelį atstumia nuo bendradarbiavimo su ja[11]. "Savų rankų" politika — Bendruomenei nuodai"[12].

Prisimindami Krupavičiaus priminimą, kad JAV LB apima tik mažą čia gyvenančių lietuvių dalį, matome jos vadovaujančių asmenų atitrūkimą nuo realybės, kada jie, pasinaudodami Krupavičiaus PLB aptarimu, skelbia, kad ji esanti visuotinė ir kad jai priklauso visi lietuviai. Tikrovėje visuotinė organizacija ji tik turėjo pasidaryti. Ir tokia gali būti tik tada, kai visi lietuviai jausis, kad tai yra tikrai jų visų organizacija, kai visi norės jai priklausyti ir faktiškai priklausys, kai jie nejaus joje srovinio vyravimo. Opozicija čia atsirado ne prieš pačią Bendruomenę, o prieš jos užimtą liniją, kuri veda į šalį nuo jos visuotinių tikslų. Ir paties Krupavičiaus nusivylimas savo sukurta organizacija kilo dėl jos susrovinimo ir dėl jos neišauginimo iki jos visuotinumo. Suprantama, tai nereiškė, kad jis būtų nusigręžęs nuo pačios Bendruomenės.

Jis savo straipsniuose yra eilę kartų pasisakęs prieš Bendruomenės trūkumus, bet ne prieš ją pačią. Jis ją laikė svarbia organizacija ir, kada kuriuose nors svarstymuose buvo pajudintas jos klausimas, jis reikalavo ją remti panašiai kaip ir VLIKą.

5. PLB politinė veikla

Aiškindamas PLB tikslus, Krupavičius, kaip matėme, vienu jos tikslų laikė ir Lietuvos išlaisvinimą. Laisvinimo veiklą jis laikė jos pareiga. Tačiau kartu jis priminė, kad partinė politika neįeina į jos uždavinius ir joje ji yra neleistina. Bendruomenė gali imtis tik Lietuvos laisvinimo politikos. Numatydamas galimus tuo klausimu nesusipratimus, jis Bendruomenės politinį uždavinį smulkiau paaiškino.

VLIKas, nutardamas, kad laisvinimo darbe, be jo paties, dalyvauja ir kitos organizacijos, jas prašė, kad jų raštai Lietuvos laisvinimo reikalu užsienio įstaigoms bei asmenims būtų duodami jam patikrinti, kad į juos neįsibrautų klaidų ir kad jie nesikirstų su panašiais VLIKo raštais. Politinėje veikloje dalyvauja įvairios organizacijos, pvz. Vasario 16 dienos šventėje pasikviesdamos gubernatorius, senatorius ir kitus politinius asmenis, rašydamos jiems ir JAV prezidentui laiškus ir pn. Tokia jų parodyta iniciatyva yra visų giriama. "Mūsų kova už tėvų žemės išlaisvinimą yra totalinė. Į ją turi būti sutrauktos visos jėgos. Visos mūsų veiklos turi būti nukreiptos tam politiniam tikslui; bet kiekviena jų atlieka savo uždavinių ir taktikos ribose"[13].

Krupavičius Bendruomenės politinę veiklą aiškino ta prasme, kad ji gali imtis politinių žygių, tik juos suderindama su VLIKo ir ALTos darbais ir gerai apgalvojus, kad nekiltų dėl to trinties ir kad dėl to kilusi tarpusavio kova nepadarytų Lietuvai daugiau žalos, negu jų sumanyti žygiai duos naudos. "Svarbiausia — išvengti tarpusavio kovų dėl 'valdžios' ir anarchijos"[14]. Jei visos organizacijos veiks be ribų ir graibstys darbą, priklausomą kitoms organizacijoms, nė viena jų nieko gero nenuveiks. Darbo pasidalinimo principas turi būti mūsų organizaciniame gyvenime kietai ir griežtai bojamas[15].

Ypač Krupavičius pabrėžia pavojų Bendruomenei leistis į gryną politiką — į partinius ginčus ir vykdyti jų uždavinius. Tai, jo žodžiais sakant, gali siūlyti ar ją į tai

įtraukti tik tie, kurie nenori Bendruomenei ilgo gyvenimo. Tokia politika ją privestų prie greito galo[16].

Krupavičius labai vertino ir laikė idealia mūsų pagrindinių organizacijų — VLIKo, ALTos, PLB ir BALFo sistemą. Jis gyrė Bendruomenės parodytą iniciatyvą ir jos pasisakymus Lietuvos laisvinimo reikalu. Tas viskas gerai. Bet "Bėda čia, kad nevisada ir ne visų norima veikti suderintai su kitais organais, kuriems pavesta vadovauti Lietuvos laisvinimo darbui. Bėda, kad kitų veikiama partizaniškai. Bėda, kad tokia veikla veda prie chaoso, kuris laidoja visas pasisekimo viltis". "Svarbiausia gi bėda ir nelaimė, kad visa norima ir čia paimti į 'savo rankas', kad Bendruomenė deda pastangų ir jau atsidėjusi rengiasi ir VLIKą ir ALTą paimti į savo kontrolę"[17].

Tokių užsimojimų pragaištingumą jis matė ir tame, kad Bendruomenė, kuri, "turėdama šiurpiai mažą narių skaičių ir dar stovėdama ant kūdikio kojų, įstengia vos mažą savo pareigų dalį atlikti", nepajėgs jų realizuoti. "Antra, kokia garantija, kad, tokiam žygiui laimėjus, visi norės pasilikti Bendruomenės nariais". Suprantama, kad tai numatė ne tik Krupavičius, bet ir "savų rankų" Bendruomenės veikėjai.

6. Einant į šių laikų Bendruomenės situaciją

Kad Bendruomenė būtų visuotinė, kaip ją suprato Krupavičius, reikia, kad ji būtų v i s ų lietuvių bendruomenė. Kad ji galėtų vaidinti jai Krupavičiaus numatytą vaidmenį Lietuvių tautos istorijos kelyje, reikia, kad ji būtų ne tik visiems lietuviams priimtina, bet ir kad ji būtų visiems nešališkai s a v a, kaip jiems yra sava Lietuva ir lietuvybė. Ir jos visuotinumas ir demokratiškumas reikalauja, kad joje be lietuvybės tikslų, kurie visus jungia, neįsikerotų kurie nors šališki tikslai, kurie juos vienus nuo kitų skirtų ir tuo pačią Bendruomenę iš vidaus ardytų bei skaldytų.

Šališkų tikslų Bendruomenėje atsiradimas jos atveju nėra pateisinamas tuo, kad jie pasiekti demokratiniais savo forma ir metodu rinkimais. Išeivijos visuomenei bekintant, mažėja jos visuomeninis veiklumas ir tautinis jautrumas. Turint savo pusėje beveik visą spaudą ir panaudojant atitinkamus "metodus", nėra labai sunku ir nedidelei mažumai rinkimus "laimėti". Bet ar iš to laimi lietuvybė?

Tokie laimėjimai nepadeda Bendruomenei stiprėti, nes mažina ją remiančių išeivių sluoksnius.

Prelatas M. Krupavičius sielojosi dėl PLB neišaugimo ir jos neatlikimo jai skirto vaidmens. Ir jam mirus, jos padėtis nepasikeitė. Priešingai, joje anksčiau Krupavičiaus pasmerktos tendencijos pagilėjo. Tik jam neteko sulaukti to meto, kada jos vadovaujančiuose organuose liko vienos srovės veikėjai su savo simpatikais bei sekėjais ir kada Bendruomenės narių tarpe išsivystė opozicija, kurią iš aukščiau betramdant, įvyko jos skilimas. Bet jos nelaimei, jai vadovaujantieji asmenys nenumatė ir nenumato kito kelio padėčiai taisyti, kaip tik visus opozicininkus griežtai pasmerkti ir apkaltinti juos Bendruomenės skaldymu. Ir čia buvo pamirštas jau senas Krupavičiaus įspėjimas, kad beatodairiška "savų rankų" politika prives prie to, kas ne visi norės Bendruomenėje pasilikti. Išmintingas vadovavimas negali ne tik privesti, bet ir prileisti prie vadovaujamos organizacijos skilimo. Jei Krupavičius pagrindiniu demokratiško vado uždaviniu laikė tarnavimą žmonėms, tai Bendruomenėje buvo labiau įvertintas valdančiojo autoritetas už vadovaujančio tarnavimą. Išeivijos sąlygomis autoritetinis valdymas nėra veiksmingas.

Jei Krupavičius yra laikomas Bendruomenės tėvu, tai šiandieniniai jos vadai mažai bepaiso jos tėvo nurodymų ir neveda jos jo numatytu keliu. Ir jo nustatyti principai, nors jie ir neretai ir cituojami, neišliko tokie pat, kaip jis juos formulavo ir suprato. Dėl to ir jos pagrindas išeivijos masėse pradėjo silpnėti. Mokančių B-nės nario (solidarumo) mokestį ir lankančių jos susirinkimus, jau nėra labai daug. Bet jos vadai iš įvykusio skilimo nepadarė atitinkamų išvadų. Visa, kas buvo padaryta — buvo pasmerkti atskilėliai. Neatrodo, kad būtų buvę suprasta, kad kitų pasmerkimas nėra pozityvi savosios klaidos taisymo priemonė. Skilimo priežastis nėra pašalinta. Ir skilimo žala Bendruomenei nėra teisingai įvertinta. Ir dabar, atrodo, dar nėra suprasta, kad kitų apkaltinimu nėra pataisomos savosios klaidos.

Išnašos

1. M. Krupavičiaus 1963 m. gegužės 14 d. laiškas Pr. Alšėnui.
2. PLB keliu, 16-32 p.
3. Ten pat, 20 p.

4. Ten pat, 23 p.
5. Ten pat, 24 p.
6. Ten pat, 25 p.
7. "Lietuvių Dienos", 1962 m.
8. M. Krupavičiaus laiškas JAV LB Tarybos pirmininkui V. Volertui.
9. "Lietuvių Dienos".
10. "Ar mes turime PLB? Tokios, kokia buvo numatyta ir kuriama jos sumanytojų ir organizatorių — VLIKo, neturime". Ten pat.
11. "Lietuvių Dienos" 1962 m.
12. M. Krupavičius, Aktualiais PLB klausimais, "Draugas" 1963. VIII.31.
13. M. Krupavičius, Laisvėje gyvenantiems lietuviams, "Draugas", 1955.X.22.
14. M. Krupavičius, VLIKas, ALTa, ir Bendruomenė, "Draugas", 1962.VI.2.
15. Laisvėje gyvenantiems lietuviams.
16. Ten pat.
17. "Lietuvių Dienos" 1962 m.

NEŽINOMAM MECENATUI ATMINTI

Šių metų pavasarį Tėvai Jėzuitai per Tėvą Kazimierą Raudeliūną, SJ, įteikė "Tėvynės Sargo" administratoriui Antanui Balčyčiui nežinomo asmens palikimo dalį — vieno tūkstančio dolerių čekį. Testamento vykdytojai sakė, kad pagal mirusiojo valią rėmėjo pavardė nėra skelbiama. Dėkojame Tėvams Jėzuitams už perduotą paramą "Tėvynės Sargui".

Šių metų "Tėvynės Sargo" 2 (38) numerio mecenatu skelbiame nežinomą asmenį, kuris savo gera valia savo testamente paskyrė mūsų žurnalui paramą, kuri pilnai padengia vieno žurnalo numerio išleidimą. Mūsų mecenatą norėtume paminėti, su jo asmenybe susipažinti, jam šviesų atminimą palikti . . . Dabar galime pasakyti:

— Nežinomas Mecenatas įvertino "Tėvynės Sargo" žurnalą, pritarė krikščioniškosios demokratijos idėjai. Nežinomas Asmuo gyvenime buvo taurus lietuvis, siekė laisvos Lietuvos. Jis savo pavyzdžiu, darbu ir pasiaukojimu mus skatina ryžtingai dirbti ir gyventi, kad bendromis jėgomis savo tautai iškovotumėm teises į laisvę ir nepriklausomybę.

TĖVYNĖS SARGO
Redaktorius, Administratorius, Leidėjai

LCDU

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION
UNION DÉMOCRATE - CHRÉTIEN LITHUANIENNE
UNION DEMOCRATA CRISTIANO DE LITUANIA
LITAUISCHE CHRISTLICH DEMOKRATISCHE UNION
UNIONE DEMOCRATICA CRISTIANA LITUANA

June 28, 1977

The President
The White House
Washington, D.C. 60625

Dear Mr. President:

The Lithuanian Christian Democratic Union Conference held in Chicago has passed the following resolution:

"Lithuanian Christian Democratic Union wishes to thank you, Mr. President, for your courageous statements regarding the violation of basic human rights in the Soviet Union and its captive nations.

Bearing on the forthcoming Belgrade Conference, we respectfully request, Mr. President, that every effort be ministered to candidly air all problems with paramount concern to preserve the dignity of human rights by executing the guidelines as outlined in the resolutions of the Helsinki Conference. The fate of the Baltic, as well as other captive nations, will be most directly effected by these decisive measures."

Gratefully,

Vladas Soliunas

Vladas Soliunas, President
Lithuanian Christian
Democratic Union

VS/hs

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

July 13, 1977

Dear Mr. Soliunas:

President Carter has asked me to thank you for your letter of June 28 enclosing the text of the resolution adopted by the Lithuanian Christian Democratic Union.

The President very much appreciated learning of the Union's support of his human rights commitment. Your remarks concerning the Belgrade Conference have been noted and will be kept in mind.

With President Carter's best wishes,

Sincerely,

Valerio L. Giannini
Staff Assistant

Mr. Vladas Soliunas
President
Lithuanian Christian Democratic
Union
8335 Fieldcrest Avenue
Willow Springs, Illinois 60480

IŠ LIETUVIŲ K. DEMOKRÁTŲ VEIKLOS

LIETUVIŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ SĄJUNGOS KONFERENCIJA

Gegužės 28 ir 29 dienomis Čikagoje, Nekalto Prasidėjimo parapijos salėje įvyko LKDS-gos atstovų konferencija.

Konferenciją atidarė Centro komiteto pirmininkas Vladas Šoliūnas. Pasveikinęs suvažuavusius atstovus, pakvietė tos parapijos vikarą kun. Kireilį sukalbėti maldą ir į konferencijos prezidiumą pakvietė Bernardą Žukauską ir dr. Kazį Šidlauską. Sekretoriavo inž. S. Dubauskas ir Antanas Styra.

Konferencija buvo pasveikinta visos eilės visuomeninių ir politinių organizacijų vardu: Mažosios Lietuvos organizacijų vardu sveikino evang. kunigas A. Trakis, ALTos vardu kun. A. Stašys, A.L.R.K. federacijos vardu dr. J. Meškauskas, Ūkininkų Sąjungos vardu prof. B. Vitkus, Ateitininkų federacijos vardu E. Vilimaitė, R. JAV LB vardu S. Dubauskas, socialdemokratų vardu J. Skorubskas, "Naujienų" vardu M. Gudelis.

Patikrinant Sąjungos padėtį bei jos veiklą, buvo išklausyti jos įvairių organų atstovų pranešimai. Skyrių bei įgaliotinių pranešimuose ypatingo dėmesio susilaukė naujai įsikūrusio LKDS Cicero skyriaus atstovės pranešimas. Buvo išklausyti "Tėvynės Sargo" redaktoriaus ir administratoriaus pranešimai, Centro komiteto išleistų knygų platinimo, Leono XIII Fondo valdybos, LKDS atstovo VLIKo valdyboje ir taryboje pranešimai, Centro komiteto iždininkės, sekretoriaus ir pirmininko pranešimai, LKDS Europos tarybos pirmininko, Garbės teismo pirmininko ir revizijos komisijos pirmininko pranešimai.

Iš pranešimų paaiškėjo, kad LKDS nariai daugiausia veikia bendrinėse organizacijose ir VLIKe, kas atitraukia dalį sąjungos žmonių nuo veiklos pačioje sąjungoje. Tačiau ir sąjungos veikla yra pagyvėjusi. Įkurtas naujas skyrius Cicere. Kanadoje įsikūrė du nauji Ūkininkų Sąjungos skyriai. "Tėvynės Sargo" administratorius A. Balčytis pranešė, kad finansiškai žurnalas verčiasi neblogai. Padėtį sunkina tik tie skaitytojai, kurie neapsimoka prenumeratos mo-

kesčio. Paskutiniaisiais metais LKDS išvystė knygų leidimo veiklą: išleido P. Maldeikio prel. M. Krupavičiaus monografiją, A.J. Kasulaičio "Lithuanian Christian Democracy", kuri yra platinama pasaulio krikščionių demokratų centruose ir centriniuose knygynuose, ir arkivyskupo Mečislovo Reinio monografiją.

Į Centro komitetą buvo perrinkti Vladas Šoliūnas, Stasys Lušys, Adolfas Venskus, Pranas Povilaitis, Juozas Paškus, Algis Pautienius, Adomas Viliušis, dr. Aldona Rugienė ir Leonas Pabedinskas.

Į Revizijos komisiją perrinkti Antanas Mickevičius, Jonas Jokubka ir Alicija Rugytė. Į Garbės teismą — dr. Kazys Šidlauskas, kan Vaclovas Zakarauskas ir Stasys Rauckinas.

Konferencijos programoje numatytų svarstybų moderatorius buvo Pranas Razgaitis. Svarstybų tema — LKDS veiklos šių dienų uždaviniai ir jaunosios kartos veikla — jis padarė įvadinį pranešimą, po jo savo pranešimus padarė kun. dr. Juozas Prunskis ir Stasys Rauckinas. Dėl jų svarstytų problemų įdomumo ir svarbumo jų pranešimai spausdinami po rezoliucijų ištisai.

Konferencijos dalyvių ir svečių vakarienėje Šarkos restorane buvo perskaityti organizacijų ir atskirų asmenų atsiųsti sveikinimai. Joje pagrindinę kalbą apie nenormalią mūsų politinę ir visuomeninę padėtį ir krikščionių demokratų uždavinius pasakė Algirdas J. Kasulaitis.

Antrą konferencijos dieną — sekmadienį — Nekalto Prasidėjimo parapijos bažnyčioj šv. mišias atlaikė ir pamokslą pasakė vyskupas Vincentas Brizgys. Po pamaldų, dalyvaujant konferencijos dalyviams ir svečiams, buvo pristatyta LKDS naujai išleista arkivyskupo Mečislovo Reinio monografija. Dalyvius su monografija supažindino Petras Maldeikis, o Monikos Liulevičienės atsiminimus apie arkivyskupą Reinį perskaitė p. Žemaitienė.

Rezoliucijų bei nutarimų komisijai pateikus, buvo apsvarstytos ir priimtos jos paruoštos rezoliucijos.

Įvertindama buvusio LKDS ilgamečio pirmininko Prano Vainausko veiklą, konferencija nutarė išimties keliu išrinkti jį Sąjungos garbės nariu. Po konferencijos jos dalyviai aplankė a.a. garbės pirmininko prelato Mykolo Krupavičiaus kapą šv. Kazimiero kapinėse.

Į Centro komitetą išrinktieji pareigomis pasiskirstė šiaip: pirmininkas — Vladas Šoliūnas, vicepirmininkai — Stasys Lušys, Algis Pautienius, Pranas Povilaitis ir Adolfas Venskus; sekretorius Adomas Viliušis, iždininkė dr. Aldona Rugienė ir nariai — Leonas Pabedinskas ir Juozas Paškus.

Konferencijos priimtos rezoliucijos

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos konferencija, susirinkusi 1977 metais gegužės 28-29 dienomis Čikagoje, nutarė:

1. Dėl JAV santykių su Sovietų Sąjunga:

Pareikšti JAV prezidentui Jimmy Carter padėką už jo drąsius pareiškimus apie pagrindinių žmogaus teisių pažeidimus Sovietų Sąjungoje ir jos pavergtuose kraštuose.

Prašyti JAV prezidentą pasirūpinti, kad artėjančioje Belgrado konferencijoje, kuri turi patikrinti Helsinkio deklaracijų vykdymą, būtų keliamas ir Lietuvos bei kitų Baltijos valstybių laisvės klausimas.

2. Dėl okupuotos Lietuvos tautiečių:

Pareikšti gilią pagarbą tiems mūsų broliams ir sesėms lietuviams, kurie, gyvendami okupuotoje Lietuvoje sunkioje bolševikinėje priespaudoje, nežiūrėdami pavojų savo laisvei ir gyvybei, drąsiai kovoja su pavergėjais dėl jų mindžiojamų pagrindinių žmogaus teisių.

3. Dėl bendradarbiavimo su Lietuvos pavergėju ir jo agentais:

Įspėti Sąjungos narius ir visą išeivijos lietuvių visuomenę nesileisti į bet kokį bendradarbiavimą su Lietuvos pavergėju ir jo agentais, kurį inspiruoja Lietuvos okupantas.

Konferencija smerkia atskirų laisvojo pasaulio lietuvių bet kokią šia kryptimi iniciatyvą, kuri tik iššaukia kivirčus ir silpnina laisvųjų lietuvių frontą bei sukelia pavergtųjų lietuvių nusivylimą dėl mūsų neišmintingų žygių.

4. Dėl Lietuvos laisvinimo veiksnių:

Pasveikinti Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, Amerikos Lietuvių Tarybą ir Lietuvos Diplomatinę Tarnybą, bendromis pastangomis dirbančius Lietuvos laisvinimo darbą.

Apgailestauja, kad Lietuvių Bendruomenė, vietoj talkinus politiniams veiksniams, pasinešė duplikuoti politinių veiksnių darbus, sukėlė netvarką JAV lietuvių visuomenėje, ko pasėkoje suskilo JAV LB-nės organizacija.

JAV-se Lietuvių Bendruomenė turi rasti būdų ir priemonių pašalinti tą susiskaldymą ir visas pastangas nukreipto į lietuvybės išlaikymą bei lietuviškos kultūros veiklą.

5. Dėl lietuvių išeivijos moralės:

Skatinti lietuvius tėvus ugdyti savo vaikuose tvirtus tautinius principus ir visokeriopai remti visas lietuviškas organizacijas, taip pat ir atskirus asmenis, kurie tuo ar kitu būdu teigiamai veikia mūsų žmonių moralę. Tėvai ir visa lietuviškoji išeivija turi suprasti klastą okupanto, kuris per įsteigtą "Tėviškės" draugiją vilioja mūsų jaunimą į Kapsuko universitetą, neva į lituanistikos kursus.

6. Dėl išeivijos jaunimo:

Apeliuoti į krikščioniškosios ideologijos lietuviškąjį jaunimą, kviečiant jį susipažinti su krikščioniškosios demokratijos idėja ir per tai sueiti į sąlytį su tarptautinėmis šios idėjos jaunimo organizacijomis bei joms perteikti mūsų tautos laisvės aspiracijas. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga šiose pastangose pažada visokeriopą paramą.

7. Dėl LKDS veiklos:

Kviesti krikščionims demokratams prijaučiančius tautiečius jungtis į LKDS veiklą.

Pasveikinti Cicero miesto bendraminčius, suorganizavusius naują LKDS skyrių ir palinkėti jiems Kazimiero Mickevičiaus ir skyriaus valdybos vadovybėje našios veiklos.

Taip pat pasveikinti Kanadoje susiorganizavusius du naujus Lietuvos Ūkininkų Sąjungos skyrius.

Pareikšti padėką ligšioliniam LKDS Centro komitetui už kasdieninį Sąjungos vadovybės darbų tvarkymą bei padėkoti LKDS atstovams Europoje Birutei ir Adolfui Venskams už energingą Sąjungos atstovavimą tarptautiniuose krikščionių demokratų sąjūdžiuose.

Padėkoti Petrui Maldeikiui už pasiimtą sunkią "Tėvynės Sargo" redagavimo naštą ir Antanui Balčyčiui už sėkmingą žurnalo administravimą.

Pareikšti padėką mūsų lietuviškai spaudai, ypač kuri, ir būdama mums ideologiškai tolimesnė, parodė bendro intereso supratimą.

Padėkoti visiems mūsų tautiečiams, parėmusiems LKDS veiklą, ypač Magdalenai Šmulkštienei už jos nuolatinę paramą, ir taip pat padėkoti visiems šią konferenciją sveikinusiems.

SVARSTYBOS KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ VEIKLOS KLAUSIMAIS

LKDS konferencijos metu įvyko svarstybos krikščionių demokratų veiklą liečiančiais klausimais. Joms moderavo ir savo pranešimą padarė Pranas Razgaitis ir savo nuomones jose pareiškė kun. dr. Juozas Prunskis ir Stasys Rauckinas. Dėl jų pasisakymų aktualumo juos čia spaudiname beveik ištisai.

1. LKDS veiklos šios dienos uždaviniai ir jaunosios kartos veikla

Prano Razgaičio — moderatoriaus — pranešimas

Mūsų tautos, kuri yra užgožta jau daugiau kaip trisdešimt metų, laisvės netekimas žaloja lietuvių tautinę sąmonę. Tas dvasinis tautos žalojimas vyksta ir Lietuvoje ir laisvame pasaulyje. Ten komunizmo idėjomis užteršiamos sielos, materialistinis ateizmas ir sovietinis patriotizmas brukamas ir jaunam ir senam. O čia laisvėje šeštadieninės mokyklos tuštėja, lietuviškos bažnyčios retėja, jaunimas savųjų gretas apleidžia. Nors ir gyvename laisvėje, ji nėra tokia, kuri mus tautiniai ir dvasiniai ugdytų, ji nėra tokia, kuri leistų mums išlikti kuo buvome. Peršasi mintis, jog su tautos laisvės netekimu visi pasidarėme vergais: vieni laisvi, kiti kontroliuojami.

Tos visuotinės vergijos autorius yra komunizmas. Jis įvedė vergiją ir dabar bendradarbiavimo keliu siūlo mums su ja apsiprasti kaip su neišvengiama būtinybe.

Bet blogis nėra vien šių dienų išradimas — žmogus per amžius turėjo grumtis su blogiu. Krikščionys visais laikais ir ypač per Velykas prisimena, kad per kryžių ir per kančią ne tik blogis, bet ir pati mirtis buvo nugalėta.

Vienos LKDS konferencijos metu a.a. prelatas Mykolas Krupavičius taikliai priminė, jog politika yra būtina blogiui nugalėti, kaip įstatymas yra reikalingas nuodėmei apsupti. Įstatymas nebūtų reikalingas tobulų žmonių ir angelų bendruomenėje, nes meilė būtų daug paveiklesnė, negu teisingumas. Tada nereikėtų nei valdžios. Įstatymas ir valdžia taip pat nebūtų reikalingi, jei žmogus būtų tik gyvulys. Tik dėl to, kad žmogui lemta grumtis su jį apsu-

pančiu blogiu, rūpintis blogio veiklos neutralizavimu, politikos darbas yra būtinas. Šveicaras F. Boillat ("Formation politique du Catholique", 1949, 12-13 p.) rašė: "Politika krikščioniui yra šventėjimo — sanktifikacijos — priemonė. Ji yra šventumo mokykla, nes jis politikoje dažnai turi atsižadėti savęs, savų reikalų, patirti nesmagumų ir pralaimėjimų, skaudesnių negu asmens gyvenime, nes politikos sritis apima plačią žmonijos bendruomenę. Krikščionis tame mato Dievo malonę, kuri jam leidžia atsipalaiduoti nuo savęs ir atsiduoti Kristui ir kuri sudaro palankią atmosferą gyventi kitiems".

Tad pirmuoju ir šių Sekminių uždaviniu laikau mūsų visų ryžtą išlikti ištikimais krikščioniškosios demokratijos idealo puoselėtojais.

Kažkieno yra apskaičiuota, kad vidutiniškai 70 metų žmogus 74% savo pragyvento laiko yra praleidęs miegui, uždarbiui, pramogoms ir valgiui, 4% mokslui, 2% auklėjimuisi ir skaitybai, bet tik 0.7% maldai. Taigi dvasiniams siekimams jis skiria laiko neproporcingai maža. Apsisprendę daugiau laiko skirti savo Sąjungos idealo — lietuvybės, krikščionybės ir demokratybės — įgyvendinimui, sustokime prie mums aktualių veiklos sričių.

Nepriklausomoje valstybėje politinės organizacijos darbo sritys apima viso krašto gyvenimą. Politinio išeivio veiklos laukas yra siauresnis gimtojo krašto atžvilgiu, bet stato naujų reikalavimų ir įsipareigojimų priimtojo krašto atžvilgiu. Šalia politinių aspiracijų gimtajam kraštui, mums statomi diplomatų, ambasadorių, žurnalistinių kvalifikacijų reikalavimai, nes pirmuoju ir svarbiausiu mūsų uždaviniu ir toliau pasilieka Lietuvos laisvinimo darbas.

Šio darbo planingam vykdymui Amerikoje galioja 1952 m. balandžio 10 d. laikinojo Organizacinio Komiteto (LOKo) ir Amerikos Lietuvių Tarybos susitarimas, kad —

1) Amerikos Lietuvių Bendruomenė pirmoje eilėje rūpinasi lietuvybės išlaikymu, ugdo lietuvių kultūrinę veiklą ir rūpinasi švietimu,

2) Amerikos Lietuvių Bendruomenė moraliai ir medžiaginiai remia ALTą, dirbantį išimtinai Lietuvos laisvinimo darbą.

Tas susitarimas, be abejo, buvo reikalingas tiktai vadovavimo kompetencijoms nustatyti, nes dėl idėjos jokių nesusipratimų nekilo, o apie idėją susispietusi visuomenė

nėra varžoma tuo pačiu laiku spiestis apie kelias institucijas. Pagal nusistovėjusias tradicijas visos ALTos veiklai remti pajamos ateidavo iš aukų, surinktų per Vasario 16 minėjimus.

Bet štai jau 1958 m. vasario 16 proga L. Fronto Bičiulių biuletenyje užtinkame tokią instrukciją: "LF bičiulių aukos Vasario 16 proga visokiu atveju turi būti nukreiptos į patį LFB, kad susidarytų bazė nepriklausomybės sukakties atžymėjimui".

1962 m. rugsėjo 10 d. PLB pirmininkas dr. J. Sungaila kalbėjo: "Tačiau vis dar atsiranda paskirų asmenų ir politinių grupių, kurios, atrodo, visai nenori suprasti gyvenimo realybės ir senu įpratimu vis tebekartoja dainą apie kažkokį darbo paskirstymą, prisimindami "susitarimą" ir "tradiciją" ("Į Laisvę" 1962, 30 nr.).

1963 m. "Į Laisvę" 31 nr. New Yorko simpoziume aprašyme skaitome: "Reformuoti visą politinės veiklos struktūrą buvo visų trijų koreferentų vedamoji mintis. Realiausiai ir konkrečiausiai čia pasirodė V. Volertas, sukėlęs gyvus, jam pritariančius pasisakymus auditorijoje . . .". Pranešėjo konkretus siūlymas buvo: . . . "Politinio darbo vairavimą tvarkingai ir be skausmo pervesti Bendruomenės žinion. Lietuvių Bendruomenė yra vienintelė vieta pajėgiai politinei darbo vadovybei".

Akcija prieš ALTą yra pradėta prieš 20 metų. ALTos pakaltinimas Bendruomenės skaldymu, konferencijos ardymu, vieno ar kito titulo nepagerbimu yra tik ieškojimas naujų priemonių tam pačiam tikslui siekti — perimti į vienas rankas politinės veiklos vairą.

Algimantas Gečys "Dirvoje" mokė dr. Vladą Šimaitį logikos, aiškindamas, kad ėmimasis tokios akcijos, kurios pati ALTa nespėjo ar nenorėjo imtis, nėra joks veiklos duplikavimas. Tad, jei ko nors nepadarymas ar nenorėjimas padaryti suteikia licenciją steigti lygiagrečią instituciją, tai Reorganizacinės Bendruomenės atsiradimas gali būti paremtas ta pačia licencija: juk ir ji imasi darbų, kurių pirmoji nenorėjo ar nespėjo atlikti. Tad, jei Reorganizacinė Bendruomenė yra Bendruomenės institucijos griovėja, tai tuo pačiu pagrindu Bendruomenės Visuomeninių reikalų taryba yra ALTos griovėja. Ir tai yra ne kieno kito, o paties A. Gečio logika.

Kitas panašios logikos pavyzdys, užtinkamas tuo metu,

kada buvo painiojami VLIKo veiklos reikalai. Tuo metu bičiulių tarpe buvo populiarus išsireiškimas: "VLIKas yra senųjų partijų manekenas laisvės kovos vitrinoje". 1958 m. vasario mėn. "Į Laisvę" dr. A. Maceina rašė: "Pastaraisiais metais keletas politinių grupių išsijungė iš VLIKo. Tuo būdu atsirado dar vienas politinės veiklos būdas šalia VLIKo ir šalia diplomatijos ... Kol visos šios veiklos formos siekia to paties idealo, tol jų daugingumas savyje nėra blogas. Net galima būtų teigti, kad politinių veiklos būdų gausa pastaruoju metu darosi reikalinga ..." Tad ir vėl pagal bičiulių logiką, jei nesutarimas dėl veiklos būdų yra pakankamas pagrindas steigti paraleles institucijas, tad kam keikti paralelę Bendruomenę. Šiuo atveju, tik vieną vardą pakeitus, dr. A. Maceinos logika taip skambėtų: "Pastaraisiais metais keletas Bendruomenės apylinkių išsijungė iš PL Bendruomenės. Tuo būdu atsirado dar vienas veiklos būdas šalia PLB, ALB ir ALTo. Kol visos šios veiklos formos siekia to paties idealo, tol jų daugingumas savyje nėra blogas. Net galima būtų teigti, kad bendruomeninių veiklos būdų gausa pastaruoju metu darosi reikalinga".

Nepamirškime vieno dalyko, kad ALTa ir VLIKas nuo pat okupacijos pradžios yra puolami komunistų, reformuojami jau daugiau kaip 20 metų pačių laisvųjų disidentų, būk abi organizacijos, pasak jų, neparodančios nei aktyvumo veikloje, nei kovai reikalingo charakterio.

Ligšiolinis LKDS nusistatymas veiksnių darbo vadovybės padalos klausimu yra ir toliau palaikytinas. Trūksta tik drąsos paremti pastangas tų, kurie žodžiu, raštu ir darbu gina laisvės kovos pozicijas. O tiems, kurie, panūdę migdančios taikos širdį glostančios bičiulystės, bijosi atviro žodžio savo įsitikinimams pareikšti, taiklūs yra kun. St. Ylos žodžiai "Kas yra ginčai ir polemikos, kurių bodimės, ir juos plakame, jaudinamės — jau kuris laikas — ir atrodo perdėtai. Norime visuomeninės taikos ir vienybės ir užmerkiam akis natūraliems skirtumams, pažiūrų priešingybėms, nuomonių įvairumui. Norim gyvos visuomeninės veiklos ir gyvo kultūrinio gyvenimo, bet ar gali būti gyvybė be skirtingų pažiūrų ir interesų, be jų apykaitos derinimo, lyginimo? Ar išvengiame, kad toje apykaitoje ir derinime nebūtų įtampų ir neiškiltų nesusipratimų. Tik diferencijuota visuomenė yra tobulėjanti, dėl to, kas "ieško"

šventos ramybės ir "vienybės", tas pameta iš akių tobulybę. Vienybės nekuria vieno bėgio galvojimas. Vienybei reikia *daugybės, įvairumo, skirtingumų*" ("Drauge" kertinė paraštė, 1969 m. 286 nr.

Šalia Lietuvos laisvinimo darbo, ypatingu rūpesčiu mums turi būti tautinės kultūros išlaikymas, nes ji yra ir politinės veiklos pagrindas. Veikla ar mūsų parama mums artimose veiklos srityse bet kurioj bendruomenėj, parapijoj, mokykloj, jaunimo stovykloj, organizacijoj, šeimoj — yra būtina, jei norime likti ištikimi savojo idealo pirmajam principui — lietuvybei. Šios darbo srities vadovavimas yra deleguotas Lietuvių bendruomenėm. Be siūlymo remti abiejų bendruomenių sveikąsias apraiškas ir tuo būdų stengtis jose būti jungiančiu, o ne skaldančiu elementu, neturiu recepto trinčiai pašalinti. Lipdyti ALTą su Bendruomene — tuščios pastangos, nes lipdyti reikia suskilusius partnerius, o ne užpultąjį su užpuolėju.

Tokioje visuomenės padaloje, kokioje mūsų Sąjunga turi ieškoti savo veiklai atramos, svarbu niekada nepamiršti ir trečiojo mūsų idealo principo — demokratybės.

Demokratija yra valdymosi ir gyvenimo forma, pagrįsta siekimu susitarti ir išvengti prievartos. Kiekvienos demokratinės institucijos tikslas yra siekti bendrosios gerovės. Kadangi institucija, kaip kultūrinės pažangos kūdikis, negali būti žalojama ar naikinama, darna visuomenėje ir tegali būti palaikoma tik susitarimu ir be prievartos. Institucijos demokratiškumui būtini yra šie kriterijai:

a) valdymo galios šaltinis yra visuomenė, susispietusi apie institucijos idėją,

b) turi būti pripažįstama skirtingumo teisė, iš kurios gali išsiplėtoti religinis, kultūrinis, politinis, tautinis, socialinis, ir ūkinis pluralizmas,

c) turi būti pilna informacijos, politinio organizavimosi ir veikimo laisvė,

d) demokratinė institucijos santvarka garantuoja tik dalinį idealo realizavimą,

e) kiekvienas institucijos narys turi tik vieną, lygų su kitais sprendžiamą balsą,

f) daugumos valią vykdydama, institucija turi gerbti ir mažumos teises.

Šiais demokratinės institucijos nuostatais vadovaudamiesi, būsime jungtimi bet kurioje skaldoje ir tuo pačiu pra-

tęsime Lietuvos laisvės kovos kelią iki jos nepriklausomybės. Demokratinis nusiteikimas kasdienių konfrontacijų atvejuose leis pasirinkti pozityvios veiklos pusę.

— — —

Bet kurios organizacijos ateičiai yra reikalingas jaunimas. Be jo gręsia mirtis. Mūsų Sąjungai mirtis buvo viename žurnale išpranašauta prieš 15 metų. Ateitininkų Federacija, pagrindinis mūsų Sąjungai narių šaltinis, keleriopai daugiau narių davė Santarai - Šviesai ir Akiračiams negu mums.

Prieš dešimt metų laikraščiai "Chicago Sun Times", "Chicago American" ir "St. Paul Dispatch" aprašė katalikių moterų organizacijos studijos pranešimą. Toji studija siekė patirti katalikų universiteto įtaką brėstančio jaunuolio pasaulėžiūros formavimui. 1963 m. fuksės studentės, lankančios Mundelein kolegiją, 545-kių klausimų dokumentu buvo apklausinėtos iš šių sričių: religinis nusiteikimas, politinis nusiteikimas, socialinės pažiūros ir studijų metodika. 1966 m. 96 absolventės, kurių visos dalyvavo 1963 metų apklausinėjime, atsakė vėl į panašios apimties klausimus. Iš to paaiškėjo, kokį didelį pakitimą tos studentės pergyveno per kalbamus trejus metus:

	Labai liberalios	**konservatyvios**
fuchsės	8%	38%
senjorės	45%	9%

Nusiteikimas prieš kunigus ir hierarchiją nuo 4% pakilo iki 14%, katalikų apeigų prietaringumu tikėjimas padidėjo nuo 14% iki 24%. Jei fuksės galvojo, kad asmenybės pažymys yra tai, kad laikomasi dorų papročių ir vengiama nuodėmės, tai senjorės galvojo, kad asmenybės pažymys yra tai, kad pasiaukojama kitų gerovei.

Man nėra žinoma, kokius rezultatus panašūs apklausinėjimai duotų šiandien. Jau vien tas faktas, kad universiteto, kaip Notre Dame, prezidentas atsisakė nuo pažadėto įžangos žodžio A. J. Kasulaičio knygai "Lithuanian Christian Democracy", motyvuodamas, kad joje padaryti pareiškimai dėl komunizmo yra kontraversiniai — neteikia vilčių, kad Amerikos universitetai greit priaugins mums jaunų krikščionių demokratų. Nepadėjo mums ir mūsų bičiulių apasaulėžiūriniai ir apolitiniai pasivaikščiojimai.

Kas darytina? O gi visa tai, kas iki šiol, kad Kasulaičio "Jaunimo žygiai" davė mums buvusį ir būsimą Centro

Komitetą. Pranašauta mirtis Sąjungai pasitraukė už horizonto. Kasulaičio knyga išsiuntinėta jaunimui. Reikia telkti lėšas ir atrinktus jaunuolius siųsti į tarptautinius ir vietinius forumus, bet tokius, kur ne akiratininkai filosofuoja, o į tokius, kur sveikos krikščioniškosios demokratijos idėja yra statoma ant ateitininkiškųjų pagrindų.

Susumuodamas savo suglaustai pateiktas mintis, siūlau:

1. Budėti, kaip iki šiol, kad vergijos nešėjas komunizmas nei kultūrinėm, nei laisvėjimo prielaidom neįsigytų mūsiškių nuolaidų bekompromisiniame ryžte — laisvės Lietuvai;

2. Politinė veikla, grupėmis ar visuotiniai, yra būtina, nepakeičiama, ir politinės veiklos ir jos darbuotojų niekinimas yra Lietuvos laisvės priešų sugalvotas; daugiau pastangų Sąjungos veiklai remti. Atgaivinkime biuletenį;

3. ALTos, VLIKo ir Liet. Bendruomenės santykiuose pasisakyti už darbo pasidalinimą vadovavime, be ko jokia tvarkingos veiklos organizacija nėra įmanoma; už tvarką ir demokratiją;

4. Remkime visus ir visų lietuviškų bendruomenių darbus, kurie kūrybiniai pasitarnauja Lietuvos laisvės siekimui ir mūsų tautiniam ugdymui;

5. Nesibaiminkime skirtingų pažiūrų; mirtis yra šventos ramybės motina; gyvybingumas reikalauja įvairumo daugybės, skirtingumo; didžiuokimės pašaukimu tarnauti Kristaus misijoje per lietuvybę, krikščionybę ir demokratybę;

6. Bent porą kartų metuose surinkti būrį gimnazistų bei studentų supažindinti su krikščioniškosios demokratijos idėja;

Visų mūsų pastangos tebus skirtos Lietuvai,
o Lietuva — Kristui.

2. *Kunigo dr. Juozo Prunskio pasisakymas*

Krikščionių demokratų dabarties kelias

Esant išblokštiems iš savo tėvynės, visiems gyvenimas atneša naujų problemų ir naujų uždavinių. Tas pats yra ir su tokiu garbingu, daug nusipelniusiu sąjūdžiu, kaip krikščionys demokratai.

Pagrindinis dalykas naujosiose sąlygose: tikėti į krikščionių demokratų misiją dabarties pasaulyje. Modernieji lai-

kai atnešė ideologinį pasimetimą, religinį svyravimą, totalitarinių polinkių iškilimą, linkimą naudotis jėgos ir prievartos priemonėmis.

Šitokiose aplinkybėse ypatingai reikalingas įsijautimas, kad nėra aukštesnių idealų, kaip krikščionybė, jungianti mus su anapus ir duodanti gaires gyvenimui ir akcijai šiapus, ir, antra, demokratija, iškelianti žmogaus ir piliečio teisių šventumą, lygybę valstybiniame gyvenime; o jeigu demokratija bus pratęsiama ir į kultūrines galimybes bei ekonominių sąlygų pažangų suvienodinimą, tai čia bus didieji siekimai visuomeniniame ir politiniame gyvenime. Krikščionys demokratai yra pasirinkę du pačius svarbiuosius idealus, iš kurių išplaukia visi kiti, ir svarbu visada tikėti į savo didžiąją misiją ir vis ją turėti prieš akis.

Lietuviuose paskutiniai dešimtmečiai išretino eiles kaip krikščionių demokratų, taip ir kitų politinių-ideologinių sąjūdžių. Tai suprantama. Neturint savos laisvos valstybės, mažėja galimybės reikštis, tuo pačiu mažėja ir įsitraukiančių į sąjūdį žmonių skaičius.

Tačiau tai neturi būti priežastimi ne tik desperacijai, bet ir nusiminimui. Pačią pirmąją demokratų sąjūdžio užuomazgą sudarė trys žmonės, paskelbdami krikščioniškos demokratijos programą: A. Dambrauskas-Jakštas, J. Maironis, Pranas Būčys — mūsų žymieji mintytojai ir dvasininkai. Tada jie buvo tik trys. O koks didelis sąjūdis išaugo, kada krikščionys demokratai jau turėjo savo gretose žmonių, kurie atliko vadovaujantį vaidmenį Lietuvos valstybės atkūrime, mūsų karinės gynybos organizavime, kultūriniame ir socialiniame progrese.

Tada į krikščionių demokratų sąjūdį įsijungė didžioji dalis Lietuvos katalikiškos visuomenės. Ir dabar reikia turėti glaudžius ryšius su mūsų dvasininkija ir parapijomis, kad katalikų masės sudarytų užnugarį krikščioniškosios demokratijos sąjūdžiui išeivijoje.

Malonu konstatuoti, kad krikščionys demokratai išeivijoje įstengė išlaikyti ryškų taurumą, metodų garbingumą, kas labai palengvino jų bendradarbiavimą su kitomis grupėmis. Krikščionys demokratai savo ideologinių priešų tarpe, galima sakyti, priešų neturi — visos kitos grupės yra pasidariusios bendradarbėmis, Lietuvos išlaisvinimo besiekiant. Jei atsiranda priešų, tai daugiau iš savųjų . . .

Turint ribotesnį narių skaičių, labai svarbu įtraukti

kitus į krikščionių demokratų uždaviniams svarbią darbuotę. Pvz. artėja kokia organizacinė ar kurio stambaus šulo sukaktis. Kodėl tada nesusisiekti su įvairių laikraščių redaktoriais, paskatinant tai tinkamai spaudoje paminėti? Kodėl nesueiti į ryšį su kitomis organizacijomis, kitais pozityviais sąjūdžiais, drauge įsitraukiant į atitinkamą paminėjimą, svarbaus uždavinio vykdymą? Mūsų spauda daugiausia ideologinė. Jai vadovauja geros valios ir nemažo pasišventimo žmonės. Bet visko juk jie negali pramatyti ir aprėpti. Pasiūlymas bei paskatinimas iš šalies gali atnešti žymesnių rezultatų.

Krikščionys demokratai ir išeivijoje stengiasi tęsti nepriklausomybėje turėtas tradicijas, kurių viena labai svarbi — knygų leidimas. Juk daugelis net ir nuošaliau nuo krikščionių demokratų sąjūdžio stovėjusių žmonių, ypač iš priaugančių intelektualų, krikščioniškąją demokratiją pažino iš prel. M. Krupavičiaus knygų ir straipsnių. Dabar išeivijoje išleista Kasiulaičio angliškoji knyga apie krikščioniškąją demokratiją, neseniai išėjo monografija apie arkiv. Reinį. Ta kryptimi verta plačiau pasinešti. Džiugu, kad "Tėvynės Sargas" yra patekęs į stiprias rankas. Reikia tikėtis, kad tas viskas ims duoti daugiau vaisių.

Ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į jaunimą. Jiems pavedant tam tikrus uždavinius suvažiavimuose, kuopų veikime, galima juos laimėti pačiam sąjūdžiui... Reikėtų krikščioniškosios demokratijos idealus ir laimėjimus nušviečiančių straipsnių pasukti į mūsų jaunimo spaudą, pvz. Ateitį, gal net ir Vytį, o taip pat į savaitraščius ir dienraščius. Čia tiktų informacijos, naujienos iš tarptautinio krikščionių demokratų sąjūdžio, iš mūsiškių veikimo. Gal net būtų galima ir kai kuriose lituanistinėse mokyklose rasti galimybių papasakoti apie krikščioniškosios demokratijos reikšmę Lietuvoje ir jos galimus pasitarnavimus mūsų tautai ateityje.

Man paliko neužmirštamą įspūdį pora faktų, kuriuos čia noriu suminėti. Vienu metu Chicagoje, Bridgeporto kolonijoje, nustebau pamatęs taip jauną Amerikos lietuvę dalyvaujančią vienos organizacijos veikloje. Besikalbėdamas ėmiau tyrinėti, kas gi ją ten atvedė. Ji papasakojo, kaip sunkiau susirgusi jos motina pasikvietė ją prie lovos ir pabrėžė, kad ji jau gęsta ir kad dabar ji, jos duktė, tu-

ri užimti jos vietą anoj organizacijoj. Ir ji ištikimai motinos pavedimą pildė.

Laikas savo daro. Krikščionių demokratų gretose vis daugiau ima vyrauti metų krūvio padarytieji blondinai. Tas pats ir kitose iš Lietuvos savo egzistenciją perkėlusiose organizacijose; kai kur net dar blogiau. Svarbu, kad krikščionio demokrato veikėjo kėdė neliktų tuščia, kai išmuš valanda jam pasitraukti . . .

Sakyčiau, kad reikia mums daugiau plėsti asmeniškus kontaktus. Jų dėka galime susilaukti naujų laimėjimų savo uždaviniams net ir ten, kur nedaug besitikime.

Taigi — tikėjimas savo misijos didingumu, energija veikloje, jaunų jėgų ieškojimas ir įtraukimas, pastangos įjungti ir kitus į mums svarbių siekimų įgyvendinimą, panaudojimas asmeniškų kontaktų, prabilimai spausdintu ir radijo žodžiu krikščionims demokratams gali atnešti naujų impulsų, naujų laimėjimų ir sudaryti paruoštus kadrus, kurie bus veiksmingi, reikiamai valandai atėjus.

3. *Stasio Rauckino pasisakymas*

Simpoziumo moderatorius savo kalbą dėl laiko stokos baigė, priėjęs prie jaunimo klausimo. Tad man atrodo bus tikslu tęsti jo nebaigtą kalbą, pradedant kaip tik jaunimo klausimu.

a. Dar neseniai buvo tie laikai, kada dėl jaunimo dalyvavimo ("politikavimo") laisvinimo darbe būdavo priešingų nuomonių. Girdi, jaunimas teprisideda prie apolitinės veiklos Lietuvių Bendruomenėje ar kitose tautiškai kultūrinėse organizacijose. Politinis darbas, susijęs su politinių partijų tarpusavio kova, atrodė, skaldys jaunimą. Tai buvo daugiausia mintys tų, kurie, įsigalėdami LB, nepritarė, kad į laisvinimo darbą būtų kviečiamas jaunimas. Dabar padėtis kiek pasikeitė. Kurie buvo įsigalėję Lietuvių Bendruomenėje, užsimojo savo veiklą plėsti Lietuvos laisvinimo akcijoje. Iš kitos pusės ir pats jaunimas, besiburiantis į Pasaulio lietuvių jaunimo sąjungą, pasisakė, kad šalia lietuvybės išlaikymo ir kitų kultūrinių užsimojimų jie rodo ryžto dalyvauti ir taip vadinamoje politinėje veikloje — Lietuvos laisvinimo akcijoje. Taip nuotaikom pasikeitus, lietuviškam jaunimui atsiveria platūs veiklos plotai politi-

niame sektoriuje, nebevengiant kartu bendrauti su politiniais veiksniais bei politinėms lietuvių grupėm.

Ligšiolinės politinių grupių pastangos organizuoti jaunimo padalinius savųjų grupių rėmuose nedavė laukiamų vaisių. Krikščionims demokratams reikėtų mėginti kitokį priėjimo būdą prie šiandieninio lietuvių jaunimo. Vietoje grupinio telkimo, gal sėkmingiau būtų kviesti atskirus jaunuolius-es atskiriems darbams atlikti. Jei vienam asmeniui bus per daug darbo, tesusiranda talkininkų pats jaunimas iš savųjų tarpo. Reikia daugiau pasitikėti jaunimu ir leisti jauniems žmonėms savarankiškai veikti bei patiems rodyti iniciatyvos ir kartu imtis atsakomybę. Kiek galima mažinti vyresniųjų globą bei dirigavimą, pripažįstant jauniesiems kolegoms kompetentingumą jų pasiimtiems uždaviniams atlikti. Tuo keliu einant, jaunesnieji kolegos neliktų pasyvūs veiklos stebėtojai, nejučiomis kad ir per ilgesnį laiką įsijungtų į organizacijos veiklą ir perimtų pačios organizacijos vadovavimą. Aktyvaus jaunimo turime įvairiose pareigose. Jo galėtų gausiau turėti ir krikščionys demokratai, jei daugiau dėmesio kreiptų į jaunimo pasisakymus Lietuvos laisvinimo klausimais ir į jų angažavimąsi dirbti politinėje srityje, kas anksčiau būdavo lyg ir nuodėmė.

b. Su jaunimo klausimu artimai iškyla Lietuvos valstybės idėjos, vad. valstybingumo, palaikymas ir jos perdavimas ateities kartoms. Vyresnioji karta, augusi ir brendusi nepriklausomos Lietuvos valstybėje, savaime yra įsigyvenusi į šios idėjos realybę. Neatsižvelgdami į šių dienų sunkią padėtį artimoje ateityje atgauti Lietuvai laisvę ir nepriklausomybę, esame nusistatę ir pasiryžę dirbti ir kovoti dėl Lietuvos valstybės nepriklausomybės atstatymo. Jaunajai kartai toks senųjų besąlyginis užsiangažavimas gali atrodyti nebesuprantamas, kada jie, daugiau užimti kultūrine bei tautine veikla, rūpinasi ir išgyvena dabartį, kurią norėtų kurti geresnę, tobulesnę dabarties sąlygomis. Kova dėl tautinės gyvybės išlaikymo, dėl didesnės asmens laisvės, siekimas kurti bei progresuoti dėl didesnės gerovės gali nustelbti valstybingumo idėją. O tolimesnėje ateityje ta idėja gali pasirodyti nebereali. Jai silpnėjant, silpnės ir pastangos Lietuvos laisvinimo bare. Todėl krikščionys demokratai turėtų daugiau dėmesio skirti Lietuvos valstybingumo idėjai palaikyti, ją pabrėžti kaip pagrindinį motyvą mūsų vedamai laisvinimo kovai pagrįsti. Tik tos idėjos vedovau-

jamos, ateities kartos ves Lietuvos laisvinimo kovą iki galutinio laimėjimo.

c. Palietę ateities rūpesčius, negalime nekreipti dėmesio ir į esamą padėtį. Padėtis nedžiuginanti. Kai atskiri veikėjai ar jų vadovaujamos grupės nesutaria, esame įpratę nekreipti daug dėmesio. Bet kai šiandien susivaidijo visų pripažinti veiksniai, padėtis blogėja, ir nematyti prošvaisčių susitaikyti. Veiksnių nesantaika netruks suskaldyti į bendruomenininkus ir altininkus. Apie tai jau "Naujienos" minėjo kaip apie besusidarančius du nesutaikomus, vienas prieš antrą kovojančius frontus. Išdavos liūdnos — lietuviškosios visuomenės susiskaldymas, aukų laisvinimo akcijai sumenkėjimas, visuomenės abejingumas bent kokiai visuomeninei veiklai ir pan.

Tuo tarpu savitarpio rungtynės vyksta lietuvio prieš lietuvį, brolio prieš brolį bei sesę, niekuo nekaltą patriotą, visuomenės darbininką, ištikimą savajai visuomenei, Lietuvai, lietuvių tautai.

Šioje įtarinėjimų, kaltinimų, šmeižtų antplūdyje krikščionys demokratai turėtų visu griežtumu atmesti tokią beprasmę maišatį, kviesti visuomenę ir organizacijas bei veiksnius imtis visų reikiamų priemonių šiai "kovai" sušvelninti ir siekti susipratimo, susitaikymo. Kito kelio nėra. Jei nebus noro susitarti, nukentės abi bekovojančios šalys, nukentės bendrai lietuviškas reikalas. Krikščionys demokratai turėtų imtis tarpininko pareigų ir ieškoti galimybių veiksnių nesantaikai pašalinti. Neieškoti kaltininkų, bet rasti geriausią išeitį į susitaikymą.

d. Nusiskundžiame neturį savosios spaudos. Niekam nepriekaištaudami, turime prisipažinti, kad niekas iš šalies mums "savosios" spaudos neparūpins. Tai mūsų pačių reikalas ir pareiga. Jei C. komitetas sutiktų kas metai leisti po du "Tėvynės Sargo" numerius ir šalia jų po 4 biuletenius, neaimanuotume. Tektų tik rašyti, prenumeruoti, platinti ir dar paremti aktualijom ir doleriais.

Ir vėl mes manome, kad Dievas leido mus mažus, kad savo kokybe galėtume tapti tobulesni.

'k. Pakštas

ATEITININKIŠKIEJI KLAUSIMAI

DĖL ATEITININKŲ MARIJAMPOLĖS - DEGUČIŲ SUVAŽIAVIMO

Prelatas M. Krupavičius straipsnyje "Ateitininkų organizavimosi pradžios beieškant" (Ateitis, 1961, 2-3 nr.) aprašė 1910 m. Marijampolės priemiestyje, Degučiuose, įvykusį ateitininkų suvažiavimą. Dr. J. Girnius pakartotinai tą suvažiavimą pavadino mitu, legenda (Draugas, 1976 m. birželio 5 d.). Kadangi jau miręs prel. Krupavičius negali jam mestų įtarimų bei apmelaginimų atremti, tiesai išaiškinti 1976 m. liepos 5 d. kreipiausi laišku į to suvažiavimo dalyvę p. Magdaleną Draugelytę - Galdikienę, prašydamas atsakyti į klausimus, kurie lietė Krupavičiaus to suvažiavimo aprašymą ir dr. Girniaus jo paneigimą: "Jūsų atsakymai prisidės išaiškinti, ar prel. M. Krupavičius tiesą rašė ir ar jis tą suvažiavimą pramanė".

To pat mėnesio 17 d. gavau p. M. Galdikienės atsakymą, kuris čia spausdinamas:

"1910 m. vasarą tikrai įvyko Draugelių namely, Marijampolės priemiestyje — Degučiuose mokslus einančio jaunimo susirinkimas; jį sušaukė Maskvos Liet. Kat. studentų "Rūtos" draugijos pirm. E. Draugelis. Jame dalyvavo tos draugijos nariai ir vyresniųjų klasių gimnazistai. Aš jau buvau baigusi gimnaziją ir taip pat dalyvavau jame. Prisimenu, kad susirinkusių buvo ne maža, ir visi negalėjo sutilpti darbo kambaryje, reikėjo laikyti duris atdaras į prieškambarį, kad visi galėtų sekti pasitarimę eigą. Buvo svarstyta reikalas suburti lietuvius katalikus moksleivius ir studentus į vieną organizaciją. Tuo tikslu aptarta veikimo gairės ir pavesta išrinktiems asmenims vadovauti tam darbui.

Dr. J. Girnius vadina "Degučių suvažiavimą" legenda, nes nepaliko jokios dokumentacijos. Po Rusijos revoliucijos tada buvo reakcinis laikotarpis. Todėl buvo vengiama daryti užrašus. Draugelių namelis nebuvo saugi vieta nelegaliems susirinkimams. 1908 m., kada Marijampolės gimnazistai leido šapirografuotą laikraštuką — "Moksleivių Draugą", vieną dieną tą namelį apsupo rusų žandarai, padarė kvotą, ieškojo gimnazisto Eliziejaus Draugelio, kuris suskubo pasišalinti, pasiėmė lietuviškų knygų ir laiškų bei rankraščių.

Beieškodami ateitininkų pradininkų, paskaitę P. Dovydaičio

monografiją, randame panaudotą dar kitą argumentą prieš Degučių suvažiavimą, būtent, kad rašiusieji apie ateitininkų organizacijos pradžią paminėjo tik 1911 m. birželio mėn. įvykusią pirmąją ateitininkų konferenciją Kaune, "Draugijos" bute, prie Rotušės aikštės. Tai logiška. Formaliai imant, nė Degučių suvažiavimas, nė Louvaino liet. kat. studentų sąjunga negali būti imama kaip pirmosios ateitininkų organizacijos vienetas, nes 1910 m. ateitininkų vardas neegzistavo. Tas vardas atsirado tik 1911 metais.

Iš P. Dovydaičio monografijos aiškėja, kad Louvaino liet. studentų sąjunga rašė laiškus ir turėjo gražių sumanymų, o Degučių suvažiavimo dalyviai ėjo prie konkrečių darbų — išsiskirstę po savo vietoves, smarkiai pradėjo verbuoti tinkamus kandidatus į naujai numatytą organizaciją, kaip V. Endziulaitis Marijampolėje, K. Bizauskas Kaune ir kiti. Ed. Turausko liudijimu, darbas ėjo sparčiai, ir jau sekančiais metais, būtent 1911 m., galėjo įvykti ateitininkų pirmoji konferencija Kaune.

Prel. M. Krupavičiaus išvardintieji asmenys tikrai buvo Ateitininkų organizacijos pirmūnai. Tą patvirtina ir nuotrauka, tilpusi "Moteryje" 1975 m. rugsėjo - spalio mėn. Nr. 5, psl. 6".

Pastaba:: Dr. Aliziejaus Draugelio laiškus spausdinsime kitame Tėvynės Sargo numeryje.

P. Maldeikis

LIUDYKIME KRISTŲ IR SAVĄJĄ TAUTĄ

Šiuo šūkiu šių metų rugsėjo 1-4 d. įvyko Clevelande Ateitininkų Federacijos IX kongresas. Mokslus einančių ir mokslus baigusių organizaciją — Lietuvių Katalikų Ateitininkų Federaciją — sudaro jaunučių, moksleivių, studentų ir sendraugių sąjungos.

Kongrese dalyvavo 461 asmuo. Iš jų apie 150 rinktų atstovų. Ateitininkų šūkis: Visa atnaujinti Kristuje, tarnaujant Dievui ir tėvynei.

Ateitininkus pagimdė laiko dvasia. Iš glūdumos amžių atkilusi lietuvių tauta, viduramžiais pasiekusi savo epogejų ir išgelbėjusi visam laikui pasaulį nuo užplūstančio laikinumo ir barbariškumo, daugiausia dėl pasidavimo svetimųjų įtakai buvo plėšrių didžiųjų kaimynų (175 m.) pavergta ir naikinama. Tik beveik po vergijos šimtmečio pradeda ryš-

kėti vyskupo Valančiaus įžiebta studijuojančių lietuvių tautinė sąmonė, ir steigiamos kovai su rusų priespauda studentų draugijos.

Lietuviai "Aušros", "Varpo", "Šviesos", "Apžvalgos", prikelti savitam gyvenimui, pradėjo diferencijuotis. Prie tautiniai religinės kovos krypties ("Apžvalgos", "Tėvynės Sargo", "Draugijos", "Šaltinio"), kuriai pagrindą buvo tvirtą davęs vyskupas M. Valančius, pradėjo formuotis lietuvių krikščionių katalikų grupė, iš kurios išaugo liet. Krikščionys demokratai ir ateitininkai.

Carinis režimas, stengdamasis suvirškinti pavergtą Lietuvą, ėmėsi kovos prieš katalikybę ir lietuvybę. Toji kova paaštrėjo iki sunkiai įsivaizduojamo kraštutinumo komunistiniame režime, nes religija marksistinei ideologijai buvo nuodai — mirštami nuodai. Tikinčiųjų lietuvių sąmonėj katalikybė (krikščionybė) neatsiejamai jungiasi su lietuvybe. (Nėra tobulo krikščionio, kuris nebūtų tobulas patriotas. Kard. Mercier).

Jų užuomazga kilo iš Luvaino (1909), Petrapilio ir Maskvos studentų (1910). Pagal žymųjį ateitininkų kūrėją ir veikėją Pr. Dovydaitį tai buvo "protestas prieš to meto antikistiškas nuomones (St. Yla, At-kų vadov., 27 p.) ar ateitininkų ideologo St. Šalkauskio žodžiais, tai ryžtas "užbėgti už akių tai demoralizuojančiai įtakai, kuri ėjo iš barbariškos rusų valdžios ir iš ištižusios laisvamanystėj rusų inteligentijos" (prof. St. Šalkauskis, At-kų ideolog. 1954, 64 p. Tai protestas prieš lietuvių visuomenės sulenkėjimą, suaristokratėjimą, prieš šviesuomenės religinį, dorinį ir visuomeninį sumenkėjimą rusiško nihilizmo įtakoje. Ne tik protestas, bet kova. (Ateitininkai — kovojanti bažnyčia. St. Šalkauskis). Kova už lietuvybę ir religiją.

Ateitininkai susiformavo į tautinį - kultūrinį - visuomeninį pasauliečių sąjūdį. Visi jų pagrindiniai principai: šeimiškumas, tautiškumas, visuomeniškumas ir inteligentiškumas sukasi apie aukščiausiąjį principą — religiškumą.

Po 67 metų ateitininkų veikla duodasi nesunkiai vertinama. Baigiantis Pirmajam didžiajam karui, sujunda pavergtosios tautos. 1917 m. audringas Petrapilio Lietuvių seimas tikriausiai tik krikščioniškų grupių (ateitininkų) veiklumo dėka sutiko reikalauti Lietuvai nepriklausomybės. Į savanorius dėl Lietuvos laisvės energingai stojo ateitininkai moksleiviai beveik ištisomis klasėmis drauge su savo sukeltu kaimo jaunimu.

Pirmųjų Karo mokyklos laidų apie 90% buvo ateitininkai. Tai liudija žuvusių karių ir karininkų savanorių sąrašai. Žymiausia dalis pirmųjų seimų atstovų ir žymi dalis vykdomosios valdžios atstovų buvo ateitininkai ar jų ideologijai artimi žmonės. Daugelis ateitininkų žymiai padėjo atgimusios Lietuvos valstybę kurti. Jie sovietų ir nacių okupuotos Lietuvos pogrindy ir partizanų kovose pirmavo. Gausi ir kai kurių žurnalų aukšto lygio ateitininkų paskirų vienetų — sąjungų ir federacijos spauda ("Ateitis", "Židinys", "Naujoji Vaidilutė", "Aidai") įgalino juos sėkmingai siekti savo tikslų ir davė nemažą įnašą lietuvių kultūrai.

Atsimenu kaip šiandien: lietuvių laisvės kovoms nuščiuvus, biržų gimnazijos vadovybė (okupavus raudoniesiems, pakeista liberalais) pasikvietų pranešėju žymų mokslininką, pedagogą, ev. reformatų veikėją prof. J. Yčą su pranešimu. Prikimštoj gimnazijos (Jononio namo) salėj prof Yčas, padaręs gyvą įžangą ir tęsdamas kalbą, nepakeldamas balso, bet tvirtai pabrėžiamai pasakė: "Aš jums užtikrinu, jei ne ateitininkai, neturėtume Lietuvos". (N.B. Daugelis mokytojų su direktorium nepakentė ateitininkų ir trukdė jiems veiklą).

Dabarties ateitininkams primintina savo pabėgėlio pareigą pateisint savo pasitraukimą: rūpintis savo pavergtojo krašto laisve, gerai išstudijuoti Lietuvos laisvės problemas. Tam tikslui būtinas ir santykiavimas su savaisiais — savo tauta — Lietuvos laisve. Santykiauti galima tik išjungus iš Lietuvos tarybinę santvarką. Žinotina, kad Sovietų Sąjunga (prievarta sudaryta) valdo žiauria prievarta ir akiplėšiškiausiu melu, ir kad Lietuvos padėtis mūsų pavergtame krašte mums yra už geležinės uždangos. Nuvažiavusiam leidžiama matyti tik išgražintą prieškambarį. Tik tas gali pateisinti važiavimą į savo pavergtą kraštą, kuris pažįsta sovietų tikslus ir nuvažiavęs sugeba juos įžvelgti.

Padėtis, atrodo, beviltiška, Bet kietas apgalvotas ir nuolatinis visų darbas gali iškovoti vilčiai laisvės sparnus. Dvidešimties metų Rainių miškelio kankinys, Telšių gimnazijos ateitininkų kuopos pirmininkas Harminegildas Zvirzdinas kalėjimo kameroje ant metalinio dubenėlio įbrėžė: "Tos idėjos miršta, dėl kurių niekas nemiršta". Tai priešmirtiniai jaunuolio gilios širdies žodžiai visiems, tiek jaunesniems, tiek senesniems ateitininkams, ypač tiems, kurių kilnias idėjas bando apnešti svetimo krašto dulkės.

P. Balčiūnas

IN MEMORIAM

Be šiame Tėvynės Sargo numeryje atskirais straipsniais paminėtų mirusių dr. Domo Jasaičio ir Prano Vainausko iš gyvųjų tarpo išsiskyrė ir daugiau iškilių, Lietuvai daug dirbusių, asmenų, kuriuos čia trumpai prisimename.

GEN. JONAS ČERNIUS

Liepos 3 d. vėžio liga mirė savanoris kūrėjas, Lietuvos kariuomenės generolas Jonas Černius, gimęs 1898 m. sausio 6 d. Kupiškyje. Gimęs neturtingoje ir gausioje šeimoje, mokėsi Panevėžio gimnazijoje, 1919 m. savanoriu stojo į Karo mokyklą ir, tais metais baigęs jos pirmąją laidą, dalyvavo nepriklausomybės kovose. Aukštąjį inžinerijos mokslą 1929 m. baigė Briuselyje, o gen. štabo akademiją 1932 m. baigė Paryžiuje. Tais metais buvo pakeltas į pulkininko leitenanto laipsnį ir paskirtas Karo mokyklos viršininku. Sekančiais metais buvo paskirtas kariuomenės vyriausiojo štabo viršininku. 1937 m. buvo pakeltas į brigados generolo laipsnį. Buvo aktyvus kariuomenės perorganizavimo šalininkas.

1939 m. kovo 30 d. buvo gen. Černiui pavesta sudaryti iš įvairių politinių grupių asmenų vieningo darbo vyriausybę. Ministeriu pirmininku jis buvo iki tų pat metų lapkričio 22 dienos. Jam teko vyriausybei vadovauti labai pavojingu Lietuvai metu, kada Sovietų Sąjunga pareikalavo įleisti į Lietuvą jos kariuomenės "bazes" ir kada, Vokietijai sumušus Lenkiją, teko Lietuvoje internuoti stambius lenkų kariuomenės dalinius. Vyriausybei pasikeitus, gen. Černius grįžo į kariuomenę ir buvo paskirtas 1-os divizijos vadu.

Bolševikams okupavus Lietuvą, jis buvo įjungtas į jų suformuotą 29 korpą kaip jo štabo viršininkas. Prasidėjus rusų-vokiečių karui, jis atsipalaidavo nuo rusų kariuomenės ir liko Lietuvoje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, iš kur 1947 m. persikėlė į Angliją. 1948 m. atvyko į JAV. Pradžioje dirbo BALFe, važinėdamas su paskaitomis ir rink-

damas aukas. Po kurio laiko kaip inžinierius perėjo dirbti į General Motors kompaniją, kurioje sulaukęs pensijos, apsigyveno Los Angeles apylinkėje.

Šis trumpas jo gyvenimo aprašymas rodo, kad gen. Černius visą laiką nuosekliai bei pastoviai progresavo darbe bei tarnybose. Jis buvo žinomas kaip gabus, darbštus, sąžiningas, gerai pasiruošęs ir gausaus darbo patyrimo sukaupęs karininkas, bet kartu draugiškas, kuklus, visiems prieinamas žmogus, tikintis katalikas.

K. B.

DR. VLADAS JUODEIKA

Rugsėjo 11 dieną Los Angeles į amžinybę pasitraukė 77 metų amžiaus sulaukęs ekonomistas profesorius dr. Vladas Juodeika. Mirė nuo širdies smūgio. Buvo gimęs Grinkiškyje, Kėdainių apskrityje, 1900 m. rugpiūčio 25 d. Buvo Lietuvos kariuomenės kūrėjas-savanoris, baigęs Karo mokyklos pirmąją laidą ir dalyvavęs kovose su bolševikais ir lenkais. 1923 m. pasitraukė iš kariuomenės mokslui toliau tęsti. Ekonominius mokslus baigė 1927 m. Graco universitete daktaro laipsniu, parašęs disertaciją apie Lietuvos žemės reformą. 1928-32 buvo referentas Finansų ministerijoje, 1933-35 Valstybės tarybos referentas, o nuo 1935 iki 1940 kainų tvarkytojas. 1939-40 buvo "Statybos" akc. bendrovės pirmininkas. 1942-44 Vytauto D. universiteto filosofijos fakulteto vyr. asist.

Dr. Vladas Juodeika buvo aktyvus visuomenininkas, dalyvavo tuo metu aktualių ekonominių bei visuomeninių klausimų svarstyme spaudoje. Buvo "Tautos ūkio" vyr. redaktorius. Jis priklausė tai intelektualų grupei, kuri aktualino ir studijavo įvairius Lietuvos ekonominės pažangos, kaip elektrifikacijos, "mūrinės Lietuvos" ir kitus projektus. Ekonominiais ir politiniais klausimais rašė "Židinyje", "Vaire", "Naujojoje Romuvoje", "Ryte", "Lietuvos Aide". Buvo vienas politinių ir socialinių mokslų instituto steigėjų ir 1933-40 jo valdybos narys. 1937-38 buvo knygų leidyklos "Žinija" pirmininkas.

1946 m. atvykęs į Ameriką, dėstė St. Benedict's ir Briar Cliffe kolegijose, o nuo 1949 m. profesoriavo Portlando universitete, Oregone. Išėjęs į pensiją, paskutinių keletą metų

gyveno Los Angeles. Labai daug dirbo. Parašė monumentalų veikalą apie marksizmą teorijoje ir tikrovėje, jį pavadindamas "Didžioji iliuzija". Pirmąjį jo 700 puslapių tomą išleido savo santaupomis, kurių pritrūko išleisti antrajam tomui.

Dr. Vladas Juodeika buvo labai darbštus žmogus, kilnus idealistas, giliai religingas ir labai kuklus žmogus. Lyg nujausdamas savo artimą mirtį, paliktame laiške pareiškė savo valią būti palaidotam be jokių laidojimų iškilmių, be atsisveikinimo kalbų ir gėlių mediniame nedažytame karste.

K. B.

KAZYS KRUŠINSKAS

Kovo 21 dieną New Yorke mirė, 97-tus metus eidamas, katalikų veikėjas Kazys Krušinskas. Jis buvo gimęs Krušinskų kaime, Zapyškio valsč., Kauno apskrityje, 1888 m. balandžio 20 d. 1899 metais atvyko į Ameriką. Nuo pat atvykimo į šį kraštą jis buvo veiklus visuomeniškai ir vis ėjo įvairias pareigas katalikiškose išeivių lietuvių organizacijose, daugiausia Lietuvių katalikų susivienijime Amerikoje, kuriame jis ilgus metus buvo centro valdybos sekretorium, viceprezidentu, prezidentu ir kitokiose pareigose. Už jo veiklos nuopelnus jis 1916 m. buvo išrinktas jo garbės nariu ir įvairiais laikotarpiais jis gavo kitokių garbės atžymėjimų. Jis taip pat buvo vienas Lietuvių katalikų federacijos Amerikoje steigėjų ir ėjo centro valdybos sekretoriaus ir kitokias pareigas. 1918 m. atgaunant Lietuvai nepriklausomybę, jis su kitais suorganizavo Amerikos Lietuvių kongresą ir Tautos fondą ir buvo jo sekretorius. Savo lėšomis važinėdamas po visą Ameriką, sakė kalbas ir rinko Lietuvai pinigus. Tame Fondo vajuje buvo surinkta Lietuvos reikalams daugiau kaip milijonas dolerių. Krušinskas buvo ir vienas "Garso" laikraščio pradininkų ir steigėjų.

New Yorke įsikūrus Lietuvos konsulatui, K. Krušinskas 1923-25 m. buvo jo sekretorius. Už jo gausią paramą pinigais Lietuvių Krikščionių demokratų partija atsiuntė jam garbės rėmėjo diplomą.

Krušinskas buvo ir žymus Amerikos lietuvių Vyčių organizacijos veikėjas, dirbo BALFe, Amerikos Lietuvių Tary-

boje, L. Bendruomenėje ir įvairiose kitose lietuvių patriotinėse organizacijose. Jis priklauso prie žymiausių išeivijos visuomenininkų. Per visą savo išeivijos gyvenimo laikotarpį — beveik 80 metų — pasiaukojęs dirbo Lietuvai ir Bažnyčiai.

KUNIGAS DR. PRANAS MANELIS

Velykų rytą iš gyvųjų tarpo pasitraukė kun. dr. Pranas Manelis. Jis buvo gimęs 1907 m. rugsėjo 22 d. Pranckabūdžio kaime, Žvirgždaičių valsčiuje, Šakių apskrityje. Buvo baigęs Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją. 1931 m. buvo įšventintas į kunigus ir dvejus metus vikaravo Krosnos parapijoje. 1933-37 m. studijavo Romoje Gregorianumo universitete, įsigydamas teologijos daktaro laipsnį. 1937-38 m. dėstė teologiją Telšių kunigų seminarijoje. Vilkaviškio vyskupui grąžinus jį į savo vyskupiją, jis 1938-40 m. profesoriavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje. 1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą ir uždarius kunigų seminarijas, prof. Manelis tęsė darbą Kaune, kur jis buvo neoficeliai veikiančios seminarijos profesorius ir prefektas. 1941-44 m. jis vėl buvo Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir 5 metus buvo Eichstaetto kunigų seminarijoje lietuvių klierikų rektorium. 1950 m. atvyko į Californiją ir čia pirmuosius dvejus metus dirbo parapijoje ir 23 metus profesoriavo Notre Dame kolegijoje, Belmonte. Paskutinius dvejus metus gyveno Brocktone, eidamas Nukryžiuotojo Jėzaus seserų kapeliono pareigas.

Dirbdamas naujų kunigų paruošimo bei auklėjimo darbą, kun. Manelis rūpinosi paruošti lietuviams trūkstamų religinių veikalų. Jis išvertė popiežių enciklikas socialiniais klausimais, kurios 1949 m. buvo išspausdintos "Popiežių enciklikos" pavadinimu. Jis išvertė ir platų Herderio katekizmą, kuris buvo išleistas Romoje ir kurio dalis buvo persiųsta į Lietuvą. Yra parašęs knygą apie Kristaus buvimą Eucharistijoje. Išleido "Krikščionis gyvenime" leidykla.

M. G.

GEN. KAZYS MUSTEIKIS

1977 m. birželio 6 d. mirė paskutinis Lietuvos Krašto apsaugos ministras generolas Kazys Musteikis. Buvo gimęs 1894 m. Stučių k., Tauragnų vls., Utenos apsk. Mokėsi Utenoj. 1915 m. baigė karo mokyklą Rusijoj. 1916-17 praleido austrų fronte, buvo sužeistas. Pagijęs tarnavo Rovno liet. batalione. Grįžęs į Lietuvą 1918 m., įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1920 m. dalyvavo kovose su lenkais, už pasižymėjimą apdovanotas Vyčio Kryžium.

1928 m. baigė Vienos Aukštąją prekybos mokyklą. 1932 m. lankė ir baigė Briuselio Karo akademiją.

Taikos metu tarnavo įvairiuose kariuomenės daliniuose, Karo mokyklos inspektorium, tos mokyklos viršininku, Vytauto Didžiojo karininkų kursų mokymo dalies vedėju, dirbo generaliniame štabe. 1938-40 — trijuose kabinetuose Krašto apsaugos ministras. Paskutiniame Lietuvos vyriausybės posėdyje buvo šalininkas jėga pasipriešinti rusų invazijai.

Tad K. Musteikis buvo giliai išsimokslinęs karys, daug prisidėjo apmokinant mūsų karius, parengiant jai vadovus. Tai buvo švelnaus, ramaus, sakyčiau, tikrai lietuviško būdo karys. Jo iki skrupulų teisingumas, tiesumas, kai ką stebino. Toks apmokymo vadovas ypač buvo reikalingas pereinant iš rusiškos į lietuvišką karininkiją. Jos parengimui, bei šiam perėjimui, K. Musteikis yra nepaprastai daug padaręs ir daug kam jis buvo pavyzdžiu.

Kai paskutinėj Lietuvos agonijoj K. Musteikis pasiūlė rusų ultimatumą atmesti ir ginklu pasipriešinti, daug ką nustebino ir parodė, kad jis vertas generolo ir Krašto apsaugos ministro vardo. Ne jo kaltė, kad tai nebuvo padaryta.

A.A. K. Musteikis buvo giliai religingas. Gal tai ir padėjo tiek praeity, tiek paskutiniais metais pernešti daug ir labai sunkių smūgių. Ilsėkis, didelis lietuvi, svetingoj žemelėj. Tu likai mums nepamirštamas.

B. U.

SUKAKTYS

— Vyskupas Vincentas Brizgys birželio 5 d. atšventė savo kunigystės 50 metų sukaktį. Ta proga jį ilgu laišku pasveikino popiežius Paulius VI.

— Gegužės 29 d. suėjo 100 metų nuo poeto ir diplomato, pirmojo Lietuvos diplomatinio atstovo Paryžiuje Oskaro Vladislovo Milašiaus gimimo.

— Šiais metais sukanka 100 metų nuo didelio socialinės srities veikėjo, krikščioniškosios demokratijos pirmtako, turėjusio didelę įtaką katalikų socialinės doktrinos suformulavimui ir enciklikos Rerum novarum atsiradimui, vyskupo Wilhelmo Emanuelio Kettelerio mirties.

— Birželio 17 dieną sukako 80 metų diplomatui ir ilgalaikiam Lietuvos atstovui Washingtone Juozui Kajeckui.

— Liepos 20 dieną savo amžiaus 80 metų sukaktį atšventė teisininkas ir krikščionių demokratų veikėjas Bernardas Žukauskas.

— Gegužės 27 dieną 75 metų sulaukė poetas Stasys Santvaras.

— Birželio 19 d. suėjo 75 metai nuo diplomato politiko ir buvusio VLIKo pirmininko dr. Antano Trimako gimimo.

— Liepos 21 dieną 75 metai suėjo nuo kalbininko Antano Salio gimimo ir šiemet sukanka 5 metai nuo jo mirties.

— Spalio 3 dieną sukako 75 metai nuo rašytojo, "Algimanto" autoriaus, Vinco Pietario mirties.

— Spalio 20 dieną savo amžiaus 75 metų sukaktį švęs teisininkas Juozas Kairys.

— Spalio 21 d. 75 metai sukaks Amerikos lietuvių veikėjui prelatui Jonui Balkūnui.

Lapkričio 13 dieną sueina 75 metai nuo poeto vyskupo Antano Baranausko mirties.

— Gruodžio 5 dieną savo 75 metų amžiaus sukaktį švenčia istorikė ir visuomenininkė Alicija Rugytė.

— Vasario 2 dieną savo amžiaus 70 metų sukaktį atšventė poetas Bernardas Brazdžionis.

— Gruodžio 8 dieną sueina 70 metų nuo rašytojo Jono Biliūno mirties.

— Šiais metais 60 metų sukanka Amerikos lietuvių katalikiškam laikraščiui "Garsas".

— Vasario 11 dieną 60 metų sukako poetui Kaziui Bradūnui.

— Gruodžio 12 dieną 60 metų sukaks rašytojui Aloyzui Baronui.

—— Gruodžio 23 dieną sueina 50 metų nuo poeto kunigo dr. Motiejaus Gustaičio mirties.

— Rugpiūčio 20 d. sueina 15 metų nuo arkivyskupo Teofiliaus Matulionio mirties.

— Birželio 9 dieną sukako 10 metų nuo išeivijos vyskupo Prano Brazio mirties.

— Šiais metais sukanka 10 metų nuo poeto-rašytojo Putino ir profesoriaus Vinco Mykolaičio mirties.

— Gegužės 14 dieną sukako 5 metai, kaip didvyriškai, reikalaudamas Lietuvai laisvės, susidegindamas mirė Romas Kalanta.

— Prieš 60 metų įvyko pirmosios Lietuvių Krikščionių Demokratų Partijos konferencijos. Viena jų įvyko Pirmojo pasaulinio karo Rusijos tremtyje — 1917 m. gegužės 17 d. Petrapilyje, o antroji vokiečių okupacijos sąlygomis tų pat metų rugsėjo 23 d. Vilniuje. Abiejose konferencijose buvo įsteigta partija, išrinkti Centro komitetai ir priimtos partijos politinės programos.

— Prieš 60 metų, 1917 m. V.31-VI.3, Petrapilyje įvyko tuo metu Rusijoje apsigyvenusių ir nuo karo į Rusiją pasitraukusių lietuvių atstovų konferencija Lietuvos likimui spręsti. Įvairioms politinėms srovėms nesutariant dėl reikalavimo Lietuvai nepriklausomybės, konferencija iširo, nieko nenutarusi.

— Prieš 60 metų, 1917 m. rugsėjo 17-22 dienomis Vilniuje įvyko lietuvių atstovų konferencija, kuri išrinko Lietuvos Tarybą, kuri veikė Lietuvos vardu ir 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvos nepriklausomybę ir kuri išrinko pirmąjį Lietuvos prezidentą, leido įstatymus ir veikė ligi Steigiamojo Seimo susirinkimo.

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Lietuviai krikščionys demokratai tarptautinėse organizacijose

LKDS yra narys Pasaulinės krikščionių demokratų unijos, kurioje dalyvauja 60 kraštų krikščionių demokratų partijos iš visų kontinentų. Lietuvius krikščionis demokratus joje atstovauja Centro komiteto vicepirmininkas Adolfas Venskus, 1975 metais skaitęs tos organizacijos konferencijoje pranešimą apie padėtį okupuotoje Lietuvoje, remdamasis Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika.

Inž. Adolfas Venskus LKDS atstovauja ir Europiniame krikščionių demokratų sąjūdyje, kurio posėdžiuose jis dalyvauja kaip to sąjūdžio vyriausių organų narys ir kaip Lietuvių komiteto gen. sekretorius.

Greta tų dviejų organizacijų, dar veikia Vidurio ir Rytų Europos krikščionių demokratų unija UCDEC.

Lietuvių krikščionių demokratų organas Europoje yra Europos Lietuvių Krikščionių Demokratų taryba.

Jaunieji ruošiasi Lietuvos išlaisvinimo kovai

Jaunimui priartėjant prie Lietuvos laisvinimo problemų, pasaulio lietuvių jaunimo sąjungos politinis biuletenis, anksčiau vadinęsis "Gedimino stulpais", nuo šių metų kovo pabaigos buvo pavadintas "Kova", kas rodo jaunimo politinei veiklai vadovaujančių asmenų nusistatymą aktyviai dalyvauti Lietuvos laisvinimo kovoje. Pats to biuletenio-aplinkraščio pavadinimas yra paimtas iš Trečiojo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso rezoliucijų: "Jaunimo kongresas pabrėžia, kad pasaulio lietuvių jaunimo pagrindinis uždavinys yra remti Lietuvos gyventojų ir išeivijos lietuvių pastangas atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. To siekdamas, jaunimas pasisako už kovą prieš rusiškąjį imperializmą Pabaltijy ir primestą komunistinę santvarką Lietuvoje".

P.L.K.B. pareiškimas solidarumo reikalu

Pasaulio Lietuvių Katalikų Bendrijos centro valdyba neseniai paskelbė pareiškimą lietuvių solidarumo reikalu, įtaigodama, kad tautiniu ir katalikiškuoju atžvilgiais išeivijos visuomenėje susikurtų laisvo kultūringo pokalbio dvasia, vadovaujama visuomenės gerovės noro, kad visa visuomenė

būtų sujungta vieningon veiklon. Kenčianti tauta iš mūsų laukianti ne tarpusavio ginčų ir varžybų, o rimties, sutarimo ir vieningos ryžtingos kovos kartu su ja. P.L.K.B. valdyba skatina visus lietuvius katalikus ugdyti visuomenėje tarpusavio pagarbos dvasią, kuri būtų ne vien pataikavimas įtakingojo nuomonei, bet kuri niekad nesiliautų gerbusi tą žmogų, kuris kritikuoja. Visos patriotinės grupės kartu privalo solidariai rūpintis teisingu visuomenės susiorganizavimu ir neleisti jokioms įtakoms ardyti lietuvių vieningumo, kurio neįmanoma pasiekti, jei kuri nors grupė būtų nusiteikusi ne bendradarbiauti su visais, o tik vadovauti, tarsi kitos grupės ar ir visa visuomenė būtų kuo tai menkesnė už kurią vieną grupę. Vadovaujantieji visuomenininkai turėtų būti nusiteikę priimti jų veiklos vertinimą ar net ir kritiką, žiūrėdami į ją ne kaip į įžeidimą, o kaip į paraginimą patikrinti tai, kas kritikuojama.

Pastangos sutaikinti

Iškilių išeivijos visuomenėje intelektualų grupė — inž. Jonas Jurkūnas, dr. Leonas Kriaučeliūnas, prof. Mečys Mackevičius, prof. dr. Juozas Meškauskas ir prof. Balys Vitkus — š.m. kovo 17 d. kreipėsi į ALTos ir JAV LB pirmininkus tikslu padėti rasti išeitį į vieningą politinį ir kultūrinį darbą.

Nurodydami į daugelį metų besitęsiantį politinį susiskaldymą ir visuomenės susirūpinimą bei norą, kad būtų prieita prie sutartinio visų lietuvių darbo politinėje ir kultūrinėje srityje, prašė ALTą ir JAV LB surasti bendrą kalbą ir suderinti savo veiklą mūsų tautos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo klausimuose.

Tikėdami, kad, turint geros valios, galima išspręsti tose srityse atsiradusias painias problemas, jie, abiems pusėms sutikus, pasiūlė pradiniams pasikalbėjimams savo tarpininkavimą. ALTa atsakė, kad ji į tą reikalą žiūri teigiamai ir sutinka tą tarpininkavimą priimti. JAV LB atsakė neigiamai: ji nutarusi dėti tolimesnes pastangas tiesioginiams, be tarpininkų, ALTos ir JAV LB vykdomųjų organų pasitarimams.

Taip vienai pusei tarpininkavimą atmetus, kalbama intelektualų grupė savo tarpininkavimo misiją sustabdė, pareikšdama savo įsitikinimą, kad "vieningas politinis darbas yra ne ryt dienos, o šios dienos deganti problema.

Savo pranešimą spaudai kalbama grupė baigia tokiu pareiškimu: "Keičiasi politinė ir kultūrinė situacija, atsiranda naujų problemų ir naujų uždavinių. Tikimės, kad visos organizacijos tuoj pat suras kelius ir būdus bendram ir vieningam darbui. Tikimės, kad bus rasta bendra kalba ir ypatingai bus derinama veikla mūsų valstybės ir tautos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo klausimuose".

ALTos pirmininkas liudijo JAV Kongrese

Šių metų balandžio 27 d. ALTos pirmininkas dr. K. Bobelis baigė liudyti Kongreso sudarytame Helsinkio aktų vykdymui tyrinėti komitete apie Sovietų Sąjungos tų aktų laužymus Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse. Jis komitetui įteikė dokumentų apie religinį persekiojimą Lietuvoje ir lietuvių, latvių ir estų paruoštus dokumentus apie pagrindinių žmogaus teisių laužymus Baltijos kraštuose. Liudydamas jis patyrė, kad komiteto nariai jau turi labai daug surinktų dokumentų, kaltinančių sovietus.

Liudijimo progą jis panaudojo Baltijos tautų santykiams su sovietais paryškinti, trumpai nušviesdamas, kaip tos tautos kentėjo nuo carinės Rusijos, kaip jos išsilaisvinusios sukūrė pažangias nepriklausomas valstybes, kurias Sovietų Sąjunga buvo pripažinusi ir su jomis buvo sudariusi nepuolimo sutartis ir kaip jas 1940 metais jėga okupavo, jas aneksavo ir šiandieną tebeskelbia jas esant savo sudėtinėmis dalimis. Pasiremdamas Helsinkio aktais, dr. K. Bobelis reikalavo, kad būtų tuose kraštuose panaikinta sovietinė prievarta ir kad būtų iš jų atitrauktos sovietinės jėgos ir jų administracija.

Komiteto nariai, taip pat ir latviai su estais dėkoja dr. Bobeliui už paliudijimą.

Kad nepamirštume tautos genocido

1941 metų birželio mėnesio masinio lietuvių trėmimo į Sibirą proga, Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas kvietė išeivijos lietuvių visuomenę protestuoti prieš tebevykdomą sovietinį lietuvių tautos genocidą. Kad masinių išvežimų žiaurumai neišnyktų iš ateities kartų sąmonės ir kad būtų įamžintas Lietuvos kankinių atminimas visiems laikams, VLIKas siūlė:

— kad tėvai birželio mėnesį bent vieną savaitę kas

vakarą pasakotų savo vaikams išvežimų istoriją ir sovietinės okupacijos faktus;

— kad jaunimo organizaciniai vienetai ruoštų išvežimo vakarones, skelbtų birželio įvykių atpasakojimus ir ištraukas iš dabartinės pogrindžio spaudos Lietuvoje;

— kad religinių bendruomenių vadovai ruoštų susikaupimo valandas arba pamaldas už sovietų nukankintus žmones;

— kad studentų klubai ruoštų išvežimų bei sovietinių nukankinimų faktinės medžiagos pristatymą kitų kraštų studentams;

— kad būtų renkami ir registruojami išvežtųjų sąrašai ir jie būtų siunčiami VLIKui;

— kad būtų registruojamos sovietinių pareigūnų pavardės, toliau tebevykdančių genocidinius nusikaltimus prieš lietuvių tautą.

Pralaimėjimai lietuvybės išlaikymo fronte

Besibarant ir besiginčijant, kam priklauso Lietuvos laisvinimo darbas, kai kam priekaištaujant, kad turime per daug politinių organizacijų, lietuvybės išlaikymo srityje tyliai slystelėjam žemyn. Tai vyksta, tarsi niekam to nė nepastebint ir dėl tos srities darbo niekam nesivaržant, kada tuo tarpu LB jėgos, pastangos ir lėšos nuo jos pagrindinio darbo nukrypsta į politinę lietuvių tarpusavio kovą.

1. Negali išeiviams nekelti susirūpinimo faktas, kad lituanistinėse mokyklose kasmet mažiau besimoko lietuviukų. Tai reiškia, kad iš tų mokyklų "nubyrantieji" vaikai jau lietuviškai nebesimoko, lietuviškai jie greitai nebemokės kalbėti ir lietuviškam reikalui jie vis svetimės ir gal net pradės jam prieštarauti.

2. Mažėja ir visuomenės veikėjų kadrai. Kanados Lietuvių Bendruomenė yra laikoma pavyzdinė. Tikrai demokratiškai išsirenka savo vyriausiąjį organą — tarybą, kuri sudaro krašto valdybą ir kitus organus. Nei tarybos, nei valdybos autoriteto niekas ten neginčija. Tačiau šių metų rinkimuose iš 17 rinkiminių apylinkių tik trijose rinkimai pilnai įvyko. Kitose 14-je rinkimuose kandidatų buvo tiek, kiek reikėjo išrinkti tarybos narių. Pritrūko kandidatų, kad balsuotojams būtų buvę iš ko pasirinkti. Vadinasi, pritrūksta veikėjų net pagrindiniam Bendruomenės organui sudaryti. Vyresniesiems iš darbo pasitraukiant, viduriniosios kartos ir jaunesnieji veikėjai jų vietų nebeužpildo.

Mažėja politinės veiklos entuziazmas Europoje

Kaip inž. Adolfas Venskus iš Paryžiaus rašo, ryšium su komunistų partijų Italijoje ir Prancūzijoje įtakos padidėjimu bendras tarptautinis organizacijų aktyvumas yra smarkiai sumažėjęs, ir visoje veikloje jaučiamas mažesnis entuziazmas.

Biuletenis lietuviams anglų kalba

JAV LB pradėjo leisti dr. Algirdo Budreckio su redakcine komisija redaguojamą informacinį leidinį anglų kalba "Bridges", kuris yra skirtas lietuviams, kurie dar save laiko lietuviais, bet kuriems jau sunku lietuviškai skaityti. Biuletenis gausus savo informacijomis apie lietuvius liečiančius įvykius ir lietuviškų organizacijų veiklą.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika angliškai

Lietuvių kunigų vienybė išleido anglų kalba kun. K. Pugevičiaus verstą Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kroniką Nr. 15 (The Chronicle of the Catholic Church in Lithuania).

Žygis prieš Sovietų nusikaltimus

Rugsėjo 24 dieną lietuvių, latvių ir estų jaunimas surengė Washingtone prie Linkolno paminklo protesto žygį prieš sovietų nusikaltimus Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Su savo tautų vėliavomis ir plakatais dalyvavo apie 5000 asmenų, daugiausia jaunimo iš įvairių Amerikos ir Kanados miestų. Apie pusę jų sudarė lietuviai. Svarbiausias žygio organizatorius ir vyriausias jo vadovas buvo PLJS vicepirmininkas politiniams reikalams Viktoras Nakas.

Kalbas pasakė valstybės departamento atstovas, penki senatoriai bei Kongreso atstovai ir iš Sovietų Sąjungos ištremti disidentai A. Amalrikas ir P. Litvinovas. Buvo priimti nutarimai žmogaus teisių puoselėjimo reikalu.

Po demonstracijų apie 200 studentų su vėliavomis bei plakatais stengėsi prasiveržti prie Sovietų S-gos ambasados rūmų, bet susidūrė su stambiais policijos daliniais. Tik daliai jų pavyko prasiveržti arti rūmų, kur jie sudegino S.S. vėliavą ir, sugiedoję savo tautų himnus, pasitraukė.

KRITIŠKAI VERTINANT

ĮSPŪDŽIAI A.J. KASULAIČIO "LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY" PERSKAIČIUS

DR. DANGUOLĖ TAMULIONYTĖ

Knygos pavadinimo tikslas yra sodominti būsimą skaitytoją, pritraukti jį, ir trumpai knygos turinį pristatyti. Algirdo Kasulaičio knygos pavadinimas *Lithuanian Christian Democracy* ne tik tai atlieka, bet taip pat ir pristato knygos stilių ir jos patrauklias ypatybes.

Knyga yra l i e t u v i š k a. Tai yra knyga ne apie vieną partiją, bet apie Lietuvą ir tos partijos įtaką kraštui.

Kas liečia jaunimą arba kitatautį skaitytoją, labai naudinga, kad pirmoji knygos dalis yra paskirta supažindinimui su Lietuva: jos kalba, religija, geografija, žmonių skaičiumi ir istorija, pradedant 13 šimtmečiu. Faktai yra trumpai pateikti — tiksliai, su datom, bet neperkrautai. Aš pabrėžiu *trumpai*. Skaitytojas paima tą knygą, permeta ir tuojau žino kur tas kraštas ir kokie jo gyventojai. Tiek ir reikia sudominti asmeniui, kurio seneliai ar proseneliai buvo lietuviai. Pats autorius sako, kad reikia pavergtai tautai ir krikščionims demokratams balso ir spaudos:

There are many ways and means to join the struggle of the enslaved nations. The exile Christian Democratic brethren need help — a voice to inform, print to enlighten, recognition to sustain hope, ant other resources to continue the fight[1].

Tai ypatingai reikalinga dabartiniu laiku. Lietuva daugelyje knygų, rašytų svetimom kalbom, yra pristatoma kaip toks mažas kraštas, jokio žymaus identiteto neturintis. Taip pat neseniai Krikščionių Demokratų Partija iškilo kaip Italijos valdanti, bet nedaug ką pasiekianti partija. Pasaulio akyse Eurokomunizmo didėjanti įtaka mažina krikščionių demokratų įtaką. Algis Kasulaitis cituodamas kitų asmenų, ne lietuvių, teigiamus pasisakymus objektyviai parodo, kad Lietuva ir krikščionys demokratai yra kraštas ir partija, su kuriais verta buvo turėti reikalų:

'I remember when during the period 1922 to 1926 the

Christian Democrats of Lithuania through Msgr. Krupavičius accomplished the land reform raising the nation into a high plane of economic well-being, which together with the school reform in a short time empowered Lithuania to achieve a high cultural, as well as, enviable social well-being level'. De Gasperi further said: 'It can't be forgotten that under your leader Msgr. Krupavičius, the Christian Democratic members of the Diet created a structure of laws that together with the Constitution of the Republic governed the country's life and created one of the most democratic Constitutions in Europe'[2].

Mes visi žinome, kad kai svetimi, o ne tėvai, pagiria tai mums jaunimui palieka stipresnį įspūdį ir pakelia tautos vertę. Taigi norisi matyti daugiau tiesioginių svetimtaučių pasisakymų pačioje knygoje, o ne gale.

Knyga yra k r i k š č i o n i š k a.

Richard Giloth, Krikščionių Deomkratų sąjūdžio pirmininko Amerikoje žodžiais, krikščionybė remiasi tarnavimu: "'servant' and 'shepherd'"[3]. Panašiai Algirdas Kasulaitis, pristatydamas partijos veikėjus, kaip Aleksandrą Stulginskį, dr. Leoną Bistrą, Antaną Tumėną ir kitus, remiasi jų konkrečiais darbais. Labai trumpai jis pristato juos ir jų pareigas. Ir čia iškyla jų didingumas ir jų jėga — partijos ir tautos ribose. Ne atskirai vieni jie dirbo, bet kartu vieningai krikščioniškai demokratijai ir Lietuvai. Prelatui Krupavičiui Kasulaitis paskiria visą skyrių, bet ir jis įvyniotas į veiklos ir lietuvybės brobulę: "... this finely tuned personality was wrapped within the purest Lithuanian shroud ... In matters Lithuanian, Father Krupavičius was indeed of granite strength"[4].

Jaunimas dažnai nesidomi knygomis kuriose kartojama lietuvių kančios. "Mes jau girdėjome". Bet tie kankinimai ir toliau vyksta. Negalime, nekrikščioniška būtų, užmiršti jų. Knygoje Algirdas Kasulaitis smulkiai neaprašo tų žiaurumų, tik vis pakartoja vienas nukankintas, kitas nukankintas, trečias nukankintas ir tai sudaro efektą. Kiek daug nukankintų ir už ką!

Bet krikščionybė ir krikščioniška demokratija yra viltis savo visa apimančiais principais. Algirdas Kasulaitis visur iškelia ir akcentuoja viltį krikščionių demokratų veikloje ir praeityje ir ateityje. Bet tai nėra svajonių viltis. Tai yra reali viltis: "To do too much is not necessary; to do less is to surrender the bright future of a great

ideal to the momentary benefit of the ever-changing present"[5].

Knyga yra demokratiška, tai yra socialiai visa apimanti.

Kalbėdamas apie krikščionių demokratų partijos veiklą ir nuopelnus, autorius neužmiršta ir kitų partijų. Gi ir Taryboje, Steigiamąjame Seime ir kituose Seimuose buvo sudaryta tautininkų, liaudininkų, socialistų ir krikščionių demokratų koalicija. Minėdamas žemės reformą, Kasulaitis iškelia ir liaudininko Albino Rimkos nuopelnus.

Krikščionių demokratų įvykdytos reformos — ekonomijos, administracijos, švietimo, žemės ūkio, užsienio reikaluose — sudaro drąsos prieš senas idėjas, tolimo pramatymo, tyro idealizmo ir principingumo įspūdį. Palyginus buvusius luomus, tradicijas, ekonominę padėtį su įvykdytom reformom, sukurtom institucijom (švietimo), asmens padėtim — tai pasirodo atliktas milžiniškas darbas žmonių santykiuose. Duota statistika patvirtina įvykdytų darbų greitumą ir gausumą.

Kalbant apie kitas partijas ir jų veikėjus, stengtasi išlaikyti objektyvumą, išskyrus tik moteris. Gal tai korektūros klaida, bet po to, kai Algirdas Kasulaitis pamini to laiko Centro komiteto narius ir p. Magdaleną Galdikienę ir atpasakoja jos įtaką įstatymų išleidime, vis tiek jis rašo šių vyrų: "These are but a few men whose contributions'.'.'."[6]. Galima buvo sakyti šių asmenų.

Baigdamas Algirdas Kasulaitis rašo, kad ne taip svarbu, kas, kada ir kiek kiekvienas krikščionis demokratas duoda, bet svarbiau realizuoti neišvengiamą moralinę pareigą kiekvienam žmogui[7]. Tai yra lietuviška, krikščioniška ir demokratiška, ir tai yra šios knygos tikslas.

1. Algirdas J. Kasulaitis, *Lithuanian Christian Democracy*, Chicago, "Draugas", 1976, psl. 182.
2. *Ibid.* psl. 229, cituojant iš "Jaunimo Žygiai", 1959, Nr. 1 (18), psl. 15 ir 16.
3. *Ibid.* psl. XII.
4. *Ibid.* psl. 118 ir 119.
5. *Ibid.* psl. 182.
6. *Ibid.* psl. 139.
7. *Ibid.* psl. 182.

"ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS"

Vokiečių okupacijai griūnant ir dar baisesnei bolševikinei okupacijai Lietuvą užgriūnant, daug kas gelbėjosi nuo artėjančio siaubo, pasitraukdami į Vakarus. Bet nuo jo nemanė trauktis Vilniaus arkivyskupijos valdytojas Mečislovas Reinys. Artėjant bolševikiniam terorui ir prievarta skleidžiamam ateistiniam materializmui, dėl žmonių sielų ir lietuvybės kovojančiam arkivyskupui priartėjo proga ir kartu didelis uždavinys būti vadu tos didelės kovos, į kurią greitai turės jungtis visi tikintieji lietuviai patriotai. Iš jam pavestos arkivyskupijos jis nepasitraukė, gynė jam pavestus tikinčiuosius ir mirė tautinio ir religinio kankinio mirtimi. Tokios asmenybės gyvenime yra retos, ir jis gali būti dėkinga tema dideliam kūrybiniam veikalui. Neatsirandant rašytojo, kuris imtųsi tokio uždavinio, vienas iš buvusių arkivysk. Reinio bendradarbių surinko jo gyvenimo svarbiausius įvykius ir parašė jo monografiją, o LKDS Centro komitetas ją išleido.

Ir šią knygą parašant ir ją išleidžiant, atliktas svarbus darbas, nes tuo apsaugota nuo visuomenės pamiršimo žymi asmenybė bei jos darbai ir ateities istorikams išsaugota mūsų tautos tragiško likimo kataklizminio laikotarpio iškarpa.

O arkivyskupas M. Reinys buvo ne eilinė asmenybė. Pirmiausia, jis buvo mokslo žmogus — filosofijos daktaras, profesorius, mokslininkas, ilgai specializavęsis Vakarų Europoje, siekęs kiek galima daugiau parvežti Vakarų kultūros mūsų tautai. Ilgus metus profesoriavęs Lietuvos universitete, yra buvęs išrinktas Katalikų universiteto Kaune kancleriu ir jį organizavęs, kuriam tačiau dėl to meto aplinkybių nebuvo leista veikti.

Arkivysk. M. Reinys buvo ir aktyvus visuomenininkas, jungęsis į visuomeninę veiklą, kur tik jam buvo progos, buvo vienas pagrindinių katalikų akcijos vadų, stovėjusių lietuviško to meto kultūrkampfo priešakyje, gynusio katalikiškas jaunimo organizacijas, katalikų laikomas mokyklas ir katalikiškąją spaudą.

Gilius pėdsakus arkivysk. Reinys paliko ir politinėje srityje. Jis buvo 1917 metais Vilniuje Krikščionių Demokratų Partijos konferencijoje priimtos tos partijos politinės programos sudarytojas-autorius. Jis buvo ilgalaikis tos partijos

Centro komiteto narys, rėmęs M. Krupavičiaus pravedamą žemės reformą; buvo jis ir Lietuvos užsienio reikalų ministras, su Vatikano atstovu arkivyskupu Jurgio Matulaičiu padėjęs sukurti Lietuvos bažnytinę provinciją.

Pagrindinė jo gyvenimo sritis buvo religija: jis buvo kunigas, prelatas, vyskupas, arkivyskupas, religinis auklėtojas, sielų ganytojas ir pagaliau dėl žmonių sielų kovotojas. Sunkiai jam teko kovoti su lenkų dvasininkais ir jų arkivyskupu Vilniuje, kurie žmonių religijos reikalus aukojo jų sulenkinimui, šovinistiškai kovodami dėl jų nutautinimo, bet kurie, sąlygoms pasikeitus, paliko tikinčiuosius ir jų parapijas be kunigų ir išvyko į Lenkiją. Dar sunkiau arkivysk. Reiniui teko gintis nuo komunistinės valdžios prievartos, siekiančios sunaikinti religiją, pašalinti kunigus ir taip žmones laimėti ateizmui. Arkivysk. Reiniui sunkiomis sąlygomis teko priešintis valdžios užmačioms kurti neva parapiečių komitetus, o iš tikro klastingai siekiančioms tuo keliu griauti Bažnyčią iš vidaus. Už pasipriešinimą tiems valdžios planams ir už nesiderinimą prie daugelio kitų prieš Bažnyčią nukreiptų valdžios reikalavimų jis buvo suimtas, nuteistas, ištremtas, uždarytas Vladimiro kalėjime, kur po šešerių metų jis mirė.

Ryškiausiai jo didelė asmenybė atsiskleidė, jam kenčiant bolševikinės kalėjimo sistemos išrandamas kančias. Kartu su arkivysk. Reiniu kalėjime buvusių kitataučių liudijimu, jis, būdamas pats paniekintas ir kalėjimo gyvenimo iškankintas, švietė kilniu žmoniškumu, kultūringumu, pamaldumu, kuklumu, linkimu aukotis dėl didelių dalykų ir tikra šventojo laikysena. Jo dvasios nepalaužė kalėjimas, ir jis kitiems kaliniams atrodė kaip revoliucininkas prieš pikto priespaudą: "Neliūskime, nukankintieji kovoja drauge su mumis. Jie stiprina mūsų gretas. Tebūnie pašlovinti nenusilenkę prieš netiesą. Jie gyvena amžinai". Ir jis pats nieko nebijojo.

Knyga naudinga ateities istorikui. Bet kartu ji yra įdomi ir naudinga kiekvienam pasiskaityti. Ir labai ji yra inspiruojanti katalikui visuomenininkui bei politikui.

Iz, ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Išleido LKDS. Knygos išleidimo rėmėjai: prel. J. A. Karalius, dr. Jonas ir Bernadeta Reiniai ir Algirdas Čepėnas. Čikaga, 1977. Spaudė M. Morkūno spaustuvė.

P. M.

JONO MATULIONIO "NERAMIOS DIENOS"

Jonas Matulionis savo knyga "Neramios dienos" mus grąžina į mūsų visų pirmojo bolševikmečio ir vokiečių okupacijos metu pergyventas neramias, o kartais ir baisias dienas. Tuos įvykius pergyvenusiems jų aprašymai, suprantama, yra labai įdomūs pasiskaityti. Įdomūs jie bus ir istorikams.

1941 metų įvykius autorius pasakoja atsiminimų forma. 1942 metus ir vėlesnius okupacijos metus jis jau pateikia savo tuo metu vestame dienoraštyje, kuriame įvairūs įvykiai viens po kito eina kaip kokiame filme. Iš autoriaus pasisakymo matome, kad jis neturėjęs normalių sąlygų dienoraščiui vesti: jis rašęs labai nenormaliomis sąlygomis, rašęs jį net traukinyje ar vežime. Pritrūkęs popieriaus, dažnai rašydavęs sąsiuvinio lapuose ar net įvairiuose popiergaliuose, kuriuos vėliau teko sudurstyti. Jautęs pareigą įamžinti trumpo Lietuvos okupacijos laikotarpio būdingesnius bei svarbesnius įvykius, kaip medžiagą, svarbią Lietuvos istorijai. Rašydamas turėjęs praleisti tuos įvykius bei faktus, kurie žinotini tik lietuviškai visuomenei, nes nebuvo tikras, kad "padėties viešpačiai" nepadarys jo namuose kratos, kaip vėliau ir yra įvykę.

Knygos pradžioje prisiminti išgyvenimai bolševikų okupacijos, anot prof. Prano Dovydaičio, "Belzebubo viešpatavimo" laikai, kada nakties košmarai virsdavę amžinybe, kaip yra buvę genocidinio trėmimo metais.

Knygos skaitytojas pasigenda įvykių chronologinės tvarkos. Po bolševikinės okupacijos su jos teroru turėtų sekti tragiškos deportacijos, karo laukimas ir vokiškoji okupacija. Ta tvarka įvykius atpasakojant, būtų labiau suprantama, kodėl žmonės laukė karo ir vokiečius sutiko palankiai kaip išvaduotojus.

Knygą autorius tvarkė daug vėliau, kai buvo jau gerokai sunegalavęs. Todėl ir tragiškojo 1941 metų birželio deportacijas aprašo tų įvykių metinių proga. Bet to siaubo aprašymas yra gana vaizdingas, ir iš jo matyti, ką anomis dienomis išgyveno visa Lietuva. Dėl to tauta, nė vienerių metų bolševikinės okupacijos neišgyvenusi, jau laukė karo, tikėdamasi sukilti, nuversti tironų valdžią ir atstatyti nepriklausomą Lietuvą. Todėl suprantama, kodėl žmonės, karui prasidėjus, iš džiaugsmo verkė. "Tai tur būt istori-

joje negirdėtas įvykis, kad žmonės taip džiaugtųsi dėl prasidedančio karo. Ar ne paradoksas?" — klausia sutorius.

Karui prasidėjus, autorius, išgirdęs per radiją, kad atstatoma Lietuvos nepriklausomybė ir kad jis kviečiamas būti Laikinosios vyriausybės finansų, o jo kaimynas inž. Antanas Novickis susisiekimo ministrais, jie iš Kulautuvos patraukę į Kauną. Toliau iš pokalbių su sukilimo organizatoriais autorius sužinojo, kad, sukilimui pavykus, jis tikrai numatomas finansų ministru.

Kaunas ir Vilnius buvo sukilėlių paimti ir nuo bolševikų kariuomenės išvalyti, dar prieš vokiečiams pasiekiant tuos miestus. Vokiečiams tai buvo staigmena. Bet, kada Laikinoji vyriausybė bandė užmegzti ryšius su vokiečių karo vadovybe — Wehrmachtu — šie nesileido į kalbas. Pradžioje nebuvo žinomi vokiečių kėslai nepripažinti Lietuvos valstybės, — nebuvo žinoma, kad visą Lietuvos ir jos gyventojų turtą, bolševikų nusavintą, jie laikė savo karo grobiu. To nežiūrėdama, Laikinoji vyriausybė tuojau ėmėsi Lietuvos valstybės atstatymo darbo, naikindama bolševikų išleistus potvarkius, nors per trumpą savo egzistavimo laikotarpį nespėjo daug ko padaryti.

Šio laikotarpio Matulionio aprašymas yra ypač įdomus ir istorijai naudingas, nes Laikinosios vyriausybės darbas buvo dirbamas tyliai, vokiečiams neleidžiant nieko apie jos veikimą rašyti, tarsi jos nebūtų.

Kaip autorius rašo, jo, kaip finansų ministro, finansinės politikos tikslas buvo išsaugoti lietuviškųjų įstaigų aparatą, išmokant tarnautojams algas — neprašant vokiečių pagalbos. Tuo būdu buvo siekiama išvengti vokiškos priklausomybės, kad būtų galima laisviau tvarkyti savivaldos etatus ir įstaigų darbą. Tos savo programos viešai skelbti negalėjęs. Dėl kai kieno tokios padėties nesupratimo jis sulaukęs iš lietuviškos visuomenės daug priekaištų. Net ir toks iškilus politikas, kaip kun. Krupavičius, reikalą tinkamai suprato, tik finansų ministrui jį nuodugniai apie jo siekimus painformavus.

Autoriaus to meto galvosena, vykstant titanų žūtbūtinėms grumtynėms, lietuviai, būdami negausūs, neturėjo į tas grumtynes veltis, o laukti jų galo. Jie laikė svarbiausiu vyriausybės uždavinius išsaugoti didžiausią šalies turtą — žmones — ir, ruošiantis ateičiai, kaip nors išlaikyti mokyklas. Tai įvykdžius, būtų buvę netoli idealo.

Nors vokiečių karo vadovybė ir vengė su Laikinąja vyriausybe palaikyti bet kokius santykius, bet autorius nuvokė, kad jų negalima ignoruoti. Tad savo iniciatyva, pasitelkęs gerai mokantį vokiečių kalbą Pijų Grajauską, sumezgė su vokiečių karine valdžia ryšį. Vokiečiai juos maloniai priėmė ir net pažadėjo reikale pagelbėti, nors jie ir turėjo prisitaikyti prie savo vyriausybės politikos.

Susikūrusi vokiečių civilinė valdžia — Zivilvervaltung — nepripažino Laikinosios vyriausybės ir ieškojo būdų be triukšmo jai likviduoti. Pradžioje ji siūlė jiems patiems likviduotis. Šiems nepaklusus, buvo grasinama asmeninėmis represijomis. To nepabūgus, jie surado negausią, neturinčią lietuvių visuomenėje platesnio pritarimo, bet agresyvią grupę, pasivadinusią nacionalistais, kurie 1941 m. liepos 23-24 naktį suorganizavo pučą, užimdami Kauno miesto ir apskrities komendantūrą. Bet Laikinosios vyriausybės jiems nepasisekė likviduoti. (Nacionalistams, vokiečių patvarkymu, buvo išmokėta iš biudžetinių sumų 160,000 RM (35 p.).

Laikinajai vyriausybei panorėjus išsiaiškinti su Zivilverwaltungu savo padėtį, gen. komisaras von Renteln audiencijoje 1941 m. rugpiūčio 5 dieną pareiškė, kad jis perėmęs buvusios laisvos Lietuvos valstybės civilinę valdžią kaip generalinis komisaras Kaune. Įvedus civilinę valdžią, Laikinosios vyriausybės, kaip ministrų, darbas turi būti laikomas baigtu, ir jis ministrus kvietė būti jo generaliniais tarėjais..

Po tokio generalinio komisaro pareiškimo, autoriaus manymu, ortodoksiškai žiūrint, Laikinosios vyriausybės nariai turėjo pareikšti protestą dėl Lietuvos valstybės užgniaužimo ir atsistatydinti. Bet, turint galvoje visą eilę faktorių ir prisimenant 1915-18 metų vokiečių okupacijos padarinius, kada buvo skaudžiai nualintas Lietuvos ūkis, bendradarbiauti su vokiečiais buvo reikalinga ir lietuviams naudinga. Nors tarėjai nedaug ką tegalėjo padaryti, nes jie nebuvo savarankiškas valdžios organas, bet jie buvo šis tas, lyg ir lietuviškos valdžios surogatas, su kuriuo okupacinė valdžia skaitėsi.

Ne visi Laikinosios vyriausybės nariai sutiko būti generaliniais tarėjais. Todėl dalis tarėjų buvo pakviesta iš šalies. Lietuviškajai visuomenei visiškai palaikant Laikinąją vyriausybę, dėl generalinių tarėjų daug kur kilo diskusijų. Autoriaus nuomone, be gen. tarėjų, nebūtų likę lietuviš-

kų įstaigų bei mokyklų. Lietuvos žmonės ir jų turtas būtų buvę palikti okupanto sauvalei. Jaunimas, greičiausiai, būtų atsidūręs apkasuose, o dauguma pajėgių žmonių fabrikuose bei įmonėse. Tad realus įžvalgumas rodė, kad dėl lietuviškų interesų reikėjo asmeniškai aukotis, reikėjo bendradarbiauti su vokiečiais. Todėl dauguma Laikinosios vyriausybės narių sutiko su naujuoju okupantu bendradarbiauti, puoselėdami mintį atstatyti Lietuvos nepriklausomybę.

Sutvarkyti bolševikų palikimą buvęs sunkus darbas, reikalavęs didelio nervų įtempimo. Besiimantieji to darbo tarėjai privalėjo turėti gerą politinio darbo nuovoką, būti geri to darbo specialistai ir diplomatai, kad sugebėtų apginti lietuviškuosius interesus. Autoriaus tvirtinimu, dauguma tarėjų tokią nuovoką turėjo ir kompetencijos nestigo. Jie didvyriškai kovoję dėl lietuviškų interesų, nevengdami asmeninės rizikos. Penki iš jų buvo išsiųsti į Stutthofo kacetą. Du jų savo kovą apmokėjo savo gyvybėmis. Dr. Pranas Germantas, anksčiau įtartas kolaboravimu su vokiečiais, ypač atkakliai kovojo dėl lietuviškų mokyklų. Autoriaus manymu, niekas kitas nebūtų sugebėjęs tiek daug padaryti švietimo srityje, kiek jis padarė, nors nujautė jam gresiantį pavojų. Jis mirė kacete 1945 m. balandžio 22 d. To paties likimo sulaukė ir administracijos kontrolės tarėjas ats. majoras St. Puodžius. Kai kurie jų sugebėjo laviruoti, kaip sakoma, vaikščioti "ant peilio ašmenų" ir išvengė represijų. Tik pora tarėjų, ir ypač jų vienas, buvo aiškūs vokiečių talkininkai.

Dauguma lietuviškų partijų vadų labai pasitikėjo Anglijos politinių vadų gera valia, politine išmintimi bei sugebėjimu, tikėdamiesi, kad jie neleis mažųjų tautų pavergti. Deja, tai buvo klaida. Anglijos politikos vadovui Churchilliui labiau rūpėjo brandy ir cigarai, negu Lietuvos ar kitų mažų tautų likimas. O Amerikos prezidentas F. D. Rooseveltas šyptelėjęs Stalinui pastebėjo, kad jis nežada dėl mažųjų tautų kariauti.

Kaip jau minėjau, 1942 m. sausio 13 d. Matulionio anksčiau rašytus atsiminimus pakeičia jo dienoraštis, kuris ir autoriui atrodė patikimesnis už atsiminimus, nes juose "faktai užrašyti, vos tik jiems įvykus, ir jų tikrumu netenka abejoti, nebent kam galėtų užkliūti jų pateikimo būdas". Į jo dienoraštį įtraukti ne tik administraciniai faktai ir santykiai su okupacine administracija, bet ir kul-

tūriniai įvykiai. Paminėti ir žymieji mirusieji, kaip vyskupas Justinas Staugaitis, politikas dr. Pranas Dielininkaitis, poetas Kazys Binkis ir plk. Jonas Petruitis.

Iš dienoraščio sprendžiant, vienas pirmųjų tarėjų rūpesčių buvo pagerinti gyventojų mitybą. Deja, tai nepavyko per visą okupacijos metą, nors vokiečių ir jų civilių tarnautojų mityba buvo pakankama. Po to sekė kova prieš vokiečių užmačias uždaryti universitetą, paliekant tik medicinos fakultetą. Panaši rezistencija vyko ir kitose srityse, rašant protestus, memorandumus, pro memorias ir kitokius raštus. Tuo būdu buvo kovojama prieš kunigų seminarijos uždarymą, bankų likvidavimą ir kitokias vokiečių daromas lietuviams skriaudas.

1943 metais prasidėjus nesėkmėms fronte, sklido gandai, kad Hitleris rengiasi išleisti Lietuvai naują okupacinį potvarkį. Taip pat buvo matyti, kad vokiečiai ruošiasi mobilizuoti Lietuvos vyrus. Bet ir šiaip gana žiaurus okupantas vengė brutaliai laužyti tarptautinės teisės normas. Tai matydami, tarėjai nutarė paruošti memorandumą Lietuvos valstybės atstatymo reikalu ir įteikti jį vokiečiams. Nors generalinis komisaras to memorandumo nepriėmė, bet jo turinį jis žinojo. Buvo aišku, kad jį žinojo ir Ostlando valdovai Rygoje. Taigi jie žinojo tarėjų nusistatymą neskelbti jų reikalaujamos mobilizacijos, negavus valstybinio statuso pripažinimo. Pasitarime pas pirmąjį tarėją generolą Kubiliūną, svarstant memorandumo projektą ir priėjus mobilizacijos klausimą, Kubiliūnas pareiškė: "Jei jie mobilizuos, tai mes neboikotuosim, o padėsim". Autorius tai minčiai replikavęs, kad tarėjai pritars "savanoriško legiono organizavimui, tačiau mobilizaciją skelbsim mes patys, tik atgavę nepriklausomos valstybės teises". Jei vokiečiai mobilizuos, pramatomas nepasisekimas, ir mūsų pareiga juos įspėti (312 p.).

Pokalbiui mobilizacijos reikalu buvo į Ostlando sostinę, Rygą, iškviesta dalis tarėjų. Pats Ostlando komisaras Lohse tarėjų nepriėmė, o su jais tekalbėjo tik gen. Jeckeln; jokio susitarimo mobilizacijos reikalu nebuvo pasiekta. Grįždami į Kauną, tarėjai Šiauliuose sužinojo, kad sritinis komisaras su policijos vadu Lietuvai gen. Wysockiu įsakė darbo įstaigai suregistruoti visus vyrus, gimusius 1919-24 metais. Tai buvo kėsinimasis per darbo įstaigą pravesti nelegalią mobilizaciją. Autoriui kilo mintis pareikšti pro-

testą, nes žmonės vis tiek tokios mobilizacijos vengs ir, bijodami represijų, atsidurs nelegalioje padėtyje. Tad yra pavojus, kad gali prasidėti partizaninis karas.

Apgaulingos mobilizacijos nesėkmę autorius buvo teisingai pramatęs. Ji nepavyko ir vėliau buvo atšaukta. Dėl tos nesėkmės vokiečiai savo kerštą nukreipė į tarėjus ir nieko nekaltus inteligentus, juos pasiųsdami į Stutthofo kacetą sunaikinti.

Ir toliau buvo prisibijoma, kad vokiečių represijos gali pasmarkėti. Vokiečių kerštingumui apraminti buvo sušaukta vadinama Lietuvos konferencija. Ją sukvietė pirmasis generalinis tarėjas Kubiliūnas savo nuožiūra. Konferencija praėjo taikingai, ir represijos prieš lietuvius buvo pristabdytos. Bet vokiečių kėslai mobilizuoti Lietuvos vyrus kovoti dėl jų interesų nesibaigė, tik buvo bandyta tai pasiekti kitu būdu. Buvo sugalvota sudaryti vietinę rinktinę, gen. Povilo Plechavičiaus vadovaujamą. Sumanymas turėjo nelauktą pasisekimą. Bet vokiečių suktumas susikirto su gen. Plechavičiaus kietumu ir baigėsi nesėkmingai. Tuo būdu buvo išvengta daugelio žmonių sunaikinimo, kariaujant dėl vokiečių interesų.

J. Matulionis yra smulkiai aprašęs evakuaciją bei žmonių pasitraukimą į Vokietiją nuo bolševikinės grėsmės. Ir čia įvykiai aprašyti gyvai ir knyga skaitoma kaip koks romanas su gyvenimiška įtampa: šeimų susiradimas, tragiški bombardavimų epizodai. Ir tai ne autoriaus fantazija, ne prasimanymai, o aprašytas realus gyvenimas. Ir tragiškomis Vokietijos naikinimo dienomis žmonės nepasimetė, o tvarkingai atliko savo pareigas.

Ir į Vokietiją išvykusių tarėjų vokiečių pareigūnai neatleido ligi pat karo pabaigos. Vertinant tarėjų veiklą bei jų vaidmenį iš istorinės perspektyvos, reikia pripažinti, kad jie, turėdami galvoje lietuviškų interesų visumą ir norėdami juos kiek tik įmanoma apsaugoti, gerai padarė paklausę sveiko proto ir sutikę su vokiečiais bendradarbiauti. Nors ir vykdant gana griežtus vokiečių reikalavimus, gera buvo jų dažnai naudota nudelsimo taktika, nes uždelsiami tie reikalavimai dažnai likdavo neįvykdyti. Taip pat jie teisingai pasielgė, nepaklausydami kai kurių partijų ir rezistencinių sąjūdžių gundymo pereiti į griežtą vokiečiams opoziciją. Tikra, kad tuo atveju vokiečiai būtų ėmęsi griežtesnių represijų ir būtų buvę netikslingų aukų. Tarėjams

išėjus į opoziciją, būtų ne tik susilaukta represijų, bet greičiausiai būtų buvęs apsunkintas kelias kūrybingai tau tos daliai pasitraukti į Vakarus. Šiaip ar taip, pasitraukimo metu vokiečiai gana humaniškai sutiko tremtinius, teikdami jiems pagalbą ir pasidalindami jų skurdaus maisto daviniu. Todėl niekas iš tremtinių anomis dienomis badu nemirė ir buvo pakenčiamai aprūpinti.

Knyga parašyta gyva šnekama kalba, nors ir nepatenkinanti literatūrinių plonybių. Skaitoma lengvai ir su įdomumu. Netrūksta ir įtampos, pvz. skaitant apie tragišką žmonių trėmimą į Sibirą, dramatišką tylią rezistenciją vokiečiams, bombardavimus ir kt. Juk tai lietuvių tautos tragedijos epizodas. Spaudos klaidų nesurinkau, ir tai nelaikau savo uždaviniu. Tk pora korektūros klaidų jau būtinai reikėtų pataisyti: 276 psl. 4-toje eilutėje iš apačios "balandžio" turėjo būti "birželio". 109 psl. 8-toje ir 13-toje eilutėse iš viršaus "dr. Germanas" turi būti "dr. Germantas".

Knyga vidutinio formato 570 puslapių teksto. Aplankas, vinjetės ir įrašai dail. Telesforo Valiaus. Rinko "Tėviškės Žiburių" spaustuvė, o spaudė "Litho-Art" spaustuvė Toronte, Ontario. Kaina 15 dol. Dedikuota žmonai Anicetai. Gaunama pas platintojus.

Bernardas Žukauskas

Mažųjų tautų uždavinys — būti nenutildomais laisvės bei teisingumo šaukliais, nuolat apeliuojančiais į tautų bei žmonijos sąžinę. Iš mažųjų tautų turi prasidėti ir apie jas, tarsi apie gyvuosius židinius turi telktis tarptautiniai XX amžiaus sąjūdžiai, siekią žmonijos atnaujinimo bei pasaulio pertvarkymo pagal socialinio teisingumo ir amžinuosius evangelijos principus.

Dr. K. Ramūnas

DĖL K. ŠKIRPOS PASTABŲ BEI ATITAISYMŲ

Nesileisdamas į jokią polemiką, pakartotinai turiu pareikšti, kad K. Škirpa, perskaitęs mano kritiškas pastabas, pastebėtas jo didžiulėje knygoje apie buvusį bei tariamą "grandiozinį" sukilimą Lietuvoje 1941 metų birželio mėnesį, surašė š.m. pirmame "Tėvynės Sargo" n-ry kelias neesmines ištraukas, kurios kvepia polemika.

Bet 88 psl. 4 pstr., perskaitęs mano pastabą, kad jis atsisakė vykdyti min. pirm-ko pavaduotojo K. Bizausko parėdymą — vykti į Eitkūnus ir perduoti prezidentui vyriausybės samprotavimus grįžti į Kauną, (o tai buvo birželio 15 dienos 21 valanda, *kai aš, tik ne Škirpa,* su juo susisiekiau Berlyne ... Čia jis daro labai žemą, neteisingą man priekaištą, būk aš iškreipiąs faktą, tačiau to paties išrašo gale jis (Škirpa) kalba apie Turauską, tuomet buvusį Karaliaučiuje ... manau, kad čia jau ne paprastas Škirpos lapsus memoriae, bet tikras išsisukinėjimas.

Škirpai labai būtų pravertę pasiskaityti Kazio Musteikio "Atsiminimų fragmentus", kur 116 ir 117 psl. K. Musteikis rašo, kad birželio 16 dieną K. Škirpa skambino prezidentui, įtikinėdamas jį grįžti Lietuvon ...

Pagaliau K. Škirpa nerado pagrindo paneigti mano 1953 metais išleistoje knygoje — "Trys Ultimatumai", kur aprašiau aną nelemtą 1939 m. kovo mėn. ministro J. Urbšio susitikimą su von Ribbentropu, kur tą pat pasakiau apie "persona non grata", kaip 1976 metų kritiškose pastabose dėl nepavykusio, išpūsto "sukilimo" su visa eile sąmoningų paklaidų.

Dr. P. Mačiulis

"Krikščioniškoji demokratija šiuo metu yra svarbiausioji ir reikšmingiausioji politinė ideologija, ryžtingai pastojanti kelią Kremliaus vadovaujamam komunizmui plisti ir neatlaidžiai kovojanti už pavergtųjų Vidurio ir Rytų Europos tautų išlaisvinimą.

Pranas Vainauskas

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI:

Už. 1977 m. Nr. 1 (37) prisiuntė: kun. S. Morkūnas — 28 dol., prof. dr. P. Ragažinskas — 25 dol., Pr. Povilaitis — 20 dol., kun. A. Grigaitis — 13 dol. ir Ald. K. Rugienė, MD — 13 dol.; po 10 dol.: prof. dr. Pr. Jucaitis, kun. V. Karalevičius, Ag. Milčienė, K. Pabedinskas, Pr. Razgaitis, B. Sakalas, P. Spėtyla, dr. K. Šidlauskas, dr. J. K. Valiūnas ir J. Vidmantas; po 8 dol.: dr. A. Juzaitis, A. J. Kasulaitis, A. Laucis, MD, St. Raštikis, J. Švedas ir Algė R. Zundė; po 7 dol.: J. Kavaliauskas, dr. Gr. Valančius ir kun. J. Velutis; 6 dol.: — kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; po 5 dol.: J. Andrius, J. A. Bobelis, J. Damas, dr. Z. Danilevičius, J. Daugėla, A. Dovydaitis, L. Dubauskas, kun. J. Gasiūnas, J. Gustainis, J. Jasys, prel. Fr. M. Juras, P.A., V. Kazlauskas, dr. J. Kižys, prel. J. Kučingis, J. Lapinskas, J. Litvinas, S. K. Lukas, prof. dr. V. Mankeliūnas, kun. J. Marčiulionis, P. Minkūnas, M. Nagys, Br. Paliulis, kun. V. A. Palubinskas, A. Pereigis, MD, kun. A. Petraitis, K. Povilaitis, K. Rimkus, MD, kun. dr. V. Skilandžiūnas, Ig. Skirgaudas, A. Smilga, P. Stravinskas, kun. J. Tautkus, A. Vaičiulaitis, D. Vaičius, A. Valavičius, kun. St. Yla ir J. Žaliaduonis; po 4 dol.: J. P. Pažemėnas, A. Styra ir J. Vembrė.

Jums dėkingi

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

Stasys Lušys — A. A. Pranas Vainauskas 1
P. Maldeikis — A. A. Dr. Domas Jasaitis 7
Vyt. Bagdanavičius — Du visuomeniniai principai 12
A. J. Kasulaitis — Šalkauskio idėjos išeivijos klystkeliuose 18
Dr. K. Šidlauskas — Okupacijos nepripažinimas ir tarptautinė teisė 28
J. Varnas — Jaunoji karta ruošiasi politinei veiklai 32
P. M. — Prel. Mykolas Krupavičius ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenė 38
Nežinomam mecenatui atminti 47
Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos konferencija 50
Pr. Razgaitis, kun. dr. J. Prunskis ir St. Rauckinas — Svarstybos krikščionių demokratų veiklos klausimais 54
P. Maldeikis — Dėl Marijampolės-Degučių suvažiavimo 66
P. Balčiūnas — Liudykime Kristų ir savąją tautą 67

IN MEMORIAM:
Gen. Jonas Černius 70
Dr. Vladas Juodeika 71
Kazys Krušinskas 72
Kun. dr. Pranas Manelis 73
Gen. Kazys Musteikis 74

SUKAKTYS 75

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS 77

KRITIŠKAI VERTINANT:
Dr. D. Tamulionytė — Įspūdžiai A. J. Kasulaičio Lithuanian Christian Democracy perskaičius 82
P. M. — "Arkivyskupas Mečislovas Reinys" 85
B. Žukauskas — J. Matulionio "Neramios dienos" 87
Dr. P. Mačiulis — Dėl K. Škirpos pastabų bei atitaisymų 93

"TĖVYNĖS SARGO" ADMINISTRACIJOJE
galite gauti šias knygas:

LITHUANIAN CHRISTIAN DEMOCRACY — **Algirdas J. Kasulaitis.** Išleido Leono XIII Fondas 1976 m. 244 psl. Kaina $4.00

MYKOLAS KRUPAVIČIUS — **Petras Maldeikis.** Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga 1975 m. 493 psl. Kaina $15.00

ARKIVYSKUPAS MEČISLOVAS REINYS. Autorius gyvena okup. Lietuvoje — neskelbiamas. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų S-ga 1977 m. 245 psl. Kaina: minkštais viršeliais $6.00, kietais — $7.00.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA — **M. Krupavičius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 164 psl. $2.00.

KRIKŠČIONIŠKIEJI VALSTYBINIO GYVENIMO DĖSNIAI — **Kard. Aug. Hond.** Vertė **G. Taučius.** Išleido "Tėvynės Sargo" Biblioteka 1948 m. 45 psl. Kaina $1.00.

DIEVUI IR TAUTAI. Leidinys M. Krupavičiaus paminklo pastatymo proga. Išleido Prel. M. Krupavičiaus Paminklui Statyti Komitetas; išleidimo išlaidas apmokėjo Petrutė ir Jurgis Starkai, M.D., 1976 m. 60 psl. Kaina — auka ne mažiau $1.00 pasiuntimo išlaidoms padengti.

PIRMOJO PASAULINIO KARO TREMTYJE — **Bernardas Žukauskas.** Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubų leidinys. 136 psl. Kaina $1.50.

VLIKO GRUPIŲ KOMISIJOS PRANEŠIMAS. Išleido Clevelando Lietuvių Demokratinių Grupių Prezidiumas 1958 m. 80 psl. Kaina $1.25.

KOMUNIZMO GRĖSMĖ EMIGRACIJOS KRYŽKELĖJE — **Algirdas Kasulaitis.** Paskaita skaityta Čikagos lietuvių visuomenei 1969 m. kovo 1 d. 24 psl. Kaina $0.50.

KRIKŠČIONIŠKOJI DEMOKRATIJA IR LKDS KOVOJE UŽ ŽMOGŲ IR LAISVĘ. Išleido Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komitetas 1966 m. 31 psl. Kaina $0.50.

Užsakymus siųskite šiuo adresu:

TĖVYNĖS SARGAS
c/o Antanas Balčytis
6819 S. Washtenaw, Chicago, IL. 60629 USA

Alp(LKA) 1745
1977, Nr.2

Kaina $3.00

90.743102